

T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON VE SINEMA ANABİLİM DALI

IRAK TÜRKMEN EDEBİYATI'NDA SİYASAL İLETİŞİM

YÜKSEK LİSANS

Hazırlayan
Muhammad F. KHEDHER

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zakir AVŞAR

Ankara- 2011

ONAY

[Muhammed f. KHEDHER] tarafından hazırlanan "[IRAK TÜRKMEN EDEBİYATI'NDA SİYASAL İLETİŞİM]" başlıklı bu çalışma, [14 Aralık 2011] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından [Radyo Sinema ve Televizyon] dalında [Yüksek Lisans] tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)
Prof. Dr. Zakir AVŞAR

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]
Prof. Dr. Mehmet YÜKSEL

[İmza]

Doç. Dr. Murat Sadullah ÇEBİ

ÖNSÖZ

Bu çalışma, siyaseti, siyasetin tarihini, siyaset ve iletişimin bağı, siyasal iletişimi ve siyasal iletişimin, edebiyatı bir araç olarak kullanmasını konu almaktadır. Edebiyatın, siyasal iletişimi gerçekleştirmek adına bir araç olarak kullanıldığını, Irak Türkmenlerinin Halk Edebiyat'ı ürünlerinin, çalışma için seçilmiş toplam 40 şiir ve hoyrat üzerinden ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, nedensellik ilişkisi kurarak, hazır veriyi kullanma ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır.

Bu çalışma çok değerli kişilerin katkılarıyla gerçekleşmiştir. Bu nedenle bu çalışmada katkı sağlayan kişiler teşekkür etmek istiyorum. Öncelikle yüksek lisans öğrenimim boyunca bilgi birikiminden faydalandığım, tez çalışmamda danışmanlığımı kabul ederek bana yol gösteren, sabırla desteğini hiç esirgemeyen değerli tez danışmanım Prof. Dr. Zakir AVŞAR'a teşekkür etmek istiyorum. Aynı zamanda değerli jüri üyeleri Prof. Dr. Mehmet YÜKSEL ve Doç. Dr. Murat Sadullah ÇEBİ hocama teşekkürü bir borç biliyorum.

Ayrıca çalışmamda bana kaynak bulma konusunda yardımcı olan herkese teşekkür ediyorum. Son olarak maddi ve manevi her konuda bana yardımcı olan ve bu çalışmanın oluşmasında desteklerini esirgemeyen sevgili aileme teşekkür ediyorum.

Muhammed F. KHEDHER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL İLETİŞİM VE TARİHÇESİ

A. SİYASET NEDİR?	9
B. İLETİŞİM NEDİR?	12
C. SİYASAL İLETİŞİM NEDİR?	13
D. SİYASAL İLETİŞİM OLGU VE SÜRECİ	14
E. SİYASAL İLETİŞİM FONKSİYONLARI	16

İKİNCİ BÖLÜM

IRAK TÜRKMENLERİ'NİN SİYASİ TARİHİ

A. IRAK'TA TÜRKMEN VARLIĞININ OLUŞUMU	22
1. Türkmenler ve Lozan	25
2. Lozan sonrası Türkmenlerin Durumu	30
a. 1920 Ayaklanması	31
b. 4 Mayıs 1924 İlk Soykırım	32
3. Irak'ın Bağımsızlığını Kazanması	33
a. Kerkük Gavurbağı Katliamı	34
b. Bağdat Paketi	35
4. Irak Krallığının Devrilmesi	35
a. Musul'da Şevvaf'ın Ayaklanması	36
b. Kerkük Katliamı	37
c. Türkmenlerin Dillerini Koruma Mücadelesinde İlk Eğitim Kongreleri	38

5. Abdülkerim Kasım Yönetiminin Devrilmesi	39
6. Baas Rejimi Döneminde Türkmenlerin Durumu	40
a. Baas Rejimi Döneminde Türkmenlere Kültürel Hakların Verilmesi	40
b. Türkmen Bölgelerinde Plebisit Girişimi	42
c. Plebisit Sonrası Türkmenlerin Durumu	43
7. 1979- 1992 Döneminde Irak'ta Türkmenler	45
8. 1992-2001 Döneminde Türkmenler	47
9. 2001- 2003 Döneminde Türkmenler	49
B. IRAK TÜRKMEN EDEBİYATI	53
1. Yazarı Bilinmeyen (Anonim) Halk Edebiyatı	54
a. Halk Hikâyeleri	55
b. Efsaneler	56
c. Halk Şarkı ve Türküleri	56
ç. Merasim Şarkıları	57
d. Ninniler	57
e. Hoyrat	58
f. Atasözleri ve Vecizeler	60
g. Fıkralar	61
h. Bilmeceler	61
ı. Tiyatro (Halk Temsilleri)	62
2. Yazarı Bilinen Halk Edebiyatı	62
a. Halk Destanları (Sireler)	62
b. Dini Edebiyat	63
c. Âşık Edebiyatı	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK TÜRKMEN EDEBİYATINDA SİYASAL İÇERİKLİ ESERLERİN ANALİZİ

A. NALİZLER	65
1. Cinaslı Hoyrat (Abdurrahman KIZILAY)	65
2. Biz Türkmen'iz (Adnan KASAPOĞLU)	66

3. Cinaslı Hoyrat (Ekrem TUZLU).....	68
4. Cinaslı Hoyrat (Ekrem TUZLU).....	69
5. Dörtlük (Ekrem TUZLU)	69
6. Kargalı Bağlar (Ferah GÖKKAYA)	70
7. Kimliğim (Nesrin ERBİL)	72
8.Unutmadım (Nesrin ERBİL).....	74
9.Yavrum (Diyar ERBİL).....	75
10.Hak Bizim (Diyar ERBİL)	76
11.Olmaz (Hacı Abidin EROL)	77
12.And Olsun (Hacı Abidin EROL).....	78
13.Çağrı (Sanan Ahmet AĞA)	80
14.Temel (Sanan Ahmet AĞA)	81
15.Hoyrat (Ganim Fettah ERBİLLİ).....	82
16.Cinaslı Horyat (Ganim Fettah ERBİLLİ)	82
17.Dörtlükler (Fuad Şeyh MUSTAFA)	83
18.Cinaslı Horyat (Fuad Şeyh MUSTAFA).....	84
19.Horyat (Anonim).....	84
20.Erbil Hasreti (İhsan DOĞRAMACI)	86
21.Horyat (Anonim).....	87
22.Horyat (Anonim).....	88
23.Açıl Dilim (FELEKOĞLU)	89
24.Bir Dünyamız Var İdi (Hüsam HASRET)	91
25.Yurdumun Derdi (Nazım Refik KOÇAK).....	93
26.Kanım Sana Helal Olsun (Mehmet Ömer KAZANCI)	95
27.Abu Garipten Haykırış (İhsan KİTAPÇIOĞLU)	96
28.Horyat (Mehmet İzzet HATTAT).....	98
29.Hoyrat (Osman MAZLUM)	99
30.Horyat (Anonim).....	100
31.Dirim Tomurcuğu (Salah NEVRES)	101
32. Bize Türkmen Denilir (Salah NEVRES).....	102
33.Cinaslı Horyat (Anonim)	103
34.Balam (Anonim)	104

35.Bir Kurşun (Mustafa Kemal DENDENOĞLU)	106
36.Dörtlük (Hicri DEDE)	107
37.Cinaslı Hoyrat (Adnan TERZİ)	108
38.İsyan Türküsü (Nusret MERDAN)	109
39.Dönmeyiz (Sabır DEMİRCİ)	110
40.Horyat (Adnan İrfan NECCAR)	112
SONUÇ	113
KAYNAKÇA.....	118
SÖZLÜK.....	123
ÖZET	127
ABSTRACT	128

GİRİŞ

A. Tezin Adı

Irak Türkmen Edebiyatı'nda Siyasal İletişim

B. Konu

Siyasal iletişim, kavram olarak tanımlanmadan önce, siyasal iletişim uygulamalarıyla gündeme gelmiştir. Bu uygulamaların başlangıcını insanoğlunun mağara duvarlarına çizdikleri resimlere kadar götürmek mümkündür. Mağara duvarlarına resim çizme, simgesel düşünce ve mantık yürütme yeteneğini geliştirmesi bakımından önemlidir. Yaşadıkları dönemin teknolojisinin kullanılması yönünden sözden yazıya geçiş ise insanoğlunun korkularını, sevinçlerini paylaşmak, toplumsal yaşamı derleyip toplamak, düzene koymak, bellekteki deneyimlerini geleceğe aktarmak için gerçekleştirilmiştir (Tokgöz, 2008: 53). Toplumsallaşma ile birlikte insanlar iletişime girmiş, yaşadıklarını, hissettiklerini, fikirlerini paylaşma gereği duymuşlardır. Bu doğrultuda topluluklar, yazıyı kalıcı hale getirmek için kâğıdı, biriktirdiklerini dağıtıp çoğaltmak için matbaayı ve günümüze kadar hızla oluşan birçok teknolojik araçları kullanarak, bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştır.

Siyasetin özünde iletişim, iletişimin özünde de bilgi iletme vardır. Ancak, iletişimin özünde bilgi iletmenin ötesinde ikna etme ve etkileme de bulunmaktadır. İkna etme ve etkilemeye yönelik her etkinliğin de, etiksel kimi açılımlara sahip olduğunu belirtmeden geçmemek gerekir. Bu nedenle en yalın anlatımda, siyasetin özünde de karşılıklı etkileşim bulunmaktadır demek yanılığ yaratmayacaktır (Yavaşgel, 2004: 1). İletişim meşruiyetin temel dayanağıdır. İnsanlar fikirlerine, eylemlerine meşruluk kazandırmak ve bunu

duyurmak için iletişimi kullanırlar. Ancak iktidar, bu iletişimden dolayı meşruiyetinde sarsıntı yaşadıklarına yönelik tehlike hissettiği an, bu araca kısıtlamalar getirmeye yönelmektedirler. Bu iletişim iktidarı denetleyen bir mekanizma rolündedir. Eğer bu mekanizmanın işleyişi gç odakları tarafından aksatılmaya çalışılırsa çarkın farklı yollarla dönmesi için halk siyasi düşüncelerini ifade edecekleri farklı araç ve yöntemlere yönelmektedir.

Bu alışma Irak Türkmenlerinin edebiyatı, iktidarın getirdiği siyasi yasaklar sonucu siyasal bir araç olarak kullanmasını konu almaktadır. Irak'ta, yönetimin başında bulunan siyasetçiler, Türkmenlere tehlike gözüyle bakmalarından dolayı, onlara karşı birçok asimile politikaları uygulamışlardır. Asimile politikalarının yanı sıra ana dillerini kullanmak ve o dilde eğitim görmek gibi şanslar Türkmenlerin elinden alınmıştır. Yaşadıkları duruma itiraz etme girişiminde bulunan Türkmenler, daha ağır işkencelere maruz kalmış ve susturulmaya çalışılmıştır. Uzun yıllar Irak'ta diktatörlüğün hüküm sürdürdüğü bir yönetim şekli yer almıştır. Diktatörlüğün hat safhada yaşandığı dönemlerde Irak Türkmenleri siyasi yasaklamalar başta olmak üzere, katliamlar ve yoğun asimilasyonlara maruz kalmıştır. Bu baskılar sonucunda Irak Türkmenleri, var olan düzene yönelik düşüncelerini ifade etmek için edebiyatı, bir siyasal iletişim aracı olarak kullanmışlardır. Bu durum; Türkmen Edebiyatının, Halk Edebiyatı dalından 40 şiirin incelenmesi kapsamında değerlendirilecektir.

C. Amaç

Türkmenler, Irak'ta yaşadığı süre zarfında her türlü baskıya maruz kalmıştır. Türkmenlerin yaşadıkları bölgelerde hak iddia etmemeleri için sürekli susturmak ve sindirmek için hükümet kısıtlamalar getirmiştir. Fikirlerini beyan etmelerine izin vermeyen Irak hükümeti, Türkmenleri yok etmek için her türlü yasağa, katliama başvurmuştur. Sykes-Picot anlaşması ile Musul Vilayetinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan tamamen koparılmasının ardından

Irak'ta yaşayan Türkmenler o tarihten itibaren büyük bir baskıya maruz kalmıştır. Yapılan bu gizli anlaşma ile Osmanlı Devleti'nden adım adım Musul'un koparılması planları yapılmıştır.

İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesi'nden sonra, Anadolu'nun güneyinde de askeri harekâtlarını sürdürüyordu. İngilizler; Musul, İskenderun, Kilis, Maraş ve Urfa'yı, Fransızlar; Adana, Mersin ve Osmaniye'yi işgal etmişlerdi. İtilaf Devletleri, böylece Sykes-Picot Antlaşması'nı Anadolu'da da yürürlüğe koymuşlardı. İngiltere ve Fransa, 15 Eylül 1919'da Orta Doğu'yu paylaşma konusunda yeni bir antlaşma imzalamıştı. İngiltere ve Fransa'nın 9-16 Mayıs 1916'da imzaladıkları Sykes-Picot Antlaşması'nda düzenlemeler içeren bu antlaşmaya göre: Suriye, Lübnan ve Güney Anadolu Fransa'nın, Mezopotamya Musul dahil, Filistin ve daha güneydeki Osmanlı toprakları İngiltere'nin mandası olacaktır. İngilizler daha önce işgal ettikleri Maraş, Urfa ve Antep'i Fransızlara teslim edeceklerdir (Kemal, t.y.: 663). İngiliz General Marshall yapılan bu antlaşmaya "Mondros Mütarekesi'nin 7.maddesine göre, lüzum gördüğü stratejik noktaların işgal hakkına haiz olduğunu, 16. maddeye göre de, Irak'ta bulunan Türk birliklerinin teslim olmaları gerektiğini" belirten bir gerekçe getirerek yaptıkları anlaşmaya meşruluk kazandırmıştır.

Uygulanan her politika, yapılan her baskı, soykırım Türkmenleri daha çok bilemiş ve olanlara suskun kalmayarak, bunları ifade etme yolları aramalarına neden olmuştur. Ancak bu başkaldırıları, durumu daha da kötüye sürüklemiş, daha ağır yasakları beraberinde getirmiştir. Buna karşılık siyasal haklara hiç bir zaman sahip olamayan Türkmenler, iktidara karşı düşüncelerini ifade etme aracı olarak edebiyatı kullanmışlardır ve bu durum hala sürmektedir. Hukuki alanda bir hak iddia edemeyen Türkmenler, ülkede olan biten hakkında güç odaklarına yönelik fikirlerini ürettikleri edebi ürünler vasıtasıyla ifade etmişlerdir. Bu çalışma Irak'taki Türkmenlerin edebiyatı siyasal iletişim aracı olarak kullandıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

D. Önem

Bu coğrafyada, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak görünen Türkmenlere, iktidarlar tarafından tehlike gözüyle bakılması nedeniyle hiç bir dönem siyasi özgürlük tanınmamıştır. Tüm bu kısıtlayıcı duruma rağmen Türkmenler siyasi fikirlerini ifade etmekten vazgeçmeyerek farklı yol ve yöntemler denemişlerdir. Bu çalışmada iktidara yönelik düşüncelerini ifade etmek amaçlı bir araç olarak edebiyatın kullanılmasının açığa çıkarılması planlanmaktadır.

E. Yöntem

İçerik analizi sözel veya yazılı verilerin belirli bir problem veya amaç bakımından sınıflandırılması, özetlenmesi ve bu verilerin belirli değişken ve kavramlarının ölçülmesi ve belirli bir anlam çıkarılması için taranarak kategorilere ayrılmasıdır (Arık, 1992: 119). Bu çalışmada ele alınan şiirlerin sahipleri Türkmen siyasetinde önemli bir yere gelmiş insanlara ait olması bakımından öncelik arz etmektedir. İçerik çözümlemesi yöntemi kullanılarak seçilen şiirler âşık edebiyatında şiir yazılırken kullanılan edebi sanatlardan olan güzelleme, koçaklama, taşlama ve ağıt kategorileri ile ayırım yapılarak, şiirde seçilen kelimeler nasıl kodlandığı belirlenerek yan anlamlar, imalar, satır aralarında gizli kalmış ifadeler ortaya çıkarılacaktır. Hangi kelimelerin altında kimin, neyin ima edildiği ve gizli anlamların nasıl ve hangi kelimeler ile kodlandığı ortaya çıkarılacaktır. Bu yöntem ile Irak'ta Türkmenlere yapılan siyasi yasaklar sonrasında halkın düşündüklerini ifade etme yolu olarak nasıl bir yol tercih ettikleri ortaya konulacaktır.

1. Kuramsal Çerçeve

İnsanoğlunun yerleşik düzene geçmesiyle birlikte, siyasal iletişimin adı konulmasa bile önem kazandığını söylemek mümkündür. Siyasal iletişim, kavram olarak tanımlanmadan önce, siyasal iletişim uygulamalarıyla birlikte gündeme gelmiştir, görüşünü ileri sürmek yanlış bir yaklaşım değildir. Gerçekten, siyasal iletişim uygulamaları zamanla gelişerek, değişim geçirmiş ve bir birikim sağlamıştır. Siyasal iletişim uygulamaları insanoğlunun toplum yaşamında kendini savunması, toplum düzenini sağlaması, Tanrı ve Tanrılarla ilgili kutsal söylemi oluşturması, ticaret ve ürünlerin durumunu belirleme bakımından kayıt tutması, parayı kullanımı vb. tüm bunlar çeşitli kültürel etkileşimlerin sonucunda oluşmuştur. Betimlenmeye çalışılan bu tablonun aslında siyasal iletişim uygulamalarının asker, din, ticaret gibi üçayak üzerine oturduğuna işaret eder nitelikte olduğunu söyleyebiliriz (Tokgöz, 2008: 21). Düşünceyi ifade etme özgürlüğünün olduğu dolayısıyla da siyasal iletişimin de özgür olduğu ülkelerde iktidar faaliyetleri bir nevi denetleme mekanizmasına tabi olmaktadır. Bazı iktidarlar ise meşruiyetlerini devam ettirmek için hiçbir tehlikeyi göze almaksızın despotça, fikirlere kapalıdır ve fikirlerin ifade edilmesine yönelik engelleri yaratmaya çabalamaktadır.

Siyasal katılma, toplum üyelerinin siyasal sistemi desteklemek, etkilemek için giriştikleri faaliyetler ve eylemlerin tümünü içeriyor. Bireyler siyasal sürece çeşitli düzeylerde ve çeşitli biçimlerde katılmaktadır. Bireylerin katılmaktan bekledikleri sonuçlar duygusal ya da çıkarlarıyla ilgili olabilir (Turan, 1976: 91). Toplumsal dünya yanılsama, mit ve çarpıtmayla doludur. Dünyanın başlangıçtaki gözlemleri yalnızca kısmidir ve çoğunlukla yanıltıcıdır, çünkü insan duyuları sınırlıdır. Yüzeysel gerçeklikteki görünümünün bilinçli aldatmaya dayanması gerekmez. Nesnelerin, olayların ya da toplumsal ilişkilerin hemen algılanan özellikleri çok seyrek her şeyi açığa vurur. Bu yanılsamalar toplumdaki bazı grupların iktidarı elinde bulundurmasına ve ötekileri sömürmesine olanak verir. Karl Marx, bunu güçlü

biçimde belirtmiştir; yönetici sınıfın fikirleri her çağda egemen fikirlerdir, Neuman'a göre maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da denetiminde bulundurur, dolayısıyla zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların fikirleri ona tabidir. Güçlerin tek bir tarafta toplanması ve o tarafın amacına uygun kullanılmasına yönelik çalışmalar iktidarın meşruluğuna meşruluk katmaktadır. Tek sesliliğin sağlanması için tehlike arz eden diğer sesler ise susturulmaya çalışılmaktadır. Diğer fikirleri bastırmaya çalışmak aslında onların daha sonra etkili bir biçimde farklı yol ve yöntemlerle ortaya çıkarılacağına işarettir. Önemli olan istenilen amaca ulaşmaktır.

Denton ve Woodward ise, siyasal iletişimi, “kamusal kaynakların tahsis edilmesi, resmi kaynakların, yasama ve yürütme kararları ve yargı bakımından elinde gücü tutanlar ve resmi yaptırımların devletçe ödüllendirilmesinin veya cezalandırılmasının kamusal olarak tartışılması” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanıma yakından bakıldığında, yazılı ve sözlü siyasal retoriği içerdiği, fakat simgesel iletişimi içermediği görülmektedir. Denton ve Woodward aslında tanımlarında niyet üzerinde durmaktadırlar. Siyasal iletişimi iletişim yapan en canlı faktör, siyasal çevre üzerinde etkisi bakımından iletişimin kaynağı değil, amacıdır (Tokgöz, 2008: 109). Bu tanımlama çerçevesinde Irak Türkmenlerinin maruz kaldığı siyasi yasağı aşıp edebiyatı bir araç olarak kullanmaya yönelmesi iletişimin amacını açıkça ortaya konmaktadır.

2. Varsayımlar

1. Irak Türkmenleri, edebiyatı siyasal iletişim aracı olarak kullanmaktadır.
2. Irak Türkmenleri, dillerini korumak için edebiyatı kullanmaktadır.
3. Irak Türkmenleri, edebiyatı örf ve adetlerinin devamlılığını sağlamak için kullanmaktadır.

4. Irak Türkmenleri, edebiyatı, Türkiye'ye olan özlemlerini, Türkiye'nin gelip onları kurtaracağı yönünde bir bekleyiş içinde olduklarını anlatmak için kullanmaktadır.
5. Irak Türkmenleri, yaşadıkları vatana olan sevgi ve sadakatlerini ifade etmek için edebiyatı kullanmaktadır.

3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Irak'ta Türkmenlere, devletin başına gelen her kim olursa olsun gördükleri muamele pek değişmemiş hatta kötüye gitmiştir. Vatandaşı oldukları ülkede, Türkmenler, ikinci sınıf muamele görmüş, azınlık konumuna konulmuş hatta dönem dönem, Irak'taki varlıkları göz ardı edilmiştir. Irak'ta Türkiye'nin parçası olarak bakılan Türkmenlere, devlet bu bağı koparmak adına birçok yasak getirmiş, Türkmenleri özlerinden uzaklaştırmak için sindirme politikaları kullanmıştır. Bu politikalar ve baskılar her dönem yaşanmış ve politikaların boyutu; katliam, soykırım gibi vahşet dolu olaylar ile çirkinleşmiştir. Araştırma, Türkmenlerin yaşadığı bu uzun ve baskı dolu süreçte, uygulanan siyasi yasaklar sonucu, halkın siyasi fikirlerini ifade etme aracı olarak edebiyatı kullandıklarını ortaya koymaya yönelik bilgileri içermektedir.

Bu araştırma, siyasi iletişimin edebiyatı bir ifade aracı olarak kullandığını göz önüne alarak, Türkmen edebiyatının bir dalı olan halk edebiyatı ürünleri ile sınırlandırılmıştır. Halk edebiyatına ait toplam 40 şiir, siyasal iletişim bağlamında incelenecektir. Örneklem olarak incelenmesi planlanan şiirler Irak Türkmenlerinin, Irak'ta yaşadığı bütün bölgelerin yetiştirmiş olduğu şairlerin eserlerinden seçilmiştir. Bu şairlerin seçilme nedenlerinin başında sahip oldukları siyasi kimlik ile Türkmen siyasetinde önemli bir rol üstlenmiş olmalarıdır.

4. Veri Toplama Tekniği

Araştırmada iki ayrı veri toplama tekniği kullanılarak elde edilen bilgiler analiz edilecektir. Bunlar, Hazır Veriyi Kullanma Tekniği (İkincil Veriler), Nitel İçerik Analizi tekniğidir.

Hazır veriyi kullanma tekniği: daha önce toplanmış var olan veri kaynakları (ikincil veriler) kullanılır. Bu türde, var olan veriler ya aynı ölçülerle tekrar ya da yeni yöntem ve ölçülerle yeniden incelenir (Erdoğan, 2003: 201). Irak'ta, g odaklarının Türkmenler üzerinde uyguladığı siyasi baskı nedeniyle edebiyatın siyasal iletişim aracı olarak kullanıldığını gösteren ve bu doğrultuda yayınlanan ve üretilen ürünler hakkında elde edilen dokümanlar, mantıksal bir çerçevede birleştirilip açıklanmak istenen soruya cevap bulmamızı sağlayacaktır. Nitel İçerik analizi yaklaşımında varsayım oluşturulur ve mesajların içeriğinde var olan ilişkileri incelemek için iletişim materyalinin başlangıç okuması yapılır. Mesajların içerik özellikleri hakkında çıkarımlar yapmak için uygulanan izlenimci bir yöntemdir. Yalnızca belli bir nesneye ait olduğu veya olmadığı söylenen isnat edilir. Mesajların içeriğine ilişkin betimleyici gözlemler yapmak veya yargıları kodlamak için kullanılan esnek bir yöntemdir (ebi, 2003: 12). Bu araştırmada ele alınan toplam kırk şiir, üretildikleri dönemlerin siyasi bağlamı da göz önünde bulundurularak, siyasal iletişim ve siyasi göndermeler açısından irdelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SIYASAL İLETİŞİM VE TARİHÇESİ

A. SİYASET NEDİR?

Siyaset, toplumların kalabalıklaşması sonucu, yönetenler ile yönetilenlerin ortaya çıktığı tarihten beri vardır. Toplumlara oluşturan bireylerin yönetilmesinde, onlardan beklenen ile halkın (yönetilenlerin) onları yönetenlerden bekledikleri tutum ve davranışlar farklıdır. Beklentilerdeki bu farklılık, toplumdan topluma; nesilden nesile de değişiklik gösterir. Bu durum ise siyaset biliminin dar ve geniş anlamıyla bilinmesi ve yorumlanmasıyla sıkı bir ilişki içindedir (Aziz, 2011: 10). İnsanlık tarihi kadar eski olan bir gerçek vardır ki o da insanların eşit koşullara sahip olmadıklarıdır. Kalabalıklaşma ve sonrasında bir arada yaşayabilme çabası için ortak kurallar geliştirmeye ve bu kuralları uygulayacak bir otoriteye ihtiyaç oluşmuştur. Duyulan ihtiyaç sonrası bir iktidar yapısı oluşmaktadır.

İktidar sahipleri iktidarlarını sürdürmek, rakipleri ise iktidarı ele geçirmek; bu iktidarın üzerinde iş gördüğü toplum ise onun gücünden emin yaşamak veya onun çıkarı için etkilemek üzere bir dizi faaliyete girişir. İşte bu faaliyetlere siyaset adını veriyoruz. Bu bağlamda siyaset “iktidar ilişkileri” demektir (Türküne, 2005: 4).

Siyaset kelimesinin etimolojik kökenine bakacak olursak siyaset ve politika kelimelerinin eş anlamlı kullanıldığını görebiliriz. Ancak iki kelimenin de kökeni farklılık göstermektedir.

Politika (politics), Eski Yunan’da şehir anlamına gelen polis kelimesinden türemiştir. Polis, basit bir şehir değildir; her şeyin başı ve sonu olan şehir devletini, insanların vatandaşı olmaktan gurur duydukları bir siyasi

topluluğu ifade eder. Böyle bir toplulukta, bütün vatandaşların şehrin ortak işleriyle ilgilenmeleri hem bir hak, hem de bir vazife olarak kabul edilmektedir. Öyleyse kelime kökeni olarak politika, şehir devleti ile ilgili işler anlamına gelmektedir. Siyaset kelimesi ise Arapça bir kelimedir. Köken itibarıyla at eğitimi anlamına gelmektedir; at bakıcısı olan seyis kelimesi de aynı kökten gelmektedir. Eski Mısır'ın taş kabartmalarında, tanrı-kral olan firavunların, bir ellerinde kamçı diğer ellerinde dizginlerle tasvir edildikleri görülmektedir. Türk-İslam geleneğinde ise siyaset kelimesi, devlet yönetme sanatının yanında, devlete karşı işlenen suçlara verilen veya kamu düzenini sağlamak için uygulanan cezaları da ifade etmektedir (Türköne, 2005: 4).

Eski Yunan düşünürlerinden Aristoteles'in (M.Ö 322) yaşadığı dönemdeki şehir devletlerini, anayasalarını, örgütlenmelerini ve siyasal rejimleri incelediği "Politika" adında bir eseri bulunmaktadır. Aristoteles bu eserinde aile, köy ve şehir(polis/devlet) birliklerini doğal topluluklar olarak görmekte ve polis/devletin aile ve bireylere göre önceliği bulunduğunu, çünkü bütün parçalardan önce geldiğini söylemektedir. İnsanın politik bir hayvan (zoon politikon)olduğunu söyleyen Aristoteles'e göre polis/devletin temel amacı iyi yaşamadır ve toplulukların en üstünü ve hepsini kapsayanı olan her devlet iyi bir amaçla kurulmuş bir topluluktur. En yüksek iyiyi polis devlet amaç edinmekte ve bu topluluk türüne de politik denmektedir. Bu durumda politika, toplulukların en üstünü ve diğer bütün toplulukları kapsayan devletin temel amacı olan iyi yaşamayı temin etmek için gösterilen faaliyetler olmaktadır (Dursun, 2006: 26).

Esat Çam'ın "Siyaset Bilimine Giriş" adlı kitabında ise ünlü bilim adamlarının siyasete getirdikleri tanımlamalar şöyledir; siyaset, K. Marx ve Engels'e göre temeldeki üretici güçlerin niteliğini belirlediği bir üst yapıdır. G. Almond'da, M. Weber gibi siyasetin belirleyici niteliğini meşru fiziki zorlamaya başvurmanın tekelleşmesi olarak görmektedir. P.H. Merkl'e göre ise siyaset, insanın içinde yaşadığı topluma kendi toplumsal görüşleri doğrultusunda bir

düzen verme sürecidir. Laswell ise siyaseti, güç otorite ve etkili sosyal denetim sürecinin belirleyici nitelikleri olarak tanımlanmaktadır (2000: 22).

Siyasete bu ve buna benzer birçok tanımlama getirilmiştir. Tanımlardan yola çıkılacak olursa siyaset bir yandan çatışma diğer yandan uzlaşma olarak ifade edilebilir. Bir tarafta farklı istekler, beklentiler, çatışan fikirler oluşurken diğer yanda bunca çatışmanın ortasında, ortak kurallar çerçevesinde barış içinde yaşama ve uzlaşma çabası vardır. Siyasetin bu karmaşık yönünün yanında en çok tartışılan diğer bir yönü ise bir bilim olup olmayışıdır. Siyasetin bir bilim haline gelmesi uzun ve üzerinde çok tartışılan bir dönemi kapsamaktadır.

Sosyal bilimlerin hemen hepsinde olduğu gibi, siyasetin de kendine özgü, yaşam pratiklerinden doğan kuralları zaman içerisinde bilimsel çalışmalar yapılmasına neden olmuş ve yapılan bilimsel çalışmalar siyasetin bir bilim dalı olarak gelişmesini ve kabul edilmesini sağlamıştır. 19. yüzyılda siyaset biliminin gelişmesiyle birlikte, siyasetin unsurları ve dayandığı temel karakteristikler üzerinde de durulmaya başlanmıştır. Siyasal iletişimin bir diğer ayağı ve insanlığın varoluşundan bu yana yaşamın vazgeçilmez unsurlarından biri olan 'iletişim' olgusu ve sürecinin bilim dalı olarak gelişimi ise, özellikle iletişim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu durum ise 20. yüzyılın başlarından beri kendini hissettirmiştir. İletişim, teknolojinin gelişmesi ve bilgiye ulaşmadaki kolaylıklar sayesinde bu bilgilerin kimlere, kimler tarafından, nasıl, ne zaman, nerede verileceği hususlarını gündeme getirmiştir (Aziz, 2011: 1). Siyaset bilimi, siyasal şeylerle ilgili gözlemlerde bulunurken, gözlem verilerini toplarken ve bu verileri analiz ederken, sonuçta bazı genellemelerde bulunup bunları deneysel verilerle test ederken diğer toplumsal ve doğal bilimlerden de yararlanır. Siyaset biliminin yararlandığı başlıca bilim dalları toplumbilim, iktisat, tarih, psikoloji, matematik, istatistik, hukuk, coğrafya, ilahiyat ve iletişimdir. 19. yüzyıl sonrası kitle iletişim araçlarının hızla gelişimi ve toplumun bu araçları yaygın bir şekilde kullanması bu alanda çalışmaların yapılmasına hız kazandırmıştır.

B. İLETİŞİM NEDİR?

İletişim meşruiyetin temel dayanağıdır. İletişim olmadan meşruluk olamıyor. Bu nedenle, her iktidar sürekli kendi varlığını meşru kılmak zorunda. Çünkü iktidarda kalabilmenin ön koşullarından biri meşruiyet ise o zaman meşruiyetten ne anlamalıyız? Max Weber'e göre, var olması haklı görülen bir durum meşrudur. Doğal olan, yani doğaya uygun olan etkinlikler meşrudur. Bu etkinliklerin toplumsal kurumlara uygunluğuna bakılır. Bunların yasaların kapsamına girmesi araştırılmaz. Bu nedenle söz gelimi, halk tarafından kabul edilmiş bir iktidar meşrudur. İktidardaki siyasal parti meşru olduğunda halka inandırmaya aralıksız çalışmak durumundadır (Yavaşgel, 2004: 146). Tüm bu açıklamalara bakılacak olursa siyasal iletişim ikna etmek odaklı yapılan bir iletişimdir.

İletişim, siyasetin ana damarını oluşturmaktadır. Siyaset, tıpkı iletişim gibi, tek başına yapılabilen bir eylem değildir. Her ikisinde de birden fazla kişiye ihtiyaç vardır. Her iki kavram da kitlelere seslenmektedir. Siyaset iletişimi bir araç olarak kullanmakta, amaçlarını gerçekleştirmek için ondan yararlanmaktadır (Özkan, 2007: 18). Toplumu yönetmeye, kendi amaçları doğrultusunda ilerlemeye çalışan siyasi partiler ya da siyasetçiler, iktidar sahibi olmak zorundadırlar. Bunun için de çeşitli iletişim kanalları kullanarak, kamuda iknayı sağlamaya çalışmak, bilgilendirmek, manipüle etmek, duygulara seslenmek amaçlı çalışmalarda bulunmaktadır.

Bu bağlamda öncelikle iletişimin siyaset süreci içinde yerini belirlemek gereklidir. Bunun için de iletişim kavramının ne olduğu belirtilmelidir. Erol Mutlu, "İletişim Sözlüğü" adlı kitabında iletişime yönelik bazı düşünürlerin getirdiği tanımlamalara yer vermiştir.

İletişim, anlam arama çabasıdır; insanın başlattığı, kendisini çevresinde yönlendirecek ve değişen gereksinimlerini karşılayacak şekilde uyarıları ayırt etmeye ve örgütlemeye çalıştığı yaratıcı bir edimdir

(Barnlund,1968). İletişim esas olarak simgeler aracılığıyla bir kişiden ya da gruptan diğerine bilginin, fikirlerin, tutumların veya duyguların iletimidir (Theodorson ve Theodorson 1969). İletişim mesajlar aracılığıyla gerçekleştirilen toplumsal etkileşimdir (Gerbner, 1972). Yapılan tanımlara bakılınca iletişim insanlar ve gruplar arasında yapılan sosyal bir ortamda oluşan eylemdir. İletişim, tanımlarda da belirtildiği üzere sadece bilgi alıp verme, paylaşma işi değil aynı zamanda etkileşimi sağlamak adına ikna etme, yönlendirme, manipüle etme işidir. İşte tam da burada iletişimin siyasi süreçte yeri ve önemi, işlevi ortaya çıkmaktadır. Siyasetin tanımlarında da anlatıldığı üzere siyaset kamusal bir olaydır. Oluşan kamusal alanda iletişim devreye girmektedir. Siyaseti bir paylaşım aracı olarak gören, siyasal rant elde etmek için çaba harcayan, kişisel çıkarlarını her şeyin üstünde tutan siyasal partiler ve siyasetçiler olduğu gibi, siyaseti toplumun ortak yararı için araç olarak gören, iyiliğin peşinde koşan siyasetçiler de vardır. Bu iki farklı amaçta olan siyasetçiler, istedikleri hedeflere ulaşabilmek için siyasi gücü ellerinde bulundurmamak, iktidar sahibi olmak, meşruluk kazanmak adına iletişim çalışmaları yapmak zorundadırlar.

C. SİYASAL İLETİŞİM NEDİR?

Toplumlarda siyaset olgusunu ortaya çıkaran temel faktör insanların toplu halde yaşamalarıdır. Eğer her bir birey tek başına ve başkasıyla iletişim ve etkileşim halinde bulunmaksızın yaşayabilseydi siyaset/siyasal iletişim de söz konusu olmazdı. Çünkü siyaset ve siyasal iletişim ortak yaşamın bir ürünüdür. Birlik halinde yaşamın başlangıcı ile devlet şeklinde bir siyasal örgütlenme ve iktidar olgusu söz konusudur. Toplumsal hayat bireylerin farklı roller üstlenmesini, birbirlerinden farklı statüleri işgal etmelerini, değerlerinin üretimi sürecine katılmalarını, yaratılan değerlerin bölüşülmesi hususunda bir mücadelenin verilmesini, bütün bunlar yapılırken karşılıklı bir etkileşimin kurulmasının alt yapısını oluşturmaktadır. Karşılıklı etkileşimde oluşan kamuoyunun fikirlerinde ortaklık yaratmak, rıza almaya çalışmak, istenilen

kitleye ulaşmak ve ortak yaşamın en iyi şekilde sürdürülebilmesi için ortam hazırlamada siyaset yapılmaktadır. Siyaset yapılırken de iktidarın meşruluğunu kabul ettirmek ya da kazanmak, kitleleri istedikleri fikre ikna etmek, etkileşimi kendi lehine çevirmek için iletişimden yararlandıkları önemli bir noktadır.

Siyasal iletişimin bir olgu ve süreç olarak ortaya çıkması, bir öğreti olarak eğitim kurumlarında verilmeye başlanması ve bu konuda araştırmalar yapılması son elli yılın ürünüdür. Siyasal iletişim konusunun ilk ortaya çıkışı ve kullanılması, Antik Yunan'a kadar uzanır. Eski Yunan'da toplumları yönetenler ve devlet adamları adına siyasal iletişim demeseler bile toplumu yönetirken siyasal iletişimin yöntem ve tekniklerine başvurmuşlardır. Tarihsel süreç içerisinde ise bu konuda farklı uygulamalar olmuş; toplumlar büyüdükçe, toplumsal gelişme hızlandıkça, kültürler farklılaştıkça, teknoloji geliştikçe, siyasal iletişimin içeriği, aktörleri, kullanılan yöntem ve teknikleri de farklılaşmıştır (Aziz, 2011: 1). Siyasal iletişimin geçirdiği evre boyunca literatürde siyasal iletişim kavramına farklı boyutlarda birçok tanım getirilmiştir.

İletişimin, siyasal konuları, kamusal bilgiyi, inançları ve eylemi etkileyecek şekilde stratejik kullanımları siyasal iletişim alanının gelişmesinde temel oluşturduğuna dikkat çeken Mutlu, siyasal iletişimi "siyasal süreçlerle, iletişim süreçleri arasındaki ilişkileri ele alan araştırmalardan oluşan, disiplinler arası akademik bir alan" olarak ifade etmektedir (Mutlu, 2004: 256).

D. SİYASAL İLETİŞİM OLGU VE SÜRECİ

Siyaset bilimciler, siyasal sistemlerin işleyişi bakımından siyasal iletişimin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. İletişim bilimciler ise siyaset ve iletişim arasında var olan yakın ilişki ve iletişimin siyasetteki rolüne dikkati

çekmektedir. Bu bağlamda siyasette, iletişim ile ne yapıldığı sorusu önemlidir. Siyasal iletişim olgu ve süreci genel öğeleri açısından, iletişim olgusu ve süreciyle benzerlik göstermektedir. İletişim sürecinde yer alan verici, alıcı, kanal, mesaj/ileti ve geribildirim öğelerini siyasal iletişim olgu ve sürecinde de görebiliyoruz. Etkili bir siyasal iletişim için bu beş ögenin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi gerekir.

İfade ettiğimiz benzerliğin yanı sıra birçok farklılıklar da vardır. Aysel Aziz, “Siyasal İletişim” adlı kitabında bu farklılıklara şöyle yer vermiştir. Tüm bu benzerlikler içerisinde siyasal iletişimi, genel iletişim olgu ve sürecinden ayıran en önemli özellik, öncelikle verici/kaynak ya da siyasal iletişimde bulunan tarafların farklılığından doğar. Siyasal iletişimde mesajı verenler genellikle örgütlü yapılardır. Bu mesajlar çoğunlukla ya doğrudan siyasi kimliği olan bir yapıdan/organizasyondan/kurumdan ya da toplum, belirli bir grup veya topluluk adına hareket eden belirli bir kişi ya da gruplar tarafından verilir. Bunların bir kısmı, yaygın adı ile “kamuoyu” adına oluşturulur, gündeme getirilir ve ilgili hedef kitleye aktarılır. Diğer bir farklılık da alıcı farklılığıdır. Her iletişim olgusunda olduğu gibi, siyasal iletişimde de bir alıcı kitlesi vardır. Kimi kez hedef kitleler gruplar halinde, birden fazla ya da belirgin niteliklerde olabilir. Örneğin siyasal partilerin siyasal iletişimlerinde, özellikle seçim kampanyalarında hedef kitle, seçme hakkını almış genç ve yetişkinlerdir. Söz konusu kesim ise bir ülkenin aktif nüfusu demektir. Bir diğer önemli farklılık da, ilk iki öğedeki farklılıkların doğal sonucu olarak, iletişimin içeriğinden, niteliğinden kaynaklanır. Siyasal iletişimde verilen mesajlar, siyasal amaçlıdır. Sonuç olarak kısa, orta ya da uzun soluklu bir siyasal eylem söz konusudur. Bu mesajların söylemi, alıcı kitlenin ilgi alanına giren söylem türüdür. Söylemde kullanılan dil ile hedef kitlenin anlayacağı dilin örtüşmesi gerekir. Siyasal iletişimde üzerinde durulması gereken önemli bir diğer öğe de, siyasal iletişimin nasıl yapılacağı, hangi tür yöntem ve teknikler kullanılarak hedef kitleye aktarılacağı hususudur. Bu öğe, siyasal söylemin etkili olarak gönderilip gönderilmemesini de belirler. Burada iletişim yöntem ve tekniklerinin özelliklerinin çok iyi bilinmesi; hedef kitlenin hangi

yöntem ve teknik kullanılarak, verilen siyasal mesajları alacağı hususlarının dikkate alınması gerekir. Siyasal iletişim olgu ve sürecinin, iletişim olgu ve süreci ile ayrılan bir diğer özelliği ise verilen mesaja gelen yanıt ya da geri bildirimdir. Tüm siyasal iletişim olgusunda amaç, hedef kitleyi etkilemek olduğundan, bu amacın gerçekleşip gerçekleşmediğinin de anlaşılması, bilinmesi gerekir. Bu ise, verilen siyasal mesaja alıcının göndereceği bir karşı mesajın, bir tepkinin gelmesi ile anlaşılabilir. Bu bakımdan siyasal mesajların verilmesinde kullanılan yöntem ve teknikler, geribildirim/geribeslemeye, olanak tanıyacak türde olmalıdır (2011: 5). Siyasal iletişim olgu sürecinin başarılı olabilmesi için bu beş ögenin de etkili bir biçimde kullanılması gerekir.

E. SİYASAL İLETİŞİM FONKSİYONLARI

Siyasal iletişim üç temel fonksiyonu yerine getirmektedir. Siyasal iletişimin birinci fonksiyonu, “ortaya çıkan siyasal problemlerin tanımlanmasına yardımcı olması”, ikinci fonksiyonu, “bu problemlerin siyasal tartışma ortamına girerek meşruiyet kazanmasını sağlamasıdır. “Artık tartışma konusu olmaktan çıkmış, ortak bir görüş birliğine varılmış konuları gündemden düşürmek” de siyasal iletişimin üçüncü fonksiyonu olarak sayılabilir. Siyasal iletişimin ilk fonksiyonu olan siyasal problemlerin tanımlanmasında siyasetçiler ve medya temel rolleri üstlenirken, ikinci fonksiyonda kamuoyu araştırmaları, üçüncü fonksiyonda ise yine medya ön plana çıkmaktadır (Oktay, 2002: 24).

Siyasal iletişim fonksiyonları daha geniş bir çerçevede ele alındığında yedi temel özellik üzerinde durulmakta ve üretilen siyasalar ile iletilen mesajların etkinliğinin sağlanması için mutlaka siyasal iletişim yöntem ve tekniklerinin kullanılması gerekmektedir:

Siyasal Mesajların İletilmesi: Siyasi partiler; siyasal semboller, etik değerler, normlar, ideolojik argümanlar, toplumsal sorunlara çözüm önerileri, siyasi hedefler ve siyasalar üreterek bunları bir mesaj haline getirip topluma iletmek zorundadır. İletilen mesajların toplumun tüm kesimleri tarafından anlaşılabilir biçim ve içerikte olması gereklidir. Bu mesajların gerektiği gibi iletilmesinde en etkili araç, siyasal iletişim yöntemleridir (Uslu, 1996: 790).

Mesajların Etkinliğinin Ve Kalıcılığının Artırılması: Siyasal süreç içerisinde mesaj üretmek ve bunları topluma iletmek yeterli olmamaktadır. Başarılı olmak için iletilen mesajların etkinliğinin ve kalıcılığının sağlanması da gereklidir. Bunu sağlamak için de siyasal iletişim yöntemleri kullanılmalıdır. Siyasal iletişim, bünyesinde bulundurduğu ikna, demokratik olma, dürüst ve güvenilir yöntemler kullanma, halkın tepkisine göre siyasal faaliyetlerine yön verme ve bunları yaparken de siyasal hareketin bağımsızlığı ile temel esaslarından taviz vermeme özellikleri sayesinde mesajların etkinlik ve kalıcılığı sağlanmaktadır (Uslu, 1996: 790).

Kamuoyu Beklentilerinin Ölçümlenebilmesi: Bir siyasal parti siyasa üretirken ideolojik ve politik tercihleriyle birlikte kamuoyunun hem siyasal sistemden hem de siyasi organ olarak kendisinden neler beklediğini dikkate almalıdır. Çünkü üretilen siyasalar toplumun beklentilerine cevap vermelidir. Kamuoyu beklenti ve taleplerinin ölçümlenmesi, siyasal partilerin daha sağlıklı kararlar almasına yardımcı olacaktır. Kamuoyu beklentileri, dolaylı ve dolaysız iletişim yöntemleriyle ölçümlenebilmektedir. Bu yöntemlerle elde edilecek veriler dikkate alınarak partinin toplumun beklentilerine tam olarak cevap verebilecek bir şekilde yapılanması sağlanmalıdır. Siyasal iletişim, siyasi partilerin politikaları ile kamuoyunun taleplerini ortak bir noktada buluşturma fonksiyonu görmektedir (Uslu, 1996: 790).

Geri Besleme Kanallarının Tesisi: Siyasal partiler tarafından üretilen siyasaların ve iletilen mesajların topluma ulaştırılması sürecinde

siyasal iletişim yöntemleri kullanıldığında, çift yönlü bir iletişim gerçekleştirilmektedir. Siyasal iletişim yöntemleriyle halkın talepleri dikkate alınarak “toplumsal talep/siyasal arz” dengesi daha sağlıklı kurulmaktadır. Parti siyasası ve mesajlarıyla karşılaşan halkın ne düşündüğünü öğrenmek için seçim sonuçlarını beklemeye gerek yoktur. Kamuoyu araştırmalarıyla halkın siyasalara ve mesajlara verdikleri tepkiler alınıp, ona göre yeniden bir değerlendirme yapılabilir. Siyasal iletişimin bu geri besleme kanallarını çalıştırması, siyasal partilerin başarısında çok önemli bir rol üstlenmektedir (Uslu, 1996: 791).

Kanaat Önderlerinin Etkilenmesi: Kanaat önderleri kavramı, yöresel ölçülerde toplumu etkileme gücüne sahip kişileri, genellikle şehirlerde organize olabilen baskı grupları liderlerini, topluma farklı konulardaki düşünce ve yorumları sunan gazeteci, yazar, aydın ve entellektüelleri kapsamaktadır. Kanaat önderleri ile sürekli ve sistemli bir ilişki kurmanın yolu da siyasal iletişim yöntemlerini kullanmaktan geçmektedir. Parti tarafından organize edilecek etkinliklere kanaat önderlerinin davet edilmesi, siyasal mesajların ülke genelinde yayılmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca kanaat önderlerinin iletilen siyasal mesajlar üzerine yaptıkları yorum ve değerlendirmeler, toplumun gözünde mesajların güvenilir ve kabul edilebilirliğini de artıracaktır (Uslu, 1996: 791).

Gündem Oluşturabilme Yeteneğinin Artırılması: Siyasal partiler mesajlarını etkin bir şekilde topluma sunabilmek için sürekli olarak gündem oluşturabilmelidirler. Gündem oluşturmak için de siyasal iletişim yöntemleri kullanılmalıdır. Siyasal partiler, siyasal iletişim yöntemlerini kullanıp gündem oluşturmayı başardıklarında, parti mesajlarını ve sorunlara getirdikleri çözüm önerilerini geniş bir kitleye ulaştırma imkânı bulabilirler. Ayrıca bir siyasal parti sürekli olarak gündem oluşturabildiğinde toplumun bilincinde partiye yönelik olarak “çok güçlü” ve “sorun çözme ehliyetine sahip” imajı da oluşabilecektir (Uslu, 1996: 791).

Siyasal Rakiplere Karşı Avantaj Sağlanması: Günümüzde siyasal rakiplerine üstünlük sağlamayı ve iktidarı hedefleyen bir parti, mutlaka demokratik yöntemleri benimsemek zorundadır. Demokratik yöntemler çerçevesinde ise kullanılabilecek en önemli araç siyasal iletişim yöntemleridir (Uslu, 1996: 791).

Mesajların hedef kitleye tasarlandığı gibi ulaşması isteniyorsa, siyasal iletişimin fonksiyonları iyi tanınmalı ve etkin kullanılmalıdır. Siyasal iletişimin yöntem ve teknikleri doğru kullanıldığı zaman mesajlar toplumun tüm kesimleri tarafından istenilen şekilde algılanır, mesajların etkinliği ve kalıcılığı da sağlanmış olur.

Mesajların etkinliği ve kalıcılığının sağlanması için siyasal iletişimin etkili olması konusunda bazı noktalara dikkat etmek gerekmektedir. Siyasal iletişimin amacı, iletişimde bulunan tarafı etkilemek, onda düşünce, tutum ve davranış değişikliği yapmaktır. Bunların gerçekleşmesi için öncelikle mesajı veren kaynağın güvenilir olması gerekir. Alıcı, kaynağa olan güveni ile mesaja ilgi duyar. Eğer kaynak yeterli derecede güvenilir görünüyorsa ve bu anlamda alıcıyı tatmin edebiliyorsa alıcının mesaja güven duyması ihtimali yükselecektir. Güven dışında ikna kabiliyeti davranış ve tutumlarda değişiklik yaratmada önemli etkenlerden biridir. Siyasal mesajın hedef kitleye etkili şekilde verilmesinde kaynağın ikna etme yeteneğinin olması gerekir. İkna etmek için kaynağın ikna yeteneğinin kuvvetli olmasının yanında ayrıca ikna etmek için kaynağın dili iyi kullanması, hitabetinin güçlü olması ve konuşmalara iyi hazırlanmış olması gerekir. Kaynağın, retoriklerinin güçlü olması inandırıcılığı arttırma konusunda önemli bir noktadır.

Retorikte, mantıklı, akıcı konuşma başta olmak üzere konuşmacının şivesi, sesin tonu, rengi, vücut dilini konuşurması, giyimi, kuşamı gibi pek çok etken vardır. Kavramın ortaya çıkmasında, Aristoteles'in yazdığı "Retorik" adlı kitabının payı çok büyüktür. Aristoteles'e göre retorik " Belli bir durumda, elde var olan inandırma yollarını kullanma yetisidir.". kısaca akıllıca yapılan

konuşma şeklinde de tanımlanan retorik konusu ilk kez Eski Yunan'da Aristoteles tarafından ortaya atılmış ve yönetenlerin yönetilenleri retoriksel konuşmalarla ikna edebileceğini söylemiştir (Aziz, 2011: 74).

Siyasal iletişimde, başarının yolu öncelikle seçim kampanyalarında hedef kitlenin doğru saptanması ve belirlenen hedef kitleye uygun mesajların üretilmesinden geçmektedir. Doğru kitleye, doğru mesajlar, doğru iletişim araçlarıyla ulaştırıldığında, başarının da beraberinde gelmesikaçınılmaz olacaktır (Özkan, 2007: 125). Mesajın etkinliğinde önemli bir nokta da hedef kitlenin özelliklerinin bilinmesidir. Hedef kitlenin çok iyi bir şekilde analizi yapılarak bu doğrultuda mesaj oluşturulmalı ve mesajın iletileceği iletişim kanalı belirlenmelidir. Hedef kitlenin dili, dini, medeni durumu, ırkı, cinsiyeti, geliri, öğrenim durumu vb. birçok özellik mesajın nasıl şekilleneceğinde etkili olmaktadır. Mesajı oluştururken bu özellikler bağlamında anlaşılır bir dil kullanarak hedef kitleyi kapsayan bir mesaj oluşturulmalıdır. Doğru bir şekilde oluşturulan mesajın hangi kanalla verileceğine sağlıklı karar vermek gerekir. Hedef kitleye mesajı en net ve hızlı bir şekilde ulaştırabilecek kanallar belirlenmelidir. Farklı kanallarla verilen mesajların aralarında tutarlı olmasına dikkat edilmelidir.

İKİNCİ BÖLÜM

IRAK TÜRKMENLERİ'NİN SİYASİ TARİHİ

Irak'ta yaşayan ve Türk halkı ile soydaş olan Türk halkına genel olarak “Türk” demekle beraber, son yıllarda daha da sıklaştıkça kullanılmaya başlanan “Türkmen” deyimini dikkatleri üzerine çekmektedir. 1918 yılında birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile Türkiye'den ayrılan Türkmenler, Irak adı ile kurulan yeni bir devletin altında Türk adı ile yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Fakat bu durum 1959 yılından sonra değişime uğramış Irak devleti tarafından, Türkiye ile olan bağlarını unutturmak için Türk soydaşlara “Türkmen” denilmeye başlanmıştır. Böylelikle Irak yönetimi, ülke sınırında yaşayan Türklerin kökenlerinin Türkiye'ye değil de Orta Asya'ya uzandığını ispatlayarak, Türk dünyasının kalbi olan Türkiye ile olan bağlarını koparmış olacaktı.

Irak'ta 1959 yılından sonra, Bağdat yönetimi tarafından “Türkmen” topluluğu diye isimlendirilen Türkler, bilindiği gibi Lozan Konferansı sıralarında İngiliz heyeti tarafından da “Türkmenler” olarak ifade edilmişlerdi. O zaman Türk heyeti başkanı olan İsmet Paşa, “Türkmen” ve “Türk”ün eşanlamlı olduğunu, hatta bu anlamda Türkiye Türklerinin de Türkmen olduklarını söyleyerek, sonuçta bunun politik bir manevra konusu yapılamayacağını ileri sürmüştür (Saatçi, 2003: 14). Irak'ta yaşayan Türkmenlerin bir tehlike olarak görüldüğünü ve bu nedenle asimilasyona maruz kaldıklarını sadece bu konu ile ispatlamak mümkün. Türkmenlere karşı oluşan bu bakış açısı, kazandıkları başarıların beraberinde daha da ilgi çekerek tarih boyunca devam etmiş ve bu tehlikenin bastırılması ve yok edilmesine yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Irak Türkmenlerinin Irak'a nasıl yerleştikleri, bu oluşuma neden olan olayları çok geniş bir döneme yayabiliriz. Türkmenlerin Irak'a nasıl yerleştikleri ve orayı yurt edindikleri birçok kaynakta farklı tarih ve olaylarla anlatılmaktadır. Bu bölümde Irak'taki oluşumun tarihsel sürecine değineceğiz.

A. IRAK'TA TÜRKMEN VARLIĞININ OLUŞUMU

Türkmenlerin Irak'a yerleşmeleri farklı dönemlerde yapılan göçlerle gerçekleşmiştir. Tarihçilerin, Türkmenlerin Irak'a Selçuklular veya Osmanlılarla mı yoksa Oğuz boylarının göçleriyle mi yerleştiği konusunda ortak bir karara varamadığını görmekteyiz. İncelenen kaynaklarda Irak'a Türkmenlerin göç ettikleri tarih farklı olay ve zamanlara dayandırılması dikkati çeken bir noktadır.

Türklerin Irak'a ilk girişleri Hicri 54 (Miladi 674) tarihine kadar uzanmaktadır. Emevi Halifesi Muaviye tarafından Horasan'a gönderilen Ubeydullah Bin Ziyad 2000 kişilik ordusu ile Ceyhun Nehri'ni geçerek, Buhara'ya yönelir. Beykent'i de geçen komutan Ubeydullah'ın Buhara'ya yaptığı saldırılar karşısında, Buhara prensesi Hatun emrindeki Türk kuvvetleri ile şiddetli çarpışmalardan sonra sulh yapmak zorunda kalır. Böylece Ubeydullah sulhtan sonra, yanına aldığı Türk askerlerini Irak'a götürerek, Basra'ya yerleştirir (Saatçi, 1996: 39). Basra'ya yerleştirilen Türk askerlerinin ok atmada çok becerikli oldukları ve Yemâme kentindeki asi Arap Bedevilerin bastırılmasında önemli bir rol aldıkları tarihe kaydedilmiş bilgilerdir. Türklerin Irak'a yerleşmelerinin, Abbasi döneminde ve özellikle Halife Me'mun ve Halife Mu'tasım'ın iktidarları sırasında birtakım siyasi gelişmelerden dolayı yoğunlaştığı iddia edilmektedir.

Bu görüş ayrılıklarının Irak'a yerleşen Türklerin, aralarındaki ağız değişikliğinden de anlaşılacağı gibi, çeşitli boylara mensup olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Bu husus tarihçiler Türk göçlerinin ayrı ayrı dönemlerde yapılmış olduklarına bağlanmaktadır (Hürmüzlü, 2006: 13). Hürmüzlü Türklerin Irak'a yerleşmeleri hususunda göçlerin önemine değinmiş ve tarihte gerçekleşen bazı önemli olayların bu gelişmeleri hızlandırdığını dile getirmiştir. Ayrıca Türklerin Irak'a yerleşmelerinde önemli olan olayları üç önemli döneme ayırarak şöyle açıklamıştır.

Birinci Dönem; Temas Devri'nde birinci dönemin tarihi, Türkmenlerin Irak'a ilk ayak bastığı Hicri 54 yılına kadar uzandığı ifade edilmiştir. "Bu dönem de Ubeydullah Bin Ziyad'ın iki bin Türk'ü getirip Basra'ya yerleştirmesiyle başlayan dönem anlatılmıştır. Tarihi açıdan birinci dönem, Türklerin Irak toprakları ile ilk temasları olmuştur. Böylece bu yeni ülkeye aşina olmaları, iklim şartlarına alışma ve Araplarla ilişki kurmaları sağlanmıştır. Birinci dönem ilişki kurma ve deneme devresi olarak, Türkmenlerin bu ülkede yerleşme fikrini benimsemeleri ve uygun bir ortam yaratması bakımından zemin hazırladığı söylenebilir. Bu dönemde çeşitli dalgalarla gelen Türklerin çevrelerinde bulunan kavimlerle karşılaşmaları neticesinde birçoğunun erimesine rağmen, bu dönemin çok büyük faydası olmuştur (Hürmüzlü, 2006: 16)".

İkinci Dönem; Yerleşme Çağı'nda ise Türkmenlerin Irak'ta yerleşme çağı olarak nitelendirilebilen ve Selçuklu devri sırasında sürüp gelen göçlerle, bu ülkenin Türkmenler tarafından vatan olarak benimsenmesinin bu dönemde gerçekleştiğine değinilmiştir. "En büyük Türkmen dalgaları Sultan Tuğrul ile Irak'a girmiştir. Sultan Tuğrul zamanında ve sonrasında Irak'a devam eden Türkmenlerin göçleri ülkenin kuzey bölgelerini Türk vatanı haline getirmiştir. Ancak Türkmenler diğer kavimlerle ilişkilerini sürdürmüş ve İslam âlemi ile irtibatta olmuşlardır. İslam dünyası arasında ilişkiler, o dönemlerde zayıf bulunduğu için Türkmenler, bu ilişkinin güçlenmesini de sağlayarak, İslam dünyasına birlik ve yeni bir ruh getirmişlerdir. Bu arada hacılara karşı koyarak, İslam dünyası içinde nispeten güven yaratmışlardır (Hürmüzlü, 2006: 17)".

Selçuklular M. 956 yılında Türkistan ovalarından akarak, önce Maverâünnehir bölgesinde yerleşmişler ve İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Selçuklular boylarının varlığını kabul ettirmiş, önemli bir prestij kazanmışlardır. Böylece Selçuklular Oğuz ordularını komutasına almış ve Sultan Tuğrul'un Irak'a girişi sırasında binlercesini beraberinde getirmiştir. Bu suretle çeşitli boylardan oluşan Oğuz Türkleri Irak'a yayılmışlar ve bugünkü

Irak Türkmenlerinin yaşadığı sahalarda yerleşmişlerdir. Bugünkü Irak'ın çeşitli bölgelerinde yaşayan Türkmenlerin lehçelerinde görülen çok az değişikliği, Selçuklu fütuhâtı sırasında ve daha sonraki dönemlerde Irak'a yerleşenlerin ayrı ayrı boylardan olmalarına bağlamak mümkündür. İslam Ansiklopedisi'nin de işaret ettiği gibi, Bayat boyunun bir kısmı Selçuklular ile beraber Irak'a girmiş olabilir. Ancak Bayat boyunun topluluk olarak en önemli göçü Moğolların Harizm'e yaptıkları akımdan sonra meydana gelmiştir. Bu, Bayatların kendilerinden önce göçen ve aynı bölgede yerleşen Bayatlarla birleştikleri ve burada kalarak aralarına karıştıkları da uzak bir ihtimal değildir. Tarihi kaynakların çoğu 13. yüzyılda meydana gelen Moğol akınlarından sonra bazı Türk boylarının Türkistan'dan Anadolu'ya göç ettiklerine işaret ederek, bu görüşü desteklemektedir.

Erşat Hürmüzlü ikinci dönem olarak belirttiği yerleşme çağında alt başlıklar olarak Irak Selçukluları (1118-1194), Musul Atabeyleri (1127-1233), Kerkük Türkmen Beyliği, Karakoyunlu (Baranlı) Devleti (1411-1470) ve Akkoyunlu (Bayındırlı) Devleti'ne değinmiştir. Bu dönemlerde yapılan savaşların ve beraberinde gelen göçlerin Irak'ta Türkmenlerin yerleşik hayata nasıl geçtiklerini göstermektedir. Türkmenlerin Irak'ı fiilen vatan olarak benimseme devri olarak sayılan ikinci dönem bu şekilde tarihte yer almıştır.

Erşat Hürmüzlü üçüncü dönem olarak da Destek ve Beslenme Devri olarak belirttiği dönemde ise Irak'a yerleşen Türkmenlerin ekonomik olarak desteklendiğini belirtmiştir. "Bu dönemde Türkmenler, kitleler halinde asıl Oğuz ülkesinden Irak'a gelmişlerdir. Ayrıca pek çok Oğuz Türk'ü Osmanlı akınlarıyla Irak'a girmiştir. Irak, Osmanlı ve İran devletleri arasında baş gösteren anlaşmazlıkların en önemlilerinden biriydi. Binlerce Türkmen'in Kuzey Irak'ta yerleşmelerine yol açan olayların en önemlisi M. 1535 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Irak Seferidir (Hürmüzlü, 2006: 23).

Akkoyunlular'dan sonra Irak 1508 yılında Safevilerin eline geçmişti. Irak'ta 26 yıl hâkimiyet kuran Safevilerin iktidarı, 1534 yılında Kanuni Sultan

Süleyman tarafından yapılan Irak Seferi ile sona ermiştir. Yavuz Sultan Selim daha öncesinde Çaldıran Savaşı ile Musul, Kerkük, Erbil gibi Kuzey Irak'ın önemli şehirlerini Osmanlı topraklarına katmıştı fakat Bağdat bu topraklara eklenememişti. 1935 yılında yapılan seferlerle Kanuni Sultan Süleyman Bağdat'ı da Osmanlı topraklarına sokmuştur (Saatçi, 2007: 81). Bu ve bundan öncesi dönemlerde İran, Irak ve Osmanlı devletlerinin çekişmeleri sıkça devam etmiştir. Bu çekişme yetmemiş gibi ilerleyen yıllarda doğunun sahip olduğu zenginliklere gözünü diken batılı ülkeler ile de çekişmeler başlamış ve Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile dengeler bozulmuştur. Irak'taki Türkmenleri soy olarak ayırma çalışmalarına bu savaş ile toprak bakımından da ayırma çalışmaları başlangıç göstermiştir.

1. Türkmenler ve Lozan

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, özellikle İngilizler, Almanlar ve Fransızların Irak üzerinde büyük bir çekişmeye girdikleri görülüyor. Birinci Dünya savaşıdan önce Irak üzerinde bu devletlerarasında büyük bir rekabet başlamıştır. Mezopotamya'nın bereketli toprakları, Dicle ve Fırat nehrinin önemi, bölgenin önemli yeraltı zenginliği olan petrol yatakları ve Basra Körfezi'nin stratejik önemi bu bölgeye olan ilgiyi arttırmıştır.

Sultan II. Abdülhamit'in izlediği dış politika, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde oynanan oyunları, dengelemek ve böylece düşman güçleri birbiri ile çeliştirmek esasına dayanıyordu. Bu tarihlerde Irak bölgesinde olan petrol de dünya politikasına yeni ve stratejik bir ham madde girmiş, sömürgeci devletlerin petrol şirketlerinin kontrolündeki iktidarların geniş çapta ilgisini çekmeye başlamıştı. Bu bakımdan Irak'ı merkeze bağlamak hem de Avrupalı süper güçlerin açık veya kapalı yardımlarını sağlamak amacıyla II. Abdülhamit, Almanların genişleme politikalarının ifadesi olan "Doğu'ya Doğru" ilkesinden yararlanmak istemiştir (Saatçi, 1996: 107). II. Abdülhamit

dış politikasında ilişkileri olabildiğince dengede tutmaya çalışmış ve Osmanlı Devleti'ni dış güçlerden, tehlikelerden korumaya yönelik girişimlerde, anlaşmalarda bulunmuştur. Bütün bu uluslararası dengeyi göz önünde bulunduran II. Abdülhamit, Türkiye'deki İstanbul ve Anadolu hattı demiryolu yapımını Almanya'ya vermiştir. Bu duruma karşı İngilizlerin muhalefet olacağını bilen II. Abdülhamit, Şattülarap ve Güney Fırat suları için oluşturulan Hille-Hindiyne projesini Türk-İngiliz işbirliği ile yapılacağı yönünde karar almıştır. Fakat 1909 yılında II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ile izlediği dış politika sona ermiştir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Birinci Dünya Savaşı'nın sebeplerinden biri olan Ortadoğu petrolü Alman-İngiliz rekabetini arttırmıştır. Savaş başlamadan önce İngilizler, Musul petrol sahalarının imtiyazını istemiş ve Osmanlı'nın direnmesi üzerine sahaların imtiyazını vermedikleri takdirde Osmanlı'nın İngilizlere yaptırdığı gemileri vermeyeceklerini açıkça dile getirmişlerdi. Bu çekişmelerle boğuşan Osmanlı sonunda kendini savaşın içinde bulmuştur.

İngilizler bu önemli savaşta Osmanlılara karşı Arapları yanına çekmiş ve Mekke Şerifi Hüseyin ile anlaşma yapmıştır. Anlaşmaya göre Hüseyin, bütün güçlerini bir arada toplayacak ve İngilizler ise gerekli tüm ekonomik yardımı sağlayacaktır. Hüseyin, bir Arap ayaklanması çıkararak Osmanlı'yı dünyaya İslam düşmanı olarak tanıtacaktır. Bunun sonucunda İngilizler, belli bir bölgede Arapların bağımsızlığını kabul edecek ve Halifelğe bir Arap'ın getirilmesini sağlayacaktır. Fakat tüm bu çalışmalara rağmen Irak halkı Osmanlı'nın zaferini beklemiş ve devletlerine bağlı kalmıştır. Kıyasıya çekişmeli süren savaş 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile son bulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'na son veren Mondros Mütarekesi ilan edildiği zaman, İngilizler daha Musul'a girememişlerdi. Ancak İngiliz ordusu mütareke hükümlerinin kendilerine duyurulmuş olmasına rağmen, bu anlaşmayı daha

birinci gününde çığnemişlerdir. Bundan sonra İngilizler, bir yandan Musul Hristiyanlarını korumak, diğer yandan da bölgedeki Osmanlı altıncı ordusunu tamamen dağıtmak gerekçesiyle ancak gerçek gayeleri olan petrol bölgesine yerleşmek için baskılarını arttırdılar. Bu hususta beşinci Tümen kumandanının resmi tebliğine de aldırış etmeyen İngilizler, 1Kasım 1918’de Hamam Alil’e girdiler. General Marshall, burada Musul’u işgal edeceğini ve Türklerin beş mil daha kuzeye çekilmesini ihtar ederek, ileri harekâta devam etti. Uluslararası savaş kurallarına aykırı olan İngilizlerin bu işgal hareketlerine karşı Ali İhsan Paşa’nın verdiği protestoya karşı İngilizler, bu işgallere, mütarekenin yedinci maddesine dayanarak giriştiklerini söylüyorlardı. 9 Kasım’da İngiliz birlikleri Musul önlerine geldiler ve 15 Kasım’da Musul’un Türk kuvvetleri tarafından boşaltılmasını bin bir tehdit altında gerçekleştirdiler (Saatçi, 2003: 118). İşgalin yapılmasının gerekli olduğunu göstermek için dayandırdıkları Mütarekenin yedinci maddesi şudur; “İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik yeri işgal etme hakkına sahip olacaktır.”. böylelikle İngilizlerin Musul’u fiilen işgali hem devlet hukukuna hem de mütareke maddelerine uygun bir şekilde yapılmıştır. Musul’un işgali ile 1055 yılından itibaren Irak’ta oluşan Türk egemenliği fiilen sona ermiştir. Musul Eyaleti olarak adlandırılan bölge bugünkü Kerkük, Erbil, Musul ve Süleymaniye olarak adlandırılan şehirler Irak sınırına girmiştir.

Musul’un işgali, Birinci Dünya Savaşı sonrası dünya tarihinde “Musul Meselesi” diye adlandırmış ve İngiltere-Türkiye arasında bir diplomasi krizine dönmüştür. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Irak’ta sömürgeci güç olarak yer alan İngiltere Irak’ın başına kendi lehine çalışacak birini getirmiş ve Irak Krallığı’nı tanımıştır. 23 Ağustos 1921’de Irak Krallığı’na Emir Faysal getirilmiştir. İngiltere Irak’ın başına geçmek isteyen diğer Arap liderler gibi, Emir Faysal’ı da kuklası gibi kullanmayı planlamıştır. Musul Meselesi kesin bir sonuca bağlanmadığı ve Lozan, Haliç konferansları yapılmadığı için Musul bölgesi, kurulan bu yeni krallığın sınırları içerisinde değildir. Bu sırada Mondros Mütarekesinin imzalanması ile İngilizler ve Fransızlar mütarekenin

yedinci maddesinden faydalanarak Anadolu'da birçok yeri işgal etmeye girişmişlerdir. Buna karşın Anadolu halkı büyük bir direniş göstermiştir. İşgallere karşı Anadolu bir yandan direnirken diğer yandan da yapılan Sivas ve Erzurum Kongreleri ile önemli kararlar alınmıştır. Alınan kararların başında kurulacak yeni Türk devletinin temel esasları belirlenmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, Misak-ı Milli'yi meclisten, halkın iradesinden geçirmek istiyordu. İstanbul hükümeti ile yapılan görüşmelerden sonra seçimler yapılmış ve Meclis-i Mebusan İstanbul'da açılmıştır. Meclis 10 Ocak 1920 tarihinde Misak-ı Milli'yi onaylamıştır. İngilizler Meclisi basmışlar ve dağıtmışlardır. Son Osmanlı Mebusan Meclisi ve onun dağıtılması ile Ankara'da 23 Nisan 1920'de toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, kurulacak Türkiye Cumhuriyeti'nin vazgeçilmez sınırları olarak Misak-ı Milli'ye göre, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ne kadar Türk ordularının elinde kalan ve Türklerle meskûn olan toprakların hepsi, kayıtsız şartsız yeni Türk Devleti'nin sınırları içinde kalacaktı (Saatçi, 2003: 123). Türkiye aldığı bu tarihi karara göre adımlarını atacak ve gerekli görüşmeleri yapacaktı. Bir diplomasi krizi haline dönen Musul Meselesinin çözümü için İsviçre'nin Lozan kentinde barış konferansı yapılması kararı alınmıştır. Lozan Barış Konferansı'na, Misak-ı Milli kararları ile Türkiye'yi temsilen Meclisin seçtiği İsmet Paşa ve belirlenen bir heyet katılmıştır. Konferansta en çok üzerinde durulan konu Musul Meselesi'ydi. Bu sorunun çözümü ile Irak sınırı belirlenecekti. Konferansta 23 Ocak 1923 tarihinde yapılan oturumlarda Musul meselesi en açık şekliyle ele alınmıştır.

Lozan'da Musul Meselesi konuşulurken Türkiye, Türk vatanının bir parçası olan bu bölgenin kaderinin tayininde, burada yaşayan halkın reyine başvurulmasını, yani plebisit yapılmasını teklif ediyordu. Sonucun aleyhlerine tecelli edeceğini çok iyi bilen İngilizler, buna yanaşmak istemiyorlardı. Başta Fransa ve İtalya olmak üzere İngiliz yanlısı devletler, Türkiye'nin bu teklifini kabul etmediler (Yakuboğlu, 1976: 16).

Yapılan tartışmalar çok çetin geçmiş ve karşılıklı anlaşmazlıklar nedeniyle delegeler yavaş yavaş Lozan'ı terk etmeye başlamıştır. İsmet Paşa da Londra'dan 16 Şubat'ta ayrılıp İstanbul'a dönmüştür. Bu süre zarfında Ankara'da da mecliste gizli oturumlar yapılıyor ve bu konu görüşülüyordu. Lozan Konferansı'nın ikinci dönem çalışmaları 23 Nisan 1923 tarihinde Lozan'da başlamıştı. Bu konferansta Türkiye bir öneri sunmuştur ve bu öneriyi iki taraf da kabul etmiştir. 24 Temmuz 1923'te konferans tamamlanarak antlaşma imzalanmıştır.

Lozan Antlaşması'nın Türkiye-Irak sınırına ait olan ve konferans boyunca en çetin tartışmalara konu olan Musul Meselesi'ni ilgilendiren 3. maddenin 2. fıkrası şöyledir;

Türkiye ile Irak arasındaki hudut 9 ay zarfında Türkiye ve Büyük Britanya arasında itilafsız tayin edilecektir. Bu müddet zarfında iki hükümet arasında bir anlaşma olmadığı takdirde ihtilaf Milletler Cemiyeti meclisine arz olunacaktır. Hudut hakkında alınacak karar beklenilerek, gelecekte kesin kaderi bu karara tabii olacak olan arazinin bugünkü durumunda herhangi bir değişikliğe sebep olacak şekilde askeri veya başka hiçbir harekette bulunulmamasını Türk ve Britanya hükümetleri birbirine karşı taahhüt ederler (Saatçi, 1996: 162). Bu anlaşma zor da olsa büyük tartışmalar sonrası Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmıştır.

Musul Meselesi'nin çözümü bu maddelere bağlanmıştı. Aksi takdirde sorun, Milletler Cemiyetine taşınacak ve dünya kamuoyuna sunulacaktı. Bunun üzerine Türkiye ve İngiltere İstanbul Haliç'te bir konferansta tekrar bir araya gelmiş ve konferansta 3 ayrı toplantı yapılmıştır.

24 Mayıs 1924'te üçüncü toplantı toplanır. Toplantıda Fethi Bey, Musul'un neden Türkiye'ye bırakılması gerektiğini anlatır. Buna karşın İngiliz heyet başkanı Musul'u istemekle kalmaz. Hakkâri vilayetine bağlı olan ve Türkiye'nin yönetiminde bulunan Beytüşşebab, Çölemerik ve Revandiz

kasabalarını da ister. Bu şekilde İngilizler konferans gündeminin dışına çıkacak kadar ileri giderler. İngilizler ne pahasına olursa olsun, Musul'u vermemek, uzlaşmaktan daha çok ısrarla üzerinde durdukları, dünya kamuoyuna karşı konuya meşruluk kazandırma yollarını aramak için, kendi etkileri altında bulunan Birleşmiş milletlere havale etmekte. İstanbul'a uzlaşmak için gelmedikleri Hakkârî'yi istemekle ortaya çıkmıştı (Demirci, 2010: 228).

Maalesef ki bu konferansta da ortak bir karara varılamamış ve Türkiye aleyhine son bulmuştur. Sorun Milletler Cemiyetine taşınmıştır. Milletler Cemiyeti'nin oluşturduğu tahkikat komisyonu incelemelerine başladığı sırada Anadolu'da başta Şeyh Sait isyanı ve birçok isyan çıkmıştır. Bu durum Türkiye'yi daha da zora sokmuştur. Sonuç olarak Türkiye, kendini içinde bulduğu oyundan yenilerek ayrılır. Komisyon Musul'un Irak'a bırakılması kararını almıştır. 5 Haziran 1926'da Ankara Antlaşması imzalanarak Musul Irak'a bırakılır. Bu antlaşma ile Irak'taki Türkmenler anavatanlarından resmen koparılmış olur. Orada kalan Türk varlığı hiçbir güvenceye alınmadan bırakılmıştır. Bu antlaşma ile Türkiye belirlediği Misak-ı Milli sınırları içine alan Musul'dan vazgeçmiştir.

2. Lozan sonrası Türkmenlerin Durumu

Irak, 1916 Skyes-Picot anlaşması esas alınarak A tipi manda idaresi adı altında İngiliz mandasına girmiştir. Bu durum Sir Arnold Wilson'un vekâleten yönetim başında bulunmasıyla 1920'ye kadar devam etmiştir. Wilson'un yetkisine dayanan bu sıkıyönetimde yerli halka hiçbir görev verilmemiştir. Sıkıyönetimle beraber Irak'ın geleceğine yönelik durumun kesinleşmemesi üzerine halk ayaklanmalara başlamış ve dengeler değişmiştir.

a. 1920 Ayaklanması

İngiliz Manda yönetimi, Irak halkını tatmin etmemiştir ve halkın başkaldırmasına zemin hazırlamıştır. 1920’de Rumeysse’de başlayan ayaklanma, Irak’ın diğer bölgelerine de yayılmıştır. İngilizler, Hindistan’dan getirdikleri ek kuvvetlerle ayaklanmaları bastırmışlar ve tutuklamalar, katliamlar yapmışlardır. Birçok aydın ve ileri gelen şahısları sürgün etmişlerdir.

Ayaklanma sonrası 1920’de Türklere yapılan “Kaça Kaç” katliamı, Irak Türklerinin sonraki 85 yılda çekeceği sıkıntıların sinyalini vermiştir. Çıkan ayaklanmada, Telafer halkı, İngilizler ile çatışmaya girer fakat İngilizlerin büyük hazırlık yaptığı haberini alınca yatalaklar ve çok yaşlılar hariç şehri boşaltmıştır.

Karaçuk Dağları’nın eteklerine sığınan halk, üç ay süreyle burada mevzilenmiş ve büyük sıkıntılar çekmiştir. Telafer’e giren İngilizler, kentin boşaltıldığını görünce, buradaki evlerin bir kısmını top ateşleri ile yıktılar. Daha sonra şartlı olarak yurtlarına dönen Telafer halkının ileri gelen lider ve aydınlarının birçoğu tutuklanmış, bazıları işkence görmüş ve bir kısmı sürgün edilmiştir (Saatçi, 2003: 189). Halk arasında derin izler bırakan, bölge halkına acılı günler yaşatan ve tarihe “Kaça Kaç Yılı” olarak geçen 1920 ayaklanması, Telafer Türklerinin, Irak Türkmenlerinin tarihinde büyük bir öneme sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Ayaklanma sonrası Sir Percy Cox, Irak siyasi hâkimliğine vekâleten atanmıştır. Daha önce İngilizler ve Şerif Hüseyin bir Arap devletinin kurulup, devletin krallığına da Emir Faysal’ın getirilmesi konusunda aralarında anlaşmıştır. Göreve yeni başlayan Sir Percy Cox, bunun bir halk oylamasıyla belirlenebileceğini söylemiştir.

İngiltere'nin isteğiyle göstermelik bir oylama neticesinde Kral Hüseyin'in oğlu Faysal'ın 28 Ağustos 1921'de kral ilan edilmesiyle Irak'ta krallık dönemi başlamıştır. Kerkük halkı, Faysal'ın krallığına biat etmediği gibi Musul sorununun savunulmasını beklediği için isyan da etmemiştir. Iraklı Türkler, o sıralarda kendisini Irak'a bağlı sanmıyor, Türk Milli Mücadelesi için söylenen zafer türküleri arasında merakla kaderlerini bekliyorlardı (Ertuğrul, 2006: 133). Kerkük, Musul, Erbil ve Süleymaniye'de halk Emir Faysal'ın aleyhine oy vermiş olsa da, İngilizlerin yararına çalışacak olan Faysal, hile ile sonunda kral olmuştur.

Halk oylamasına karşı Türklerin ileri gelen yazar, şair ve fikir adamları da seslerini yükselterek, halkın İngilizlerin oyununa gelmemeleri yolunda büyük mücadele veriyorlardı. Tanınmış Kerküklü şair Mehmet Sadık da Faysal'ın seçilmemesi için "İntihap etmem seni Faysal Irak'ın mülküne...." diye başlayan şiiriyle, bu mücadele de öncülük ediyordu (Saatçi, 1996: 190). Birçok işkenceye, kısıtlamalara maruz kalan Irak'taki Türkmen halkı olaylara sessiz kalmadığını ve bir yolunu bulup seslerini çıkardıklarını, bunun için de edebiyatı bir araç olarak kullandıklarını görmekteyiz.

b. 4 Mayıs 1924 İlk Soykırım

Iraklı Türklerin Türkiye'den ayrılmasından sonra yaşadıkları ilk soykırım 4 Mayıs 1924'de Kerkük'te olmuştur. Soykırımı, bayram arifesinde Levy adındaki Teyyari askerleri yapmıştır. Soykırım, asi ve kavgacı olan askerlerin Kerkük'teki Büyükbazar denilen çarşıda alışveriş yaparken bir esnaf ile yaptıkları tartışmanın büyümesi sonucu gerçekleşmiştir (Saatçi, 1996: 192).

Soykırım sonrası Türkmen halkının gözü boyanmış ve başkaldırıları, halkın ve aşiretlerin tepkisi bastırılmıştır. Irak vatandaşı olarak yaşamaya

devam eden Türkmenler, soykırımlar dışında, yönetimin baskılarına, asimilasyonlarına maruz kalmışlardır. Tüm bunlarla savaşılan Türkmenleri, İngiliz yönetimi zararlı gördüğü Türk ileri gelenleri, yazar ve şairleri, yurt dışına sürmüştür. Türklere tarih boyunca hep bir tehlike gözüyle bakılmış ve yok edilmeye, sesleri bastırılmaya çalışılmıştır.

3. Irak'ın Bağımsızlığını Kazanması

1930 yılında, İngilizlerin manda yönetiminde olan Irak, bağımsızlığını kazanmıştır. Sözde bağımsızlığını alan Irak, yine de İngiltere'nin beklentilerine cevap veren sömürü bir devlet olmaktan kurtulamamıştır.

İngiltere ve Irak arasında yapılan antlaşmanın 1. maddesine göre, Irak dış politika konusunda ve ortak menfaatler bahsinde İngiltere'ye danışacaktı. Aynı antlaşmanın 4. maddesine göre savaş durumunda Irak, topraklarını, limanlarını, demiryollarını ve diğer tesislerini İngiltere'nin emrine verecekti. 5. maddeye dayanarak Irak'ta devam eden İngiliz askeri üslerine dokunulmayacaktı. İngilizler bu şekilde ellerinde tuttıkları Irak'ı, 1932'de Milletler Cemiyeti'ne aday gösterdi ve kabul edildi (Saatçi, 2003: 200). Yapılan anlaşmadan da anlaşılacağı gibi bu bağımsızlık sözde bağımsızlıktan başka bir şey değildi.

Irak'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından daha rahat yaşayacaklarını düşünen Irak'taki Türkmenler, aksine daha çok baskı ve şiddete maruz kalmışlardır. Irak Krallığı'nın 1920'deki geçici anayasasına göre Türkmenler, Arap ve Kürtler gibi Irak halkının unsurlarında biri olarak kabul edilmiş ve ana dilleri ile eğitim yapmaları kabul edilmiştir. Fakat bu haklar sadece kâğıt üzerinde kalmıştır.

Irak Krallığı'nın, 30 Mayıs 1932'de yayınladığı Deklarasyona göre, Irak Türklerinin ve diğer azınlıkların varlıkları kabul ve garanti edilmiştir. Irak Türklerinin siyasi, kültürel ve sosyal haklarını içeren bir belge özelliğinde olan bu deklarasyona göre; Kifri ve Kerkük'te Arapça ile birlikte Türkçe ve Kürtçe de resmi dil olmuştur (Ertuğrul, 2006: 138). Türkmenlere verilen haklar öncekiler gibi kâğıtta kalmış, hatta halkı asimile çalışmalarına girişmişlerdir. Krallık döneminde Türkçe Eğitime izin verilmemiş, 1936-1958 yılları arasında Türkmenlerin Türkçe yayın çıkarmaları ve dernek kurmaları yasaklanmıştır.

a. Kerkük Gavurbağı Katliamı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan bu olay Türkmen tarihinde diğer katliamların yanında yerini almıştır. Olay Kerkük Petrol şirketlerinde çalışan işçilerin hakkını aramak için yaptıkları grev sonucunda gerçekleşmiştir.

Bu katliam Türkmenlerin, geçen 22 senelik aradan sonra kraliyet döneminde uğradıkları ikinci katliamdır. Olay, Gavurbağı yani "Hristiyan Bahçesi" adı verilen zeytin bahçesinde geçtiğinden dolayı Gavurbağı Katliamı olarak adlandırılmıştır. Irak'ta yaşanan siyasi gerilimlerin daha da çok artmasına sebep olan işçi grevleri arasında geçmişte yaşanan olayları gölgede bırakan olaylar Gavurbağı'nda yaşanmıştır. Kerkük şehri, 03-16 Temmuz 1946'da Irak Petrol Şirketi aleyhine işçi grevleri düzenlenmesi sebebiyle yoğun siyasi faaliyetlere sahne olmuştur (Samancı, 1999: 63). İşçilerin talepleri kısaca şunlardan oluşuyordu; ücretlerinin artırılması, kendilerine mesken olarak konut sağlanması, çalışma saatlerinin belirlenmesi, tam ücretli izin konusunda iş ve işçi kanununun uygulanması ve işçilerin şehirden şirkete getirilip götürülmesi için servis talepleri idi.

Bağdat'taki İngiliz Büyükelçisi Sir Stohehewer Bird, İngiliz hükümetine, işçi taleplerinin karşılandığının bildirilmesiyle aynı güne rastlayan 16 Temmuz 1946 tarihli 6350 numaralı mektubunda, işçilerin 12 Temmuz'da Kerkük Valisi'nin emirlerine karşın, gösterilerini gerçekleştirdikleri, polis güçleri ile protestocular arasında çıkan çatışma sonucunda 5 ölü ve 14 yaralının işçilerden, 6 yaralının ise polis güçlerinden olduğunu yazmıştır (Al- Hirmizi, 2005: 63).

b. Bağdat Paktı

24 Şubat 1955'te Türkiye ile Irak arasında Bağdat Paktı kurulmuştur. Bağdat Paktı sonrasında gelişme gösteren Türkiye-Irak ilişkilerinin Irak Türklerine etkisi aksi yönde gerçekleşerek, Irak Türklerine yapılan sindirme politikaları daha da yoğunlaşmıştır (Ertuğrul, 2006: 140).

Pakt imzalanırken Türkmenler hakkında hiçbir konuya değinilmemiştir. Türkçe eğitim konusunda bir gelişme sağlanamadığı gibi, Türkçe yasağı devam etmiştir. Paktın imzalanması Türkmenleri rahata kavuşturmak yerine tam tersi daha da zor durumlara sokmuş, baskılar çoğalmıştır.

4. Irak Krallığının Devrilmesi

Tuğgeneral Abdülkerim Kasım ve yardımcısı Albay Abdüsselam Arif'in komutasındaki Irak'ta işten çıkarılan subayların, ihtilal yaparak yönetimi ele geçirme düşünceleri 14 Temmuz 1958 tarihinde gerçekleşmiştir (Ertuğrul, 2006: 140). Halk, kötü yönetimden kurtulmak istemesi nedeniyle bu ihtilale destek vermiştir.

14 Temmuz'da gerçekleşen ihtilal ile Cumhuriyet ilan edilmiş, Türkmenlerin aklında, demokratik bir düzenin olacağı, okullarda Türkçe eğitim verileceği, dernek ve sendikalar kurulmasına izin verileceği vb birçok yeni umut doğmuştur fakat her zamanki gibi hayal kırıklığıyla karşılaşmıştır. Irak'ın daha önceki geçici anayasasında Türkmenlerin varlığı kabul edilmiştir fakat cumhuriyetin ilanı ile Abdülkerim Kasım tarafından hazırlanan yeni anayasada ise Türkmenlerin varlığına dair hiçbir madde yer almamıştır. anayasada Irak'ın büyük Arap vatanının bir parçası olduğu ve Araplar ve Kürtler, Irak'ın müşterek sahipleri olduğuna yönelik ibareler yer almaktadır.

Krallık döneminde sürgüne giden aydınlar, liderler, bütün siyasi suçlular, yeni rejim tarafından affedilmesi üzerine Irak'a dönmüşlerdir. Molla Mustafa Barzani de bu dönemde dönenler arasında yer almıştır. Barzani'nin Irak'a dönüşü Kürtleri cesaretlendirmiş ve Kerkük'ü Kürt bölgesine koymayı planlamaya başlamışlardır.

a. Musul'da Şevvaf'ın Ayaklanması

8 Mart 1959'da Musul'da Arap Milliyetçiler tarafından yönetime karşı yapılan ayaklanma, Albay Abdulvahap Şevvaf önderliğinde yapılmıştır. Bağdat yönetiminin emriyle Musul ayaklanması, havadan bombardıman edilerek iki günde bastırılmıştı. Kolundan yaralanan Albay Şevvaf tedavi gördüğü hastanede Kürt bir sıhhiye eri tarafından arkadan atılan bir kurşunla öldürülmüş, Şevvaf'ın Bağdat'ı bombalaması için emir verdiği dört pilot hakkına ise idam kararı verilmiştir. Ayaklanma sonucunda komünist taraftan 110 kişi ve milliyetçi taraftan 200 kişi hayatını kaybetmiştir (Melik, 1965: 5).

Birçok Türkmen ayaklanma yanlısı suçlaması ile idam edilmiş ve tutuklanmıştır. Rusya'da çete olarak yetiştirilmiş Kürt militanlar ve yönetim

yanlısı komünistler gizlice Kerkük'e yerleştirilmiştir. Böylece nüfus olarak yoğun olan Türkleri bastırılmış sayıca Kürtlerin nüfusunu yükseltmişlerdir.

b. Kerkük Katliamı

Irak halkı Cumhuriyet'in ilanının birinci yıl dönümünü kutlamaya hazırlanmıştır. Kerkük'te de Türkmenler, kutlamalar için hazırlıklar yapmış ve 14 Temmuz 1959'da Kerkük sokaklarında kutlamalara katılmışlardır. Kutlamada planlı olarak orda bulunan ve hazırlanan Kürt militanlar aniden kutlama için toplanan Türkmenleri dağıtmak için otomatik silahla saldırıda bulunmuşlardır.

Musul'da 1959 General Şevvaf'ın ayaklanmasından sonra Kerkük'te ikinci Türkmen komutanı olan Tuğgeneral Nazım Tabakçalı görevinden alınmış ve yerine komünist gruplara yakınlığı ile tanınan Tuğgeneral Davut Cenabi atanmıştır. Cenabi, Kerkük'e ayak basar basmaz, Türkçe yayınlanan gazetelerin çıkışını yasaklanmıştır. Böylece Beşir, Afak ve belediyenin Türkçe olarak yayınladığı Kerkük Gazetesi'nin yayınına son vermiştir. Bu gazetelerin başyazarları ve idarecileri ile onlarca avukat doktor, işadama sürgün edilmiştir. Bu plan uygulandıktan sonra Cenabi'nin özel emriyle, sadece Türkmenlere ait konut ve işyerlerine baskınlar düzenlenerek, silah araması yapılmıştır. En ufak bir silah parçasının bulunduğu evlerin aile reisleri hemen tutuklanarak, sürgüne veya hapse gönderilmiştir. Böylece Türkmenlerin tamamen silahtan arındırılmaları ve kendilerini savunacak en ufak bir imkândan mahrum kalmaları temin edilmiştir. 1959 Haziran'ında komünist dalgası biraz geriler gibi oldu; daha doğrusu insanlar böyle algılamıştır. Bu kapsamda Kerkük'te sürgüne gönderilen Türkmenler geri gelmeye başlamıştır (Hürmüzlü, 2006: 106). Kendilerinden habersizce planlanan bu oyun ile Türkmenler istenilen bölgede savunmasızca

toplanmıştır. Kutlama gününde bir araya gelen Türkmenleri yok etmek bu sinsi planla daha da kolay hale gelmiştir.

Üç gün üç gece süren ve tarihte Kerkük Katliamı olarak geçen soykırımda ikinci Tümen Komutanlığı'nın emri ile sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Ancak bu yasağın sadece Türkmenler için ilan edildiği çok geçmeden anlaşılmıştır. Katliamdan sonra Türkmenlerin işyerleri basılıp yakılmış, evlere teker teker girilip bütün erkekler vahşice öldürülmüştür. Önde gelen Türkmen liderleri, işadamları, yazarlar idam edilmiştir. Tarihin birçok sahnesinde haince planlarla yok edilmek istenen Türkmenler, her zaman devlet adamları tarafından bir risk, tehlike olarak görülmüştür. Her fırsatta Türkmenleri yok etmeye yönelik haince planlar, saldırılar yapılmış, susturmaya, bastırmaya çalışmışlardır.

c. Türkmenlerin Dillerini Koruma Mücadelesinde İlk Eğitim Kongreleri

Türkmenler onca katliama, baskılara rağmen haklarını aramak, benliklerini korumak adına durmadan savaşmışlardır. Dillerini, kültürlerini, özlerini korumak adına istedikleri en önemli haklardan biri olan Türkçe eğitim hakkına sahip olmak için gerekli tüm çabayı göstermişlerdir.

Irak Türkmenlerinin kültüründe önemli bir yere sahip olan İlk Eğitim Kongresi 28-30 Ağustos 1960'ta Kerkük'te yapılmıştır. Kongreye Erbil, Telafer, Hanekin, Tuzhurmatı, Kifri, Altunköprü gibi Türkmenlerin yoğun yaşadığı kentlerden Türk öğretmenler katılmıştır (Saatçi, 1996: 221). Üç gün süren kongrede Türkçe Eğitim için yapılması gerekenler, eksikler belirlenmiştir.

Bu mücadele de önemli bir adım olan Türkmen Kardeşlik Kulübü (Ocağı), Türkmenlerin baskılarıyla Bağdat'ta 7 Mayıs 1960'ta kurulmuştur.

Kulüp daha sonra 23 Ocak 1961’de Kardeşlik Dergisi adında bir dergi çıkarmak için de izin almıştır. Irak Türklerinin kültür, sanat, edebiyat alanında büyük bir yere sahip olan bu dergi uzun yıllar yayımlanmıştır.

5. Abdülkerim Kasım Yönetiminin Devrilmesi

General Abdülkerim Kasım yönetimi, iç ve dış sorunlar nedeniyle zayıflamıştır. Bu zayıflıktan yaralanan Arap Sosyalist Partisi, ordudan bazı subaylar ile anlaşarak Şubat 1963’te darbe yapmışlardır. Darbe sonrası General Kasım ve cuntası öldürülmüştür. Darbenin arkasından geri planda kalmak isteyen askerler yönetimi Baas Partisine bırakmış ve Devlet Başkanlığına Abdusselam Arif getirilmiştir.

Abdusselam Arif’in Devlet Başkanlığına getirildiği bu dönemde, Kerkük Katliamı’nın hazırlayıcıları ve uygulayıcıları olarak haklarında idam hükmü verilmiş olan 28 kişi, 23 Haziran 1963’te Kerkük’ün üç ayrı meydanında idam edilmiştir. Böylece Kasım’ı deviren askeri cunta, Türklerin gönlünü kazanmak için önemli bir adım atmış olmuştur (Saatçi, 2003: 237).

1966 yılında gerçekleşen helikopter kazasında hayatını kaybeden Arif’in yerine kardeşi Abdurrahman Arif gelmiş ve çok geçmeden subayların baskısı ile istifa etmiş, yönetim tekrar ordunun eline geçmiştir. 17 Temmuz 1968’de Baas Partisi El-Bekr’in öncülüğünde ordudan bazı askerlerle anlaşarak tekrar bir darbe gerçekleştirerek yönetimi ele geçirmiştir.

Bu darbe sonrasında Irak’ın geleceği Baas Parti’sinin eline geçmiştir. Baas Partisi ırkçı ve milliyetçi olarak kendini tanıtmış olsa da Türkmenler Başlıkların yönetime gelmesinden endişe duymamışlardır, tam tersi bazı beklentilere girmişlerdir. Baas yönetimi böylesine karışık bir durumda olan

duruma hâkim olmak için muhalefet gruplarını tesfiye etmiştir. Muhalefet gruplarından bir kısmı sürgüne gönderilirken bir kısmı tutuklanmıştır. “Halka gözdağı vermek amaçlı 51 kişi Bağdat’ta meydanlarda idam edilmiştir.” (Saatçi, 2003: 239).

6. Baas Rejimi Döneminde Türkmenlerin Durumu

a. Baas Rejimi Döneminde Türkmenlere Kültürel Hakların Verilmesi

İrkçı ve milliyetçi bir kimlikle ortaya çıkan Baas Partisi, başlarda Türkmenler için yeni umutların uyanmasına yol açsa da ileride Türkmenler için büyük bir tehlike olacaktır. Baas Rejimi, Türkmenlere bazı haklar vermiştir fakat bunun sebebi ülkede gerçekleşen bazı siyasi olaylardır. Bu siyasi olayların başında Kürtlerin çıkardığı sorunlar gelmiştir. Molla Mustafa Barzani öncülüğünde Kürtler, ülkenin kuzeyinde özerk bir devlet kurma fikirlerini gerçekleştirmek için direnmişler ve Kerkük bölgesinde nüfus olarak Türklerden çok olmaya çalışmışlardır. Nüfus olarak yoğunluk gösterdikleri takdirde o bölgede hak iddia etme şansları olacaktır.

Baas Partisi ise bu durumu fark ederek, Kürtlerin istedikleri ve özerk Kürt bölgesinin başkenti yapmak niyetinde oldukları Kerkük’ün Türklüğünü kabul etmiştir. Irak Türkmenlerine 89 sayılı ve 24 Ocak 1970 tarihli İhtilal Komuta Konseyi’nin kararı ile bazı haklar tanınmıştır.

“İhtilal Komuta Konseyi’nde çıkan karardır.

Vatandaşların, ülkeye hizmetlerini arttırmanın, milli birliği koruma ve mücadele azmini derinleştirmenin, onların ancak meşru haklarına kavuşmaları ile sağlanacağına inanan 17 Temmuz devrimi, Türkmen azınlığın yaşadığı bölgelerde, kültürel haklarını kullanmasını uygun

görmüştür. Bundan dolayı İhtilal Komuta Konseyi 24 Ocak 1970 tarihli oturumunda:

1. İlkokullarda Türkmen dili okutturulmasına,
2. Bu dille öğretim yapan okullarda açıklama usullerinin Türkmen diliyle yapılmasına,
3. Türkmençe öğretimi hususunda Terbiye ve Talim Bakanlığı'na bağlı bir müdürlüğün kurulmasına,
4. Türkmen edebiyatçı, şair ve yazarların, kendilerine mahsus bir birlik kurmalarına imkân verilmesine, eserlerini bastırabilmeleri için yardım edilmesine, dil bakımından istidat ve kabiliyetlerini artırma fırsatı verilmesine ve bu birliğin Irak Edebiyatçılar Birliği'ne bağlanmasına,
5. Kültür ve Tanıtım Bakanlığı'na bağlı olarak, bir Türkmen Kültür Müdürlüğü kurulmasına,
6. Türkmençe haftalık bir gazete ve aylık bir dergi çıkarılmasına,
7. Kerkük Televizyonu'ndaki Türkmençe yayınların artırılmasına karar verilmiştir (Saatçi, 1996: 228).

Görünürde Türkmenlerin düşünüldüğü ve ayrıcalıklar verildiğinin kanıtı olan bu haklar aslında Kürtlerin ülkenin kuzeyini ele geçirmeye ve hak talep etmesini engellemeye yönelik verilmiştir. Baas Partisi bunun yanında Kerkük'ü korumak için nüfus yoğunluğunun Arap olması yönünde girişimlerde bulunup ve bölgeye Arapları yerleştirmiştir. Bölgeye yerleşen Araplar huzuru bozmuşlardır. Bu durumdan en çok zarar gören yine Türkmenler olmuştur. 7 Temmuz 1970'de Mehmet Faik Saatçi adında Türkmen genç haksızca öldürülmüştür. Türkmenlere yapılan katliamlar her dönem gerçekleşmiştir.

b. Türkmen Bölgelerinde Plebisit Girişimi

Baas Rejiminin onca çabasına rağmen Kürtler, çıkardıkları olaylar, direnişler ile Kerkük üzerine yaptıkları planlarda başarıya ulaşmışlar ve bugünün temelini atmışlardır.

11 Mart 1970’de, Irak yönetimi, Kürtlerle “özerklik” konusunda anlaşmış, Kürtlerin Kerkük’ün de özerk bölgeye dâhil edilmesi talebi kabul edilmemiştir. Özerk Kürt bölgesinin sınırlarının tayini için plebisit öngörüldüğü için, gerek Kürtler, gerekse Araplar, Irak yönetiminin daha sonraya ertelediği plebisitte lehlerine oy çıkması için çeşitli oyunlar yapmışlar, sonuçta mağdur olan taraf yine Türkmenler olmuştur (Ertuğrul, 2006: 145). Plebisit 26 Ekim 1970’de etnik köken ve konuşulan anadile dayalı yapılması planlanmıştı. Bu kritik oylama Türkmenlerin yoğun yaşadığı bölgelerde çok çekişmeli geçmiştir. Yapılacak oylama sonucu Türkmenler ya Kürt ya da Arap yönetimine girmek zorunda kalacaktı. Bu zorlama ile Türkmenler zoraki bir seçim ile geleceklerini tayin etmede bir inisiyatife sahip olmamışlardır. Bu süreçte hem Araplar hem de Kürtler Kerkük’e çok sayıda dışarıdan aile yerleştirmiş, böylece oylamada sayıca yoğunluk göstererek kendi lehlerine sonuç almayı amaçlamışlardır. Ayrıca orada yerleşen Türkmenleri farklı bölgelere sürmüşlerdir. Birçok Türkmen bölgesinde Türkmençe konuşmak yasaklanarak baskılar sürdürülmüştür.

Yapılan baskılar sadece askerler ya da militanlar tarafından değil liderlerin de sözleri ile de gerçekleşmiş ve taraflar niyetlerini belli etmiştir. “yapılacak sayım sonucunda, bir Kürt dahi çıksa Kerkük Kürt olacaktır. Kerkük’ü alamadıktan sonra biz ne için kavga ediyoruz? İdaremize hukuken bırakılan Kuzey bölgesi, eskiden de zaten elimizdeydi. Biz Kerkük’ü istiyoruz...” (Saatçi, 2003: 248). Molla Mustafa Barzani bu sözlerini sık sık tekrarlayarak hem niyetini belli etmiş hem de Türkmenler üzerinde psikolojik baskısı yapmıştır.

Bu duruma Türkiye tepki göstermiş ve diplomatik bir mesele haline getirmiştir. Kürtlerin, Kerkük üzerine yaptıkları oyunlar ve nüfusa yönelik yaptığı göçlere engel olamayan Baas yönetimi plebisiti ertelemiştir.

c. Plebisit Sonrası Türkmenlerin Durumu

Plebisit ertelenmiştir; fakat bu süreci takip eden dönem ile birlikte Türkmenlere yapılan baskılar artarak deva etmiştir. Baas rejimi ilerleyen günlerde gerçek yüzünü göstermiş ve kendine karşı tehlike olarak gördüğü Türkmen halkını sindirip yok etmek için verdiği hakları geri almış üzerine bazı yasaklar getirmiştir. 24 Ocak 1970'de yayınlanan bildiride verilen haklar zamanla, uygulamaya geçemeyip sadece kâğıt üzerinde kalmıştır. Bir milleti yok etmek için dilini yok etmek en doğru yöntemlerden biridir. Baas rejimi de öncelikle okullarda kullanılan alfabeyi Arapça olarak zorunlu kılmış ve ardından Türkmence eğitim veren ilkokulların sayılarını giderek azaltmıştır. Sayıların azaltılmasının yanında okulların adları değiştirilmiştir. Türkmen kültür ve edebiyatı için önemli bir yere sahip olan Kardaşlık dergisinin Latince yazılan kısmı yasaklanarak Arap harfleriyle çıkarılması kararı alınmıştır. Türkmenlere çıkarılması izin verilen Yurd adlı gazete ve Birlik Sesi adlı derginin yönetimi Baas rejimi taraftarı olan kişilere verilerek, Baas Partisi'nin propagandasını yapan bir araç haline getirilmiştir (Saatçi, 1996: 238). Türkmenler ise bu duruma yaptıkları boykotlarla karşılık vermişlerdir. Yapılan onca baskıya, katliamlara rağmen Türkmenler cesurca haklarının ellerinden alınmasına; karşı koymuş ve boykotlar yapmıştır. Türkmenlerin bu korkusuz tavrı her zaman, yönetim tarafından onları bir tehlike unsuru olarak görmelerine neden olmuştur. Türkmenlerin elinden alınan haklara tepki olarak Türkmenler boykot yapmışlardır. Bunun üzerine Baas yönetimi boykota katılan öğrencilerin yapılacak sınavlara alınmaması yönünde karar almıştır.

Boykot olaylarını bahane eden Baas yönetimi, 1971 yılından sonra Türkler üzerinde baskılarını daha da yoğunlaştırdı. 1972 yılında Türk işadamlarına kredi verilmemesi için, devlet bakanlarına talimat verildi. Türk tüccar ve esnafı, devlet idaresindeki şirketlerden mal almanın Türk olmayanlara olduğunu görmeğe başladılar (Saatçi, 1996: 239). Bu süreçte Araplar Türkmenlerin yaşadığı bölgelere yerleşmeleri teşvik edilmiş hatta bu bölgelere yerleşen halka paralar verilmiştir.

Türkmenlerin izlerini taşıyan her şey değiştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin adı Türkçe olan köylere Arapça adlar verilmiştir. Yönetim, Kerkük'ün adını 1976'da "millileşme" anlamına gelen "al-Tamim" olarak değiştirmiştir (Saatçi, 1996: 240).

27 Nisan 1976'da Türkiye Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Irak' a gerçekleştirdiği ziyaret esnasında Kerkük'te onları karşılayan Türklerin sevinç gösterilerinden rahatsız olan Irak yönetimi, pek çok Türk'ü tutukladı. Bundan sonra da, Türklerin tarım arazileri kamulaştırıldı ve Arapların, Türklerin topraklarını işletmeleri sağlandı. Türklerin konuya ilişkin itirazları dikkate alınmadı (Ertuğrul, 2006: 146). Türkmenlerin kurduğu kültürel ve sosyal dernekler, sendikalar yönetim tarafından ele geçirilerek yönetimlerine Arap asıllı yöneticiler getirilmiştir. Bu kuruluşlardan en önemlisi olan Türkmen Kardaşlık Ocağı'nın Arap Yöneticiler tarafından yönetilmesi ile bu kurum Türkmenleri temsil etme özelliğini kaybetmiştir. Yasaklar ve kısıtlamaların yanında, yönetim Türkmen halkına yön veren birçok aydın kesimin idam edilmesi yönünde karar almıştır. Önemli kişilerin başında gelen, bir dönem Kardaşlık Ocağı'nın başkanlığını yapan Necdet Koçak, bu süreçte idam edilen isimler arasında yer almaktadır.

7. 1979- 1992 Döneminde Irak'ta Türkmenler

1979 yılında Saddam Hüseyin'in devletin başına gelmesi ile Türkmenler kendilerini daha kötü oyunların içinde bulmuştur. Saddam Hüseyin de diğerleri gibi ülkede bulunan tüm etnik halka karşı baskılar yapmış, liderleri tutuklatıp idam ettirmiştir. Saddam Hüseyin despotça bir yönetim şekliyle baskıların dozunu arttırarak halkı sindirmeye çalışmıştır. Öyle ki Türkmenler, telefonda bile anadilini konuşamaz hale gelmiştir. Türkmen liderlere yapılan işkenceler, tutuklamalar, idamlar daha da çoğalmıştır.

Irak ile İran'ın 1980 yılında başlattıkları savaşın ikinci yılında, 20 Ekim 1981'de Devrim Komuta Konseyi'nin aldığı bir kararla Irak Türklerinin bir bölümü güneyde Kadisiye, Zikar, Enbar gibi Arap yerleşim bölgelerine göçe zorlandı (Ertuğrul, 2006: 147). Sekiz yıl süren savaşta Türkmenler büyük kayıplar vermiştir. Cephede ölenlerin çoğu Irak Cephesindeki Türkmenler ve İran cephesindeki Azeri Türkleri olmuştur.

Saddam Hüseyin, ertelenen sayımın 12 Ekim 1987'de yapılması kararını almıştır. Yapılan sayım, Irak'ta yaşayan Türkmenlerin kendi kimliklerini kullanmalarına fırsat vermeyen bir tarzda yapılmıştır. Hazırlanan formlar gerçekleri örtbas eder nitelikte hazırlanarak Türkmenlerin aleyhine bir durum yaratmıştır. Yapılan bu haksız sayıma, Türkiye'de yaşayan sürgündeki Türkmenler ve Türk halkı yapılan mitinglerle protesto etmiştir.

Irak'ta 1988'den 1990'a kadar Türkmenlere yapılan baskılar, işkenceler, idamlar, asimile çalışmaları çoğalarak devam etmiştir. 1988 yılında Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları Telafer ilçesinde çok sayıda Türkmen Baas iktidarının emriyle idam edilmiştir. Uzun süren Irak-İran savaşının ardından halk kendini birden Körfez Savaşı'nın içinde bulmuştur. Saddam Hüseyin 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiştir ve işgal sonrasında ülkeye ambargo uygulanmıştır. Ambargo ve öncesinde İran ile

yaşadığı savaş sonrası yaşanan ekonomik krizin ard arda yaşanması sonucunda ülke, ekonomik olarak zayıflamıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgaline karşı gelen ülkelerin oluşturduğu müttefik güçler 13 Ocak 1991'de saldırıya geçmiş ve ülke bir anda felç olmuştur. Her türlü haberleşme kanalı kesintiye uğramış, su elektrik kesilmiş ve yapılan saldırıya karşı Irak ordusu tüm savunmasını kaybetmiştir. Sonunda Irak'ın Kuveyt'i boşaltması ve müttefiklere teslim etmesi ile savaş sona ermiştir. Savaş sonrasında Irak'ın yüksek oranda savaş tazminatı ödemesi, ülkeyi daha da kötü bir duruma getirmiştir. Bu durum, Şii ve Kürtlerin ayaklanmalarına neden olmuştur. Ayaklanmaları bastırmak için ordu, vardığı Türk bölgelerindeki birçok masum Türkmen'i de öldürmüştür. Ayaklanmayı bastırmak için Bağdat'tan gelen ordu Türkmen bölgelerine yaklaştıkça endişeler artmış bunun üzerine toplu göçler yapılmıştır. Kerkük'te yaşayan Türkmenler, ordunun kente yaklaşması ile Erbil ve Altunköprü'ye doğru göç etmişlerdir.

Bu dönemde Türkmenlerin yaşadığı en büyük olaylardan biri de 28 Mart 1991'de gerçekleşen Altunköprü katliamıdır. 27 Mart 1991'de Kerkük'e giren Saddam'ın orduları Altunköprü'ye de ulaşarak büyük bir katliam gerçekleştirmiştir.

Altunköprü, 28 Mart 1991 tarihinde büyük bir faciaya sahne olmuştur. Irak ordusunun Altunköprü'de topluca imha edilen ve tarihe Altunköprü katliamı olarak geçen bu soykırımda 100'e yakın Türkmen şehit düşmüştür (Saatçi, 2004: 38).

Türkmenler, suçsuz olmalarına karşın bütün olaylardan en çok yara alan bir millet haline gelmiştir. Irak Türklerinin sesini dünyaya duyurma görevini 1991 yılından itibaren Irak Milli Türkmen Partisi üstlenmişti (Ertuğrul, 2006: 150).

8. 1992-2001 Döneminde Türkmenler

1991 Körfez Krizinde, Irak Ordusu'ndan kaçan Arap, Türkmen ve Kürtlere Türkiye kapılarını açmıştır. Mayıs 1991'den itibaren Türkiye sınırındaki sığınmacılar, Irak'ın kuzeyinden geçen 36. paralel ile Türkiye sınırı arasında kalan alanda oluşturulan Güvenlik Bölgesi'ne yerleştirilmiştir. Bu bölge ile Türkmenler ikiye ayrılmıştır. İkiye ayrılan Türkmenlerin çoğu Baas yönetiminin etkili olduğu 36. Paralelin altında yaşamışlardır. Burada ve özellikle Kerkük Bölgesi'nde yaşayan Türkmenler, her geçen gün dozu daha da artan baskılara maruz kalmıştır.

Türkmenlere, taşınmaz malların alım ve satımında ambargo konulmuş, ticaret işleri Araplara verilerek Türkmenler ekonomik olarak zayıflatılmıştır. Ticaret yapmak için bir iş yeri kiralama hakkı sadece Araplara verildiği için, Türkmenler Araplar ile işbirliği ortaklık yapmak zorunda kalmıştır. Yabancı işadamlarının ticaret yapmak için yerli halk ile ortaklık yapma mecburiyetinde olduğu gibi Türkmenler de vatandaşı oldukları ülkede Arap biriyle ortak olmak zorunda kalmıştır. Bu durumda Irak'ta Türkmenlere yerli halk eşit vatandaş olarak bakılmadığının açık bir göstergesidir.

36. paralelin üstü yani Kuzey Irak olarak tanımlanan bölgede, uluslararası düzeyde meşruiyeti olmayan Mesut Barzani'nin etkin olduğu bir yönetim varlığını sürdürmüştür. Bu bölgede, Mesut Barzani'ye ait olan KDP ve Celal Talabani'ye ait olan KYP etkili olmuştur.

Bölgede Mayıs 1992'de Bağdat'tan bağımsız olarak gerçekleşen seçimler sonucunda KDP ve KYP'den oluşan bir parlamento kurulmuştur. Irak Milli Türkmen Partisi, seçimlerin Irak halkı ve Irak Türklerinin beklentilerini karşılamadığı gerekçesiyle seçimlere katılmamış, seçime katılanlar da "Kürdistan Vatandaşı" olarak nitelendirilmiştir. Irak'ın kuzeyinde yaşanan bu serbestliğin neticesinde Irak Türkleri, Asuriler, Araplar ve Kürtler arasında bir diyalog başlamış, Irak Türklerinin girişimi sonucunda Irak Milli

Kongresi, Irak Türklerinin oranını yüzde altıya çıkarmışsa da Irak Türkleri bunu kabul etmeyerek, yüzde on iki ile on beşe çıkarılmasını istemiştir. Irak Türkmen Cephesi(ITC)'nin 1995'te kurulmasıyla Irak Türkleri örgütlenmiş, bölgedeki rolleri artmış, KDP ve KYP arasındaki çatışmalarda arabuluculuk misyonu almışlardır (Ertuğrul, 2006: 150). Türkmenlerin barışı sağlamak adına attığı her adımın aksine, bölgede bulunan Kürt gruplarına ait partiler, Türkmenleri yok etmek için çeşitli oyunlar hazırlamıştır. Hatta muhalefet olan KDP ve KYP birleşerek Erbil'de bir katliam düzenlemiştir. İşbirliği içinde olan iki parti 31 Ağustos 1996'da Türkmen kuruluşlarına baskın yaparak 34 kişiyi Baas yönetimine teslim etmiştir. Bağdat'a götürülen 34 kişi, hapsedilmiş ya da öldürülmüştür. Sağ kalanlardan ise daha sonra haber alınamamıştır. Baas rejiminin ardından, bölgede etkili olan Kürtlerin de baskılarının artması ile Türkmenlere yapılan baskıların dozu artmıştır.

Ekim 1997'de yeni bir nüfus sayımı yapılmıştır. İktidardaki Baas Partisi ve güvenlik birimleri, Irak Türkleri arasında “kendilerini Türkmen yazdıranların ellerinden her türlü vatandaşlık hakları alınarak sürgün edilecekleri” şayiasını yayarak halkı korkutmuştu. Bu nedenle birçok Türk, can ve mal güvenliği nedeni ile kendilerini Arap yazdırmışlardır (Ertuğrul, 2006: 152). Yönetimin asimile çalışmalarının boyutu giderek ağırlaşmış, Türkmenlerin Irak'ta varlığını yok etmeye yönelik çalışmalar her fırsatta uygulanmıştır. Halkın, bu sayımlarda kendilerini resmi olarak Türkmen göstermemesi, ileride yapılan incelemelerde Türkmenlerin nüfus olarak yoğunluğu hususunda, aleyhine bir sonucun çıkmasına yol açmaktadır. Türkmenler üzerinde oynanan bu oyunlar ile halk sindirilmeye ve resmi olarak da yok edilmeye çalışılarak, Türkmenlerin yaşadıkları bölgelere hak iddia etmelerine engel konulmuştur.

Kürtlerin, ülkenin kuzeyinde giderek etkin olması ile baskıları artmış ve birçok Türkmen kuruluşuna baskın yapmıştır. Bu dönemde, Kürtler, Türkmenleri sindirmek için politikalarını giderek hızlandırmış, kendilerini

ülkenin asli unsuru gösterirken, Türkmenleri azınlık sıfatıyla göstermeye çalışmıştır.

Türkmenlerin tarih boyunca Irak'ta kültürel hakların dışında bir hak alamadıklarını görmekteyiz. Hatta bu hakların da kısa bir süreliğine uygulandıktan sonra, yönetimin baskılarıyla kâğıtta kaldığını görmekteyiz. Siyasi haklar da tıpkı kültürel haklar gibi kâğıtta kalmaktan öteye gidememiştir. Türkmenlere her zaman bir tehlike gözüyle bakıldığı için, siyasi haklar verilmek bir yana; yönetim tarafından sindirilip, asimile edilemeye ve bulundukları topraklardan izleri silinmeye çalışılmıştır. 1999 yılında Irak'ı kurtarma yasasınca kurulan başkanlık heyetine Irak Türkleri dahil edilmemiş ve böylece Türkmenler Irak'taki siyasi süreçten resmen dışlanmıştır.

8 Mayıs 2000'de KDP yanlıları Türkmen Talebe Birliği binasına saldırmışlardır. Aynı yıl 11 ve 12 Temmuz'da KDP askerleri, Irak Türkmen Cephesi'ne saldırmıştır. Saldırıda, binada bulunan Türkmenler öldürülmüştür. Kürt yetkililer saldırılarla yetinmeyip, Türkmen okullarında iki saat Kürtçe dersi verilmesi yönünde baskılar yapmıştır. Ayrıca Türkmen televizyonu ve radyosunda Arapça ve Kürtçe yayın yapma zorunluluğu getirmiştir.

Bütün bu baskılardan, yaptırımlardan da anlaşılacağı gibi Türkmenler, hem Bağdat hem de Kuzey Irak yönetimi tarafından sıkıştırılmış ve eşi görülmemiş asimile politikalarına maruz kalarak siyasi bir kısıpaca alınmıştır.

9. 2001- 2003 Döneminde Türkmenler

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de bulunan Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Pentagon'a, dört uçağın çarpması sonucu dünyada siyasi, ekonomik ve askeri dengeler değişmiş ve bu olayın ardından ABD kendine bazı ülkeleri

hedef olarak seçmiştir. Irak, 11 Eylül olaylarını en ağır şekilde ödeyen ülkelerden biri olmuştur.

ABD'nin 11 Eylül olaylarının ardından Irak'ı hedef alması sürecinde, 16 Mayıs 2002 tarihinde, Avrupa Parlamentosu "Körfez Savaşı'ndan 11 yıl sonra Irak'ın durumu" başlığı altında bir karar yayınladı. Uluslararası adalet ittifakı ise Irak'taki rejimin baskısı altında halkın işkenceye maruz kaldığını ve mevcut Irak rejiminin İkinci Dünya Savaşı'ndan beri görülen en baskıcı rejim olduğunu Avrupa Parlamentosu kararlarını desteklediğini bildirmişti. Burada alınan kararların birinde de "Kerkük ve Musul gibi kentlerde yapılan Araplaştırma çalışmaları yüzünden 800.000'den fazla Kürt, Türk ve Asuri yer değiştirerek kuzeydeki üç Kürt iline sığınmak zorunda kalmışlardır." ifadesi kullanılmıştı (Ertuğrul, 2006: 155). ABD'nin yayınladığı bu kararda da bahsettiği gibi Irak'ta uygulanan rejim oldukça baskıcı bir politika izlemiştir. Asimile çalışmaları, halkı sindirmek için yapılan idamlar, işkenceler bu durumu ispatlamaktadır. Arapların ve Kürtlerin bu dönemde asimile politikaları hız kazanmış bu doğrultuda da Türkmenlerin yaşadıkları Türk bölgelerinden özellikle de Kerkük'ten uzaklaştıkları görülmektedir. Bu dönemde en yoğun göç dalgaları gerçekleşmiştir. Türkmenler yurtlarından kopararak, tüm hakları ellerinden alınmıştır.

Irak muhalefet grupları, 17 Aralık 2002'de gerçekleştirdikleri kongrede "Araplar, Kürtler ve diğerlerinin ülkesi" olarak tanımlandı (Ertuğrul, 2006: 155). Yapılan tanımlamada da görüldüğü üzere Türkmenler, vatandaşı oldukları ülkede azınlık muamelesi görmüştür.

Tüm bu bahanelerin yanı sıra ABD, Irak'ı yöneten Saddam Hüseyin'in kitle imha silahları ürettiğini bu yüzden de küresel terör için bir tehlike oluşturan yönetimi ortadan kaldırmalıyız şeklinde bir bahane daha oluşturmuştur. İşgal için çeşitli bahaneler ortaya atan ABD, sonunda 19 Mart 2003'te Irak'ı işgal etmiştir. Saddam Hüseyin'in baskın yönetimi altında yaşayan Türkmenlere için, işgalin bir kurtuluş gibi görünmesi kaçınılmaz bir

durumdur. İşgalin başlaması ile başlarına nelerin geleceğinden habersiz olan Irak halkı, sevinç ve heyecan içinde, demokratik ve insan haklarına saygılı bir yönetim altında yaşayacakları yönünde beklentiler ile işgalcileri karşılamıştır. Fakat çok geçmeden işgalcilerin gerçek yüzü ortaya çıkmış, büyük bir hayal kırıklığı yaşanmıştır. İşgalciler, petrol kaynaklarından faydalanmak için, Kürt gruplar ile anlaşmış, diğer vatandaşlara zulmetmiştir.

ABD'nin Irak'a girmesi ile barış getireceğiz gibi beyanları havada kalmış tam tersi etnik gruplar arasında kutuplaşma hat safhalara ulaşmıştır. Etnik ayrımın yanı sıra mezhep ve inanç ayrılığı da eklenince olayın boyutu büyümüş ve Irak'ın birlik beraberlikten yoksun bir ülke haline gelmesi kaçınılmaz olmuştur.

İşgalin ardından, ABD'nin de desteği ile Kürt militanlar, Türkmenlerin yoğun olduğu bölgelere saldırmıştır. Saldırıların en yoğun olduğu Kerkük'te militanların işgali ile Türkmenlerin elinden ev ve arazileri alınmış, birçok Türkmen göçe zorlanmıştır. Kerkük'te Kürt yönetimi etkili olduğu için, Türkmenlerin itirazları, şikâyetleri gündeme bile gelmeden üstü örtülmüştür. Başlarda "barış, demokrasi getireceğiz" vaatleriyle süslenen işgal, zamanla gerçek yüzünü göstermiş, Türkmenler eskisinden daha kötü bir yönetim şekliyle karşılaşmıştır.

İşgal sonrasında katliamlar devam etmiş, Türkmen halkı daha büyük acılar yaşamıştır. 22 Ağustos 2003'te Tuzhurmatu'da, Kürt peşmergeler tarafından gerçekleştirilen saldırıda 20'ye yakın Türkmen şehit olmuştur.

9 Eylül 2004 tarihinde ABD'nin hava kuvvetleri Telafer'i acımasızca bombalamıştır. Telafer'e yapılan ve yüzlerce Türkmen'in ölümüne, binlercesinin de yaralanmasına yol açan hava saldırıları günlerce devam etmiştir (Saatçi, 2007: 287). Telafer bu saldırıyla kurtulamamış tekrar 21 Şubat 2005'te bombalanmıştır. Bombalı saldırıların yanı sıra etnik ve mezhep kaynaklı kışkırtmalar sonucu halk arasında saldırılar gerçekleşmiştir. Bu

saldırıları da ise birçok vatandaş ölmüştür. Verilen vaatler ile durumun çatışması sonucu halk, ABD'ye karşı tepki göstermiştir.

8 Mart 2004'te, Irak'ta geçici anayasa imzalanarak Kürtler fiili özerkliklerini garanti altına almışlardır. Geçici anayasa Türkmenlere sosyal haklar bağlamında değinirken, resmi dil Arapça ve Kürtçe olarak kabul edilmiştir. Türkmencenin adı geçmemiştir (Ertuğrul, 2006: 166). Kuzey Irak'ta sindire sindire oluşturulan Bölgesel Kürt Yönetimi, planlandığı gibi istediği petrol bölgelerinde etkinliğini arttırmış, bununla yetinmeyerek, tehlike olarak görülen Türkmenlerin varlığını yok etmek adına, her fırsatta çalışmalarda bulunmuştur.

İşgal öncesinde demokratik yollarla hakkını savunabilen Türkmenler, işgal sonrasında bu haklarını da kaybetmiştir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Türkmenler, anadillerinde eğitim verebilecekleri kurslar açmışlardır. Ayrıca kültürel alanda yayınlamak istedikleri gazete ve dergileri basmaya devam etmiş, hatta sayıca daha fazla yayınlamışlardır. Saddam rejimine oranla Türkmenlere yapılan baskılar, haksızlıklar artarken, Türkmenlerin, siyasi ve kültürel platformda daha özgür bir şekilde haklarını savunabildikleri ve fikirlerini ifade etme şansları olduğu görülmektedir.

Bağlı bulundukları devlete karşı itaatkâr olan Türkmenler hiçbir zaman silahlı bir yola başvurmamıştır. Diğer milletlere göre silahsız oldukları ve barışçı bir yönleri olduğu halde, Türkmenler, haklarını talep ettikleri halde alamayıp, isteklerini dinletememiştir, ayrıca bu sürede dışlanan bir millet olmuştur. Yıllarca birçok asimile politikasına maruz kaldıkları halde Türkmenler, Türklük bilinçlerini kaybetmeden, Irak'ta varlıklarını sürdürmüştür.

B. IRAK TÜRKMEN EDEBİYATI

Irak Türkmen Edebiyatı'ndan bahsedebilmek için öncelikle Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin edebiyatından bahsetmek gerekmektedir. Çünkü uzun yıllar boyunca Selçuklu ve Osmanlı Devleti'ne bağlı yaşayan Irak halkı doğal olarak yaşanan her türlü olaydan etkilenmiştir. Hatta Irak Türkmen Edebiyatı, dalları doğuda Moğolistan'dan, batıda Orta Akdeniz'e kadar uzanmaktadır. Türk edebiyatının tarihi ise yaklaşık 1500 yıl öncesine dayanmaktadır. Bilinen en eski Türk yazıları 8. yüzyıldan kalma Orta Moğolistan'daki Orhun Irmağı vadisinde bulunan Orhun Yazıtlarıdır. Türklerin İslamiyet'i kabullerine kadar farklı Türk dil ve alfabeleri kullanılırken, İslamiyet'in etkisiyle Farsça ve Arapça kullanılmaya başlanmış, Osmanlı döneminde Türkçenin Arap alfabesiyle yazıldığı Osmanlıca eserler verilmiştir. Haliyle bu durumdan Irak'taki Türkmenler de etkilenmiş ve edebi ürünlerine bu durum yansımıştır.

Irak Türkmen Edebiyatı 20. Yüzyılın başlangıcına kadar divan edebiyatının etkisi altında kalmıştır. En önemli temsilcisi Fuzuli'den sonra en büyük Türkmen şairi olan Hicri Dede (1877-1952)'dir (Dakuki, 1970: 41). 20. Yüzyılın yarısından sonra Türkmen edebiyatçıları Halk Edebiyatına yönelmiş ve geliştirmişlerdir. İlerletmek istedikleri bu edebiyat tarzını yaymak zorunluluğu hissetmişlerdir. Bu da ancak yayın organlarının yardımıyla olabilirdi.

Kerkük Gazetesi'ne ilave olarak Türkmen şairi Seyyid Muhammed Cevad "Kevkeb-i Maarif" dergisini çıkarmaya başladı (Dakuki, 1970: 42). Birçok edebiyatçı bu dergide eserlerini yayımladı, fakat dergi uzun bir süre devamlılığını sürdürememiştir. 14 Temmuz 1958 yılında yapılan ihtilal edebi eserlere de yansımış ve edebi eylemler hızlanmıştır. Türkmenlerin ellerinden alınan "Basın ve Yayın Hürriyetini" geri almak istemeleri en doğal haklarıydı.

İhtilaldan sonra Kerkük'te "Beşir" dergisi çıkmaya başladı. Bu dergi Irak'ta Türkmen Edebiyatı'nı yansıtan bir ayna olmuştur. Türkmenler

Bağdat'ta Türkmen Kardeşlik Ocağını kurduktan sonra Kardeşlik adında Türkçe ve Arapça bir dergi çıkardılar (Dakuki, 1970: 43). Türkmenler gerçekleşen olaylar neticesinde kendi savaşlarını yaparken seslerini duyurmak için birçok dergi çıkarmış ve düşüncelerini ifade etme ve yayma aracı olarak kullanmışlardır. Türkmen Edebiyatı'nda önemli ve geniş bir yere sahip olan Halk Edebiyatı çok eski tarihlere dayanmaktadır ve günümüzde de hala etkilidir.

Halk Edebiyatı; halkın güzellik zevkini, konuşulan dilin estetiğini, Türkmen toplumunun dünya görüşünü, sosyal hayatın her alanına sinmiş yanıyla inanç, gelenek, görenek ve hikmetlerini, halk musikisinin sözlü kısmını, çocukların oyun eğlence dünyasına ait tekerlemeleri, Türkmen kadınının bebeklerine söyledikleri ninnilerden, yaktığı ağıtlara, kısaca doğumdan ölüme kadarki serüvenini, bu zengin halk edebiyatı dile getirir (Saatçi, 1996: 308). Edebi eserler bir halkın yaşadıklarını, duygularını, fikirlerini yansıtmaktadır. Türk Halk Edebiyatı'nı okumak, adet ve gelenekleri ile Türkmen psikolojisini anlamak bakımından büyük bir önem arz etmektedir.

Türkmen Edebiyatçıları, Halk Edebiyatı'nı Yazarı Bilinmeyen (Anonim) Halk Edebiyatı ve Yazarı Bilinen Halk Edebiyatı olarak ikiye ayırmaktadır.

1. Yazarı Bilinmeyen (Anonim) Halk Edebiyatı

Anonim halk edebiyatı, halkın ortaklaşa olarak meydana getirdiği bir edebiyattır. Bu bölüme giren eserlerin kimin tarafından meydana getirildiği belli değildir. İlk meydana çıkışında bir kişinin ürünü ise de zamanla kişilik izleri ortadan kalkar, tam anonim bir duruma gelir. Bu edebiyat ürünleri sözlü olup nesilden nesile geçerek sürer. Zaman içinde dil ve zevk bakımından değişikliklere de uğrar." (Güleç, 2002: 19). Halk hikâyeleri, masalları, fıkraları,

atasözleri, halk meseleleri, şarkılar, hoyratlar vecizeler ve ağıtlar bu edebiyatın başlıca türleridir.

a. Halk Hikâyeleri

İnsanlık hayat boyu birçok olay yaşamış ve bu konudaki fikirlerini hikâye haline getirmiştir. Bu hikâyeler önce dil ile nesilden nesile aktarılmış, daha sonra yazının icadı ile kalıcı hale gelmiştir. Hikâyelerde, olağanüstü güçlerden, hayal ürünü mekânlardan, varlığından emin olunmayan kahramanlardan bahsedilebilir.

Halk hikâyeleri hiçbir zaman boşuna yazılmamıştır. Bu hikâyeler toplumun ihtiyacını, maddi açlığını ve manevi zafiyetini tatmin gibi muhtaç olduğu şeyleri temin etmek ihtiyacından doğmuştur. Çünkü azınlık onu fakir düşürmek suretiyle maddi kuvvetten yoksun etmiştir. Bunun bir neticesi olarak da cins bakımından insanlar, mahrumiyet içinde kavrulmuştur. Böylece hikâyeler, toplum için her türlü ezici kuvvete karşı güven anahtarı haline gelmiştir. Halk maddi ve manevi ihtiyaçlarını yalnız hikâyelerle karşılamış, hayalle kendisini tatmine çalışmıştır (Dakuki, 1970: 50).

Türkmenlerin Kırk Kardeş, Kerem İle Aslı, Genç Osman, Dünya Güzellik Kraliçesi, Sultan Mahmut hikâyeleri ve önemli bir yer tutan cin ve dev masalları gibi özel hikâyeleri vardır (Dakuki, 1970: 51). Edebi ürünler içinde Türkmen hikâyelerinin en eskisi Dede Korkut hikâyeleridir. Hikâyeler, Türkmenlerin yaşadığı ilkel hayatın karakter ve izlerine rastlamaktayız. Bu hikâyelerde bitmeyen savaşlardan, göçlerden, saltanat mücadelelerinden, halkın bu durumlarda neler yaşadığından bahsedilmektedir.

b. Efsaneler

Efsane, gerçek veya hayalî, muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir (Sakaoğlu, 1992: 9). Efsaneler de tıpkı hikâyeler gibi toplumun yaşam şeklini kültürünü yansıtmaktadır. Efsanelerde yer yer mübalağalara, mitolojik simgelere rastlamaktadır. Her mübalağa bir hayal ürünüdür. İnsanlar kâinatta yaşadıkları, şahit oldukları doğaüstü güçleri birtakım betimlemelerle yakıştırmalarla anlatmak istemiştir, bu nedenle her mübalağanın, rivayetin kâinatta bir karşılığının olma olasılığı vardır.

Türkmenlerin öz efsaneleri vardır. Fakat bunlar toplanmasına yahut kaleme alınmasına önem verilmemesi yüzünden bazı doğu hurafeleri özellikle Fars ve Hint efsaneleriyle karışmıştır. Hatta bunlarda Yunan, Babil ve Yahudi efsanelerinin izlerini ve tesirlerini bile görebiliriz. Fakat bu hurafeler daha sonra ilave olunan hurafelerin ve vehimlerin bir neticesi olarak efsanevi hikâye ve masallar şekline girmiştir (Dakuki, 1970: 79).

c. Halk Şarkı ve Türküleri

Şarkı ve türküler halkın ruh halini yansıtmaktadır. Bu yansıyan duygular, halkın yaşantılarından oluşmaktadır. Halk türküleri hem musiki hem de edebi açıdan çok zengindir.

İnsanların ümit ve isteklerini, geçmişini, bugününü, sevgisini, yaşama hevesini, gelenek ve göreneğini orijinal biçimde yansıtan, onların fikir ve estetik bakımından eğitiminde benzersiz rol oynayan halk nağmeleri zaman zaman yasaklansa da halk tarafından çok sevilmiştir. Halk içinde beste, mahnı, halk türküsü olarak tanınan havaların hem metni, hem de melodisi halka aittir (Saatçi, 1996: 160).

En eski Türkmen şarkı ve türküleri bize Kaşgarlı Mahmud yoluyla ulaşmıştır. Zira Mahmud'un Divan-ı Lügati't Türk isimli eseri halk edebiyatı ürünlerinin bir kısmını içermektedir. Fakat şair bu şiirleri söyleyenleri ve nerede söylediklerini zikretmemiştir (Dakuki, 1970: 84).

ç. Merasim Şarkıları

Türkmen Edebiyatı'ndaki merasim şarkıları şiir türünün en basit şeklidir. Merasim şarkıları, yapılan merasimle anlam kazanmaktadır. Bu nedenle merasim türküleri merasimlerle geleneksel değerini kazanmaktadır.

Irak Türkmen Folklorunda merasim şarkıları 3 kısma ayrılır. Bunlar; mevsimle ilgili merasim şarkıları, dini merasim şarkıları ve hayatla ilgili merasim şarkılarıdır. Mevsimle ilgili merasim türkülerinde çeşitli tabiat olaylarına; rüzgâra, ateşe, suya olan inanç yansıtılmıştır. Dini merasim şarkıları ise dini günler, dini bayramlarla ilgili şarkılardır. Hayatla ilgili merasim türkülerinde ise ilk akla gelenler düğün ve yasta söylenen türkülerdir (Paşayev, 1998: 69).

d. Ninniler

Ninniler Türkmen Edebiyatı'nda önemli lirik şiir türüdür. İnsana dair en güzel duyguların işlendiği türkülerdir ninniler. Anonim halk edebiyatı türlerinden biri olan ninni, küçük çocukları uyutmak amacıyla, genellikle kadınların söyledikleri ezgili sözlerdir.

Saim Sakaoğlu, Dîvânü Lûgati't-Türk'te "balu balu" terimiyle ifade edilen ninniyi, "Daha çok çocukları uyutmak amacıyla kendine has bazı

ezgilerle söylenen manzumelerdir” şeklinde tanımlamaktadır (Sakaoğlu, 2003: 84). Biçim olarak horyat ve manilere benzemektedirler. Ninnilerde annenin bebeğine olan sevgisini, yaşadıklarını, onu nasıl ne cefalarla büyüttüğünü anlatmaktadır.

e. Horyat

Şiirsel gücü ve zenginliği ile dikkatimizi çeken horyat Irak Türkmen Edebiyatı’nın lirik şiirin en olgun türüdür.

Abdülhekim Rejioğlu horyat hakkında şunları demiştir: “Milletimizin vicdanı, diline dayandığından dolayı, horyatlarımız, sonsuza kadar aynı sevgi halesi içinde yaşayacak. Çünkü onlar milli varlığımızın bir sembolü, milletimizin ve vatanımızın ayakta kalma sebebidir (Paşayev, 1998: 103). Şairin de üzerinde durduğu gibi milletin varlığını sürdüren horyatlar milletin dününü, bugününü, gelenek ve göreneğini, yaşama biçimini öğrenmede benzersiz bir hazinedir.

Ata Terzibaşı, horyatları tam ve eksik cinaslı olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Tam cinaslı horyatlarda cinaslar, harfi harfine uygun olur. Aşağıdaki dördlüğü örnek olarak gösterebiliriz;

Nece dağlar,
Karşıda nece dağlar
Yetim yanağı bilir
Gözyaşı nece dağlar

Eksik cinaslı horyatlarda ise bazen cinası oluşturan bir iki harf ilave edilir, bazen harf düşer, bazen değişir, bazen de harf kendisinden önceki

kelimenin sonuna veya kendisinden sonraki kelimenin önüne ilave edilir. Bu tür hoyratlara da örnek olarak şunu verebiliriz.

Durdu gam;
Açtı yaram, durdu gam,
Men miskin olduğumçün
Üstüme kudurdu gam (Paşayev, 1998: 104).

Irak Türkmenlerinin bir simgesi haline gelen ve edebi açıdan küçük bir şiir olan hoyratta, Irak Türkmenlerinin bütün bir dünya görüşünü, yaşama biçimini, doğumdan ölüme kadar geçen hayat evrelerini, hikmetlerini, sevinç ve hüznlerini bulmak mümkündür (Saatçi, 1996: 309).

Türkmen Edebiyatı'nda böylesine büyük bir yere sahip olan hoyratlar, önemli araştırmacıların da söyledikleri gibi Türkmen halkının tüm yaşadıklarını yansıtmakta kullanılan bir araç halini almıştır. Suphi Saatçi'nin de açıkça bahsettiği gibi, Türkmen halkının dünya görüşünü, olaylara bakış açısını ve fikirlerini hoyratlarda görmek mümkündür.

Hoyratların anlamlarını, dayandıkları tarihi olaylar ve kullanılan sözcük ve deyimlerin manalarını bilerek ancak anlayabiliriz (Terzibaşı, 2010: 117). Edebi eserleri özellikle de hoyratları anlamak için yazıldığı dönemin olayları bağlamında ele almak gereklidir. Irak Türkmenleri yaşadıkları birçok siyasi olayı edebi eserlerde yansıtmaya çalışmıştır. Bizlerin bunu anlaması için hem Irak Türkmenlerinin kültürünü hem de yaşadıkları olayları çok iyi bilip tahlil edebilmemiz gereklidir. Ancak bu doğrultuda hoyratlar doğru şekilde hedefe ulaşabilir.

Musul Meselesinin Lozan sonrasında aleyhimize sonuçlanması, Irak Türklerinin Anavatan dışında kalmalarına sebep olmuş, onları derin bir ıstıraba boğmuştur. Talihin kötü bir cilvesi, geçmişin yanlış bir hükmü,

insanlığın geniş düşünceleri millet duyguları hürriyet namına beyinleri kemirir durur. Aynı ateş hoyrat yazan ve söyleyenlerin alevlenmeye başladı mı meydana gelecek eserlerde coşturucu hislerin ateşli renklerin, kavurucu acıların birleştiğini görürüz. İngiliz esaretine maruz kalan ve bu suretle makûs talihine boyun eğmeye mecbur kılınan Iraklı Türkmenler, elem ve ıstırabını horyatlarında dile getirmiştir (Yakuboğlu, 1976: 161).

Sene dağlar
 Kar yağar sene dağlar
 Elimde arzuhalım
 Koynumda sened ağlar
 Tutaydım dost elinden
 Çıkaydım sene dağlar
 Gel çek bu ayrılığı
 Gör yürek nece dağlar
 Onlar dönene kadar
 Bu gönlüm böyle ağlar (Yakuboğlu, 1976: 161).

Hoyratta “sened” sözcüğü ile anlaşma kastedilerek, bu anlaşma sonucu Irak’taki Türkmenlerin Anavatanlarından ayrılmaları sonucu yaşadıkları üzüntü dile getirilmiştir ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin, bir umut gelip onları kurtaracağı beklentisi içinde oldukları ifade edilmiştir.

f. Atasözleri ve Vecizeler

Atasözleri ve vecizeler yaşamları boyunca edindikleri tecrübeler sonucu oluşmaktadır. “Tarihçi, atasözü ve deyimleri geçmişle, tarihi olaylarla ilgili veriler açısından, etnograf unutulmuş gelenek ve göreneklerin muhafaza olunması ve manevi değerler açısından ele alır. Filozof atasözleri ve deyimler aracılığıyla halkın düşünce tarzını incelemeye, mantık âleminde mevkiini

belirlemeye çaba harcar. Dilci ise atasözü ve deyimlere konuşma dilinin gelişme evrelerini, dilin leksik, gramatik kurallarını inceleme açısından eğilir (Paşayev, 1998: 209).” Tüm edebiyat türleri gibi atasözleri ve vecizeler de hayat deneyimlerinden, yaşanılanlardan ve bunlara karşı hissedilen duygulardan yola çıkılarak ortaya koyulmuş eserlerdir.

g. Fıkralar

Fıkra, bir olayı ya da görüşü kısaca anlatan parçadır. Daha çok sözlü edebiyatın malıdır. Her fıkranın bir amacı vardır. Fıkra, ya ders verir, bir dünya görüşü belirtir, ya da insanı güldürür. Amaç olarak ikisi de bir fıkra içinde bulunabilirler (Akalın, 1976: 54). Kısa hikâyeler olan fıkralar, başlangıcı varacağı neticenin aksini ima etmektedir. Bu nedenle beklenmedik bir sonuca varılmaktadır. Daha çok eğlenmek için kullanılır.

h. Bilmeceler

Bilmeceler, düşünce ve muhakemenin neticesidir: şekil ve muhteva yönünden bunları uydurup söyleyenlerin faydalandığı kültürün genişlik ve zenginliğine açık bir şekilde delalet ederler.

Türkmen bilmeceleri arasında, manzum bilmeceler, keza hoyratlarından örnekler buluruz. Bilmeceler insanı, hayvanı ve bunların diğer varlıklarla münasebetlerini, sosyal ve aile hayatıyla olan ilişkilerini konu edinirler (Dakuki, 1970: 136). Bilmecelerin en önemli görevi öğretmektir. Bilmeceler yapıları itibari ile bir yandan eğlendirirken diğer yandan öğretmektedir.

1. Tiyatro (Halk Temsilleri)

Tiyatro Türkmen Edebiyatı'nda şarkı ile ortaya çıkmış ve günümüze kadar gelmiştir. Bu nedenle de şarkı Türkmen halk temsillerinin temeli sayılmaktadır.

Düğünlerde ve çeşitli mevsimlerde yapılan merasim ve festivallerde şarkıcılar, eserlerini düğüne iştirak edenlerin görüp dinleyebileceği şekilde özel yerlerde söylemeyi tercih ediyorlardı. Sonra bu durum merasimlerde şarkıcıların devam ettikleri bir adet haline geldi. Böylece Türkmen toplumunda ilk halk temsili ortaya çıktı (Dakuki, 1970: 150). Halkın büyük bir ilgi gösterdiği bu türe sultanlar, padişahlar da ilgi göstermiştir. Bu türün gelişimi ile gölge oyunları (Karagöz) da zamanla ortaya çıkmıştır.

2. Yazarı Bilinen Halk Edebiyatı

Yazarı bilinen halk edebiyatı, adından da anlaşılacağı gibi eserlerin kim tarafından belirli olduğu edebiyat türüdür. Kendi içinde Halk Destanları, Dini Edebiyat ve Âşık Edebiyatı olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

a. Halk Destanları (Sireler)

Halk destanları çoğunlukla kahramanlık şiirleridir, kahramanın yaşadığı tarihi olayları anlatmaktadır.

Destanlar, büyük bir edebi servet olduğu gibi, aynı zamanda yazar ve şairlerin ilham kaynağı, keza Türkmen toplumunun yaşadığı derebeylik devrinin gerçek tarihidir. Halkın şahsiyeti ve dehası, sire kahramanları etrafında birçok hikâyeler ve efsaneler halinde kaydedilmiştir. Öyle ki, bu

efsaneler meyanında kahramanlar kendilerini feda etmişlerdir (Dakuki, 1970: 158). Köroğlu, Arzu ile Kanber halk destanlarına en iyi örneklerdir.

b. Dini Edebiyat

Türklerin de tarihin uzak devirlerinde yaşamış bütün toplumlar gibi sınımsız sarıldıkları, karşılığında hiçbir bedel kabul etmedikleri birtakım dini inançları vardır. Dini konuları elen alan bu edebiyat türü Türkmenlerin İslamiyet'ten önce inandıkları Şamanizm, İslamiyet'in kabulünden sonra ise İslamiyet ile ilgili konuları ele alan edebi eserler üretmişlerdir. İslam kültürünün tesiri oldukça derin ve çok yönlü olmuştur. Türkler bu dinin tesiri altında "Divan Edebiyatı" denen yeni bir edebiyat oluşturmuş ve konusu din ağırlıklı olan eserler üretmişlerdir (Dakuki, 1970: 166).

c. Âşık Edebiyatı

Âşık şiiri, söylendiği toplumun yaşama biçimine, olaylar ve durumlar karşısındaki tavrına, seslendikleri toplumun çevresini, dünyayı algılayışına ışık tutar. Ayrıca tarihsel gelişim sürecinde Türk insanının sanat beğenisinin, kimliğinin belirlenmesinde önemli rolü oynar. Türk edebiyatı çok eskilere dayanmaktadır, Türkler İslâmiyet'ten önce o günkü inanç sistemlerine kültür ve geleneklerine bağlı bir edebiyata sahiptiler. İslâmiyet öncesi Türk şiiri kültürleşme sürecinde İslâmî kültürün etkisiyle yeni edebiyatlarla, şekil ve türlerle tanıştılar (Artun, t.y.: 1).

Âşık edebiyatında konular ve âşık edebiyatına tematik bakış gibi iki alt başlık taşıyan âşık edebiyatında içerik bölümü, çalışmanın beşinci ana bölümünü oluşturmaktadır. Âşık şiirlerini içeriklerine, yönelişlerine, doğa ve toplum karşısında aldıkları tavırlara göre çeşitli bölümlere ayıran araştırmacı bunları aşk, özlem, yiğitlik, ölüm, toplum, din, zamandan şikâyet, doğa gibi alt

başlıklar halinde incelemiştir. Âşık edebiyatına tematik bakış bölümünde ise, âşıklık geleneğinde mizah, ölüm-mezar, öğütleme, yiğitleme-koçaklama-yiğit üstüne türkü, alkış-kargış (kara alkış), taşlama, salavatlama, sicilleme başlıklarına yer vermiş, bunun yanı-sıra âşıklık geleneği bünyesindeki dinî-tasavvufî şiirlerden örnekler vererek âşıkların sosyal tarihe kaynaklık etmeleri durumuna değinmiştir (Artun, t.y.: 1).

Mustafa Çolak, koçaklama, güzelleme, taşlama, ağıt kavramlarını şu şekilde tanımlamıştır. Güzelleme; insan, tabiat, aşk, sevgi sevgilinin güzelliklerinden bahseden şiirlerdir. Koşma nazım şekliyle yazılır. En önemli şairi Karacaoğlu'dır. Koçaklama; coşkun ve yiğitçe bir üslûpla yiğitlik, kahramanlık ve savaş konularını işler. Epik şiirlerdir. Koşma şeklinde söylenir. Edebiyatımızda Köroğlu ve Dadaloğlu koçaklama şairi olarak tanınır. Taşlama; bir kimseyi veya toplumun bozuk yönlerini eleştirmek için yazılan şiirlerdir. Koşma nazım şekliyle yazılır. Âşık Dertli, Bayburtlu Zihni, Ruhsati ve Develili Seyrani önemli taşlama şairleridir. Divan edebiyatındaki adı hicviye'dir. Ağıt; sevilen bir kişinin ölümünden duyulan üzüntüyü dile getirmek amacıyla ve koşma nazım şekliyle yazılan şiirlerdir. İslamiyet öncesindeki adı sagu, Divan edebiyatındaki adı "mersiye"dir. Anonim halk edebiyatında da ağıtlar olmakla birlikte ağıtlar âşık tarzı Türk edebiyatına aittir (Çolak, t.y.: 2).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK TÜRKMEN EDEBİYATINDA SİYASAL İÇERİKLİ ESERLERİN ANALİZİ

A. NALİZLER

1. Cinaslı Hoyrat (Abdurrahman KIZILAY¹)

Türkmen'i
Hak saklasın Türkmen'i
Bilmirem suçum nedi?
Nenem doğdu Türk meni

Türkmen'i
Sev, kucakla Türkmen'i
Allah sevdi, yarattı
Yeryüzünde Türkmen'i (Kerkük, 2011: 9).

Abdurrahman Kızılay'ın ele aldığımız bu iki cinaslı hoyratında yalın ve açık mesajlara yer verilmiştir. Birinci cinaslı hoyratta şair, Türkmen halkının haksızlıklara uğramasının nedenini Türkmen olmasına bağlamıştır. Ardından diğer cinaslı hoyratta, Türk olmanın suç değil aksine övülecek bir şey olduğunun, Türkmenlerin Allah tarafından sevildiğini ve yaratıldığını bu nedenle karşısındakine sev ve dışlama kucakla diyerek Türkmenlere

¹ 01.07.1938'de Kerkük'te doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Kerkük'te tamamlamış, müzik eğitimi için Ankara'ya gelmiş ve Ankara Devlet Konservatuvarı Kontrbas Bölümü'nden mezun olmuştur. Ses sanatçısı, ud virtüözü ve söz yazarıdır. Irak Türkleri tarafından “Kültür Elçisi” unvanı verilmiştir. Kızılay 12 Aralık 2010 tarihinde Ankara'da vefat etmiştir. *İzzettin Kerkük, “Büyük Kaybımız Abdurrahman Kızılay” Kardeşlik Dergisi*, sayı:49, İstanbul, 2011, s. 10.

haksızlık yapanlara bir çağrıda bulunmuştur. Şair, ilk hoyratta Türkmen halkının Türk doğmaları nedeniyle haksızlıklara uğradığını taşlama yaparak ima ederken, ikinci hoyratta Türkmen halkının Allah tarafından yaratıldığını, Allah'ın Türkmen'i sevdiğini ifade ederek de güzelleme yapmıştır. İki hoyratta da kullanılmış olan cinas “Türk meni” ve “Türkmen'i” sözcükleri ile Türk ve Türkmen bağı anlatılmıştır. Bu bağda şair, iki topluluğun da Türk olduğunu, soydaş olduğunu göstermiştir. Bu fikirleri; hak, Türk meni, Türkmen'i, Türk doğmak, sev, kucakla kelimeleriyle oluşturulan kodlardan çıkarmaktayız.

2. Biz Türkmen'iz (Adnan KASAPOĞLU²)

İnsana saygı duyan insanın özüyüz biz
Uygarlıklar yaratan tarihin gözüyüz biz
O yıkılan dağların bitmeyen tozuyuz biz
Birikip tepelenir birde dağ yaratırız
Tarihi şaşırtacak altın çağ yaratırız

Biz Oğuz boylarının batmayan güneşiyiz
Akşam ufuklarına çatmayan güneşiyiz
Benliğini zamana satmayan güneşiyiz
Fitilsiz, yağsız yanar, karanlığı sökeriz
Zamana diz çöktürüp bileğini bükeriz

Ey seması masmavi, ey ufku yanan vatan
Sensiz kalpte yaşayan, sensin gözlerde tüten

² 1952 yılında Altunköprü'de doğdu. Ticaret lisesinden mezundur.1965'te çocuk tekerlemeleriyle şiir çalışmalarının ilk adımını atmıştır. Yazdığı hece ve serbest şiirlerde milli temalar, yurt ve toprak sevgisi, kardeşlik, dostluk çağrıları ağır basar. Şair Irak Edebiyatçı ve Yazarlar Birliği ve Türkmen Kardeşlik Ocağı yönetim kurulu üyesi, Enformasyon Daire Başkanlığı yapmıştır. *Adanan Kasapoğlu, Gel*, 1. Baskı, Türkmen Kardeşlik Ocağı Yayınları 1. Baskı, Erbil, 2001, s. 120.

Uğrunda şehitliği nasip etse yaratan
 Al beni, bağrına bas, öp kokla kana kana
 Esirgeme sevgini benden ey aziz ana

Hayallerde arama, gerçeklerde gör bizi
 Tarih yapraklarına, destanlara sor bizi
 Dumanımız Türk yazar yaksalar kor kor bizi
 Biz gönlü iman dolu, hak tanır, düz Türkmen'iz
 Zalime baş eğmeyiz, Türkmen'iz biz Türkmen'iz (Kasap, 2001: 121).

14 hece vezniyle yazılan kafiye bu şiir dört kıtadan oluşturulmuştur. Şiirin ilk kıtasında, “biz” kelimesi kullanılarak Türk/Türkmen halkı ima edilmiştir. Türkmenlerin tarih yaratan bir ulus olduğunu ifade etmiştir. Tarihi geçmişte kurulan Türk devletleri, yıkılan dağlar olarak belirtilmiş ve Türklerin tekrar birleşerek yıkılan dağları tekrar oluşturabilecekleri belirtilmiştir. Şiirde koçaklama, Türklerin kurdukları devletler ve tarihi yaratan bir millet oldukları ifade edilerek kahramanlık teması ile oluşturulmuştur. Bu kıtada ise kodlar “biz, uygarlıklar yaratmak, birikip tepelenmek, kelimeleriyle oluşturulmuştur.

İkinci kıtada şair Irak Türkmenlerinin Oğuz boylarından olduğunu ve o toprakların asıl sahiplerinin kendileri olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca benliğini zamana satmayan bir millet olduklarını ifade eden mısra örf, adet ve geleneklerini, özlerini kaybetmemek ve devamlılığını sağlamak için edebiyatı kullandıklarını belirten varsayımımızı desteklemektedir. Bu kıtada yer alan kodlar ise Oğuz boylarının batmayan güneşi, benliğini zamana satmamak ifadeleridir. Üçüncü kıtada ise “ana” sözcüğü Türkiye ima etmek amaçlı kullanılmıştır. Ona müteakiben anavatanın Türkmenleri bağrına alması ve sevgisini esirgememesini iletmektedir. Bu kıta ise Iraklı Türkmenlerin Türkiye'ye olan özlemlerini ifade etmek için edebiyatı kullandıkları varsayımını destekler niteliktedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin güzelliklerinden bahsederek güzelleme yapılmıştır. Bu kıtada ise kodlar “ana, bağrına basmak” kelimeleriyle ifade edilmiştir.

Şiirin son kıtasında Türklerin tarihte önemli bir yere sahip olduklarına gönderme yapılmış, zalime baş eğmeyen davalarında durmaksızın ilerleyen bir millet oldukları anlatılmıştır.

3. Cinaslı Hoyrat (Ekrem TUZLU³)

Kemal başa
Taç koymuş Kemal başa
Türk'ün kara bahtını
Ağ etti Kemal Paşa

Kemal derdi
Mende var kemal derdi
İstiklal bir gül idi
Onu da Kemal derdi (Saatçi, 2004: 80).

Birinci cinaslı hoyratta Kemal ismiyle Mustafa Kemal Atatürk kast edilmiştir. Kemal Paşa'nın Türk'ün kara bahtını ağ ettiğini dile getirmesinde, Kurtuluş Savaşı ile Türklerin zaferler kazanıp, düşman esaretine girmekten kurtulduğu kast edilmiştir. İkinci cinaslı hoyratta ise "Kemal" kelimesi güzellik anlamında kullanılmıştır. İstiklalin gül gibi güzel olduğunun, Mustafa Kemal Atatürk tarafından söylendiği ifade edilmiştir. Bu iki cinaslı hoyratta "Kemal" sözcüğü hem güzellik hem de Mustafa Kemal Atatürk kast edilmek amacıyla

³ 1934 yılında Tuzhurmatu'da doğmuştur. Ekrem Tuzlu Irak Türklerinin halk ozanıdır. 1954 yılında yazdığı hoyratları sesiyle duyurmaya başlayan Tuzlu, yazmış olduğu siyasi şiir ve hoyratlar nedeniyle uzun yıllar hapis yatarak işkencelere maruz kalmıştır. *Kasım Muhammed Terzi, Ekrem Tuzlu Kimdir?*, 1. Baskı, Selahattin Matbaacılık, Selahattin, 2007, s. 80. Ekrem Tuzlu, Derinlemesine Mülakat.

cinas olarak kullanılmıştır. Kodlar ise “Kemal, istiklal, gül ve kemal derdi” sözcük öbekleri ile oluşturulmuştur.

4. Cinaslı Hoyrat (Ekrem TUZLU4)

Dilim dilim
Kes kavun dilim dilim
Men bu dilden vazgeçmem
Olursam dilim dilim (Saatçi, 2004: 82).

Analiz edeceğimiz şiir tek cinaslı bir hoyrattır. Bu hoyrata “ Irak Türkmenleri, edebiyatı dillerini korumak amaçlı kullanmaktadır.” varsayımımızı doğrulayan kodlamaları görmek mümkündür. Şair kendisini bir kavun gibi dilim dilim kesseler bile, konuştuğu dilden vazgeçmeyeceğini yani özünü koruyacağını belirtmiştir. Bu bulguya ise “dilden vazgeçmem, olursam dilim dilim sözcük öbeklerinden oluşturulan kodlamalar ile ulaşmaktayız.

5. Dörtlük (Ekrem TUZLU5)

Bütün sözü bir mihti
Zulmü âlemi yıktı
Otuz yıl kasir yaptı
Allah bir günde yıktı. (Saatçi, 2004: 83)

Irak Türkmen Halk Edebiyatı’nın bir dalı olan hoyrat ve şiirler olaylara dayandırarak, mesaj ve öğütler vermek çok sık rastlanılan bir durumdur. Bu dörtlük de fikrimizi destekler niteliktedir. Otuz yıl Irak’a hükmeden ve kendine onlarca saray yapan Saddam Hüseyin’in yönetiminin

⁴ Saatçi, a.g.e.

⁵ Saatçi, a.g.e.

de yıkıldığını ancak ondan sonra gelenlere bir ibret olması gerektiğini ima etmektedir. Her sözü bir mih gibi kanunlaşan, zulümler yapan, 30 yıl boyunca kendisine hanlar, saraylar yapan kişinin bile (Saddam Hüseyin) saltanatının bir günde yıkıldığını ifade etmektedir.

6. Kargalı Bağlar (Ferah GÖKKAYA⁶)

Bülbül yanda gizli ağlar
Sap sarardı yeşil bağlar

Ufukları duman sarmış
Güller üstte karga varmış

Demdik atar gözün oysun
Bülbülsüz bu bağı koysun

Şiddetle eserken rüzgâr
Güle düşen kırık dallar

İki dalda bir yaprak var
Niye bilmem gelmez bahar?

Nazik dalı karga kırma
Yeter kendin boşa yorma

⁶ 1948 yılında Kerkük'te doğmuştur. Edebiyatçı bir aileye mensuptur. Sanat alanında da başarılı çalışmaları mevcuttur. 1960-1970 yılları arasında parmakla gösterilebilecek genç bir şair olmuştur. Milli duyguları nedeniyle eski rejim tarafından bir trafik kazası olayı ile 9 Mayıs 1992 tarihinde şehit edilmiştir. *Ferah Gökkaya, Sessiz Bir Ses*, 1. Baskı, Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, Erbil, 2003, s. 2.

Çoklar sizi şahin sanar
Nezaketli emin sanar

Bülbül dalda yanda kalsa
Yolun düzdür hiçte salma

Gonca dalında koparken
Kargalar halay teperken

Durup durup hiç geçmiyor
Bağlarımız gül açmıyor

Karga bülbülü görürken
Bülbül dalında dururken

Dallar eğilmez kırılır
Su kokar akmaz durulur

On yaprağa düşer ki, gül
Dalda ötmez çile bülbül

Bülbül bağdan çıkmaz, dedim
Ahmak sancak takmaz, dedim

Datmayınca dadınızı
Ta bulunca cadınızı

Hiç söner mi yağlı fitil?
Elbet törer yeni ştil (Gökkaya, 2003: 5).

Şair Ferah Gökkaya'nın "Kargalı Bağlar" şiirinde çok sayıda kodlarla bir hikâye yaratılmıştır. Şair, "vatan" sözcüğü yerine "Bağ", "halk/vatandaş" sözcükleri yerine "bülbul", "düşman" yerine "Karga" ve "ev/yuva" yerine de "dal" sözcüğü kullanmıştır.

Şair şiirinde düşmanların kötülükleri yüzünden masum vatandaşların "Türkmenlerin" evlerini, yuvalarını terk etmek zorunda kaldıklarını söylüyor. Kargaların yani düşmanların, bülülleri kör etmek istediğini yok etmek istediğini ima etmiş, dalları (yuvaları) yıkmış olduğunu anlatmaktadır. Bunları anlatan şair umutsuzluğu bırakıp, son dizede, elbet bir gün devranın döneceğini, yeni bir dönemin başlayacağını, Türkmen halkının yapılan haksızlıklardan kurtulacağını bu dizilerle halka, her şeye rağmen umutlarını kaybetmemeleri gerektiğini ifade etmiştir.

7. Kimliğim (Nesrin ERBİL⁷)

Doğum tarihim

Babamın eline kelepçe takılan gün

Adım

Sönmez ateş

Milliyetim

Onur verir

Doğum yerim

Her ananın özendiği bir yer

Dilim

⁷ 1939 yılında Erbil'de doğmuştur. Erbil'de tanınan şahsiyetlerden biri olan Ata-Allah Hac Reşit'in kızıdır. Türkmen Edebiyatı'nda sesini en tepeye duyuran kadın edebiyatçıların en önde gelenidir. *Nesrin Erbil, Geleceğim*, 1. Baskı, Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, , Erbil, 2004, s. 47.

Atalarımın dili
 Yar der, oğul der, bacı der
 Tükenmez hoyratının sesi
 Gönül
 Dost görür herkesi
 Aşım ana sütü gibi
 Arı bir kaynaktan
 Elbisem bayraktan
 Yuvam sıcak ana kucağı
 Varlığım bengi baba ocağı
 Ninniyim öksüz kulaklarda.
 Kardeşim, yoldaşım, evliya adağım
 El ele ver karışma çık,
 Kollarım her dosta açık.
 Ben bacın, ben dilin, ben ananım
 İliklerime kadar vatanım (Erbil, 2004: 48).

Bu şiirde de varsayımlarımızı destekleyen kodlara rastlamak mümkündür. Erbil Türklerinin yüce bir tarihe sahip olduklarını, herkesin olmak isteyip de ama olamadığı bir millete mensup olduğunu dile getirmektedir. Bir Türkmen'in kendini tarif ederken neleri söylediği ne gibi özelliklerinin olduğuna yönelik bilgiler ifade edilmiştir. Kimliklerini bu dizelerle ifade eden şair Türkmenlerin yaşadıklarına da inceden inceye değinmiştir. Örneğin doğum gününü babasının eline takılan kelepçeyle aynı gün olarak belirtmiştir. Milliyetinin onur veren Türk milleti olduğunu ima ederek onur duyduğunu ifade etmiştir. Bu şiirde hem kahramanlık hem de övgü dolu sözler ile karşılaşmaktayız. Kendi milletine yaptığı övgüler ile Güzelleme yapılmıştır. Şiirde “ana, bacı, kardeş, yoldaş ve dil” sözcükleri “Türkiye” kelimesi yerine birer kod olarak kullanılmıştır.

8.Unutmadım (Nesrin ERBİL⁸)

Seni her şeyden
 Kötü düştün, düşünceden
 Kargışlı insanlardan
 Yıkan rüzgârdan, esen yelden
 Tipiden, yağın yağmurdan
 Uçuşan lanetlerden
 Dağılan yuvalardan
 Yoktan, vardan korudum.
 Beni bekle, gelirim demiştin;
 Değişen tüm bahar renkleriyle bekledim
 Mevsimler soldu
 Çile doldu
 Beni unutma demiştin
 Unutmadım
 Artık bilmesen de olur (Erbil, 2004: 56).

Şair, “Unutmadım” adlı şiirinde Türkiye’ye şikâyetini, sitemini ve hasretini anlatmıştır. Bu şiir de “Irak Türkmenleri, edebiyatı, Türkiye’ye olan özlemlerini, Türkiye’nin gelip onları kurtaracağı yönünde bir bekleyiş içinde olduklarını anlatmak için kullanmaktadır.” şeklindeki varsayımımızı güçlendiren önemli örneklemelerden biridir.

“Geleceğim demiştin ama gelmedin”, “geç oldu ancak hep beklemekteyim”, ve bilmeni istediğim tek şey var o da “seni unutmadım” mısralarıyla küskünlüğünü dile getiren Erbil, Türkiye’ye olan hasretini ve beklentilerini bu şekilde kodlayarak dile getirmiştir.

⁸ Erbil, a.g.e.

9.Yavrum (Diyar ERBİL⁹)

Haksızlığa karşı susma
Allah'ından umut kesme
Eli sına, dosta küsme
Dostluk kadrini bil yavrum
Dostlara hürmet kıl yavrum

Doğru, dürüst yoldan sapma
Allah'tan özgeye tapma
Kula kul olup el öpme
Hayatta dürüst ol yavrum
Her işinde üst ol yavrum

Düşmanın kalbinde dert ol
Yalçın kaya gibi sert ol
Topluma layık evlat ol
Çalış çaba harca yavrum
Yardım et muhtaca yavrum
Namus şerefi insanın
Başında gelir imanın
Gerekirse şirin canın yurt uğruna ada yavrum
Onu verme yâda yavrum (Erbil, 2004: 77).

Diyar Erbil, “Yavrum” şiiri ile bütün Türkmen gençlerine seslenmiştir. Şiirinde, vatan sevgisini, örf adetleri içeren bu şiirde bir Türkmen yavrusunun

⁹1966 Erbil doğumludur. İşletme ve İktisat Fakültesi mezunudur. Edebiyat hayatı hoyratla başlayan Erbil, 31 Mart 1991 tarihinde Saddam Rejimi saldırısında ailesinden dokuz kişiyi şehit vermiştir. Uzun yıllar Türkmen Kardeşlik Ocağı Erbil kolunda ayrıca Irak Türkmen Cephesi'nde çalışmıştır. *Diyar Erbil, Dinmeyen Acılar*, 1. Baskı, Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, Erbil, 2004, s. 71.

nasıl olması gerektiğini anlatmıştır. Burada Türkmen yavrusu yerine sadece yavrum sözcüğünü kullanan Erbil, bir Türkmen yavrusunun uğradığı veya uğrayacağı haksızlıklara bir Türkmen'e yakışır şekilde nasıl davranması gerektiğini belirtmiştir. Haksızlığa karşı susmamayı ve hakkını elde etmek için çaba gösterilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bu konulara değinirken bir Türkmen'in kültürü, ahlakı yansıtılmaya çalışılmıştır. Ahlaksız kişilerin var olduğu ve onlara kul olmamasını, kendi doğru yolunda ilerlemesini, var olan düzene göndermeler yaparak ayrıca taşlama yapmıştır.

10.Hak Bizim (Diyar ERBİL¹⁰)

Türkmeneli sensin bize öz vatan
Dava bizim, meydan bizim, hak bizim;
Mendeli'den Telafer'e hep Türkman
Irmak bizim, toprak bizim, halk bizim

Gürgürbaba milli dava kaynağı
Gökbörü'de dalgalandı bayrağı
Altunköprü, Dakuk, Kifri toprağı
Oğuz özlü her boy, her oymak bizim

Oğuzlardır kökenimiz, ırkımız;
Barış eser, sevgi kokar türkümüz
Meydanlara soran bilir biz kimiz.
Kılıç bizim, mızrak bizim, ok bizim (Terzibaşı, 2007: 293).

Diyar Erbil'in ikinci şiirini ele aldığımızda, tarihe değinildiğini açıkça görmekteyiz. Irak Türkleri şiirlerinde Oğuz boyları ibaresi çok fazla göze çarpmaktadır. Bunun nedeni ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun Musul Vilayetini

¹⁰ Erbil, a.g.e.

verdikten sonra, o topraklarda kalan Türkler için sıkça Osmanlı kalıntısı gibi ifadeler kullanılmıştır. Oysaki Tarih, Türklerin o topraklarda asırlar önce yaşadığını ve o topraklara hükmettiğini söylemektedir.

Bunun rahatsızlığını hala yaşayan Irak Türkmenleri, her zaman olduğu gibi çareyi edebiyat yoluyla düşüncelerini dile getirmekte ve nesilden nesle taşımakta bulmuştur. Şiirde tarihi geçmişe sıkça değinilmiş ve Irak Türkmenlerinin özlerinin ne olduğu anlatılmıştır. Tarihi konulara sıkça yer verilmesi ile koçaklama yapılmıştır. Mendeli, Telafer ve Altunköprü, Dakuk, Kifri şehirleri, şiirlerde Türkmenlerin yoğun yaşadığı bölgelerin sınırlarını belirtmek için çok sık kullanılmıştır. Soy olarak Oğuz kökeni oldukları, kahraman birer savaşçı olduklarını övgü dolu sözlerle anlatılmıştır.

11.Olmaz (Hacı Abidin EROL¹¹)

Olmaz güzelim olmaz
Toprak kokusuz olmaz
Başka yurt cennet olsa
Yurdun teki yurt olmaz

Kerkük benim öz yurdum
Boynu bükük bakıyor
Gel silelim Türkiye'm
Gözyaşları akıyor.

¹¹12.03.1946 tarihinde Kerkük'te doğmuştur. Hayatını Irak Türkmen davasına adanmıştır. Bu davadan dolayı sürgün edilmiştir. 21 Mart 1993'te üzücü bir hadise sonucu Arhus'ta yaşamını yitirmiştir. Irak Türkmenleri arasında sevilen bir sanatçıdır. *Hacı Abidin Erol, Kerküklü*, 1. Baskı, Özener Matbaacılık, İstanbul, 2000, s. 30.

Kerkük'üm güzel yurdum
 Sana canım verseydim
 Vallahi gam yemezdim
 Seni bir hür görseydim

Her gün çoğalır derdim
 Zulüm zulme biniyor
 Yetiş de sar Bozkurt'um
 Yaralarım kanıyor (Erol, 2000: 32).

Bu şiirde de Türkiye'den beklentiler ifade edilmiştir. Şiirde Kerkük'ün yabancıların elinde olduğu ve özgür olmadığı ifade edilmiştir. Şair, bunun çözümü için de Türkiye'nin gelmesini Kerkük'ü kurtarmasını ifade etmiştir. Halk içinde yıllar boyunca süren bu bekleyiş hala sürmektedir. Bu şiirdeki siyasal ileti ise şairin Kerkük'ün özgürlüğe kavuşmasını dilemesidir.

Son kıtada Irak Türkmenleri arasında çok sevilen ve inanılan Bozkurt'a seslenen şair, yetiş kurtar diyerek asıl düşüncesini ve çizgisini de ortaya sermiştir.

12.And Olsun (Hacı Abidin EROL¹²)

And olsun mavi asmanım sana
 And olsun şanlı toprağım sana
 Vatanımçın çalışırım
 Yan ölürüm, yan kalırım
 Hizmet etmek için sana

¹² Erol, a.g.e.

Biz vatanın eriyiz
Hak yolunda ölürüz
Vermem istiklalimi
Satmam istiklalimi
Hep cihan batsa kana

Milletim şan milletim
Genci aslan milletim
Bu vatani bekleriz biz
Canı feda ederiz biz
Allah'ım, bayrağım, toprağım anddır sana (Erol, 2000: 40).

Bu şiir yıllar önce bestelenip, halk arasında marş olarak söylenmiştir. Şiire, “Ant olsun mavi asmanım sana” diye başlanmıştır. Şair bu dize ile sadece Türkmen toprağından söz etmektedir. Mavi renk, Irak Türkmen bayrağını temsil etmektedir. Şair ilk kıtada, vatani için çalışacağını, gerekirse uğrunda öleceğini, ikinci kıtada özgürlüğünü kimseye satmayacağını, üçüncü kıtada ise milletini güzelleme yaparak övmüştür. Türkmen halkının kahramanca toprağı için savaşacağından bahsedilerek koçaklama yapılırken, şanlı milletim diyerek Türkmen halkını överek de güzelleme yapılmıştır.

13.Çağrı (Sanan Ahmet AĞA¹³)

Derin yaramız saran, kim ola
Millet halini soran kim ola
Er meydanında duran kim ola
Utansın biraz boş söze kalan

Gün doğurmazsak, gün doğmaz bize
Mihnet yazılır oğlana kıza
Kerleşmiş kulak, dediğim söze
Utansın biraz boş söze kalan

Yurduma dikmiş düşmanlar gözün
Herkes kullanı eldeki kozum
Çoklar aldanıp yitirmiş özün
Utansın biraz boş söze kalan (Ağa, 2002: 26).

Sanan Ahmet Ağa, “Çağrı” adlı şiirinde bütün Türkmenleri birleşmeye davet etmiştir. Gelin millet için çalışalım ve birlik olalım yönündeki fikrini duyurmak istemektedir. Ancak şiirin kıtalarının son mısrasında asıl vermek istediği mesaj “ utansın boş söze kalan” deyip başkalarıyla iş birliği yapanlara ayrıca verilen yalan vaatlere inananlara “utansın” deyip bu hatadan dönmelerini istemiştir.

¹³ 01.07.1942 yılında Erbil’de doğmuştur. 1968 yılında Bağdat Hukuk Fakültesi’nden mezun olmuştur. Türkmen Kardeşlik Ocağı ve Irak Türkmen Cephesi başkanlığı yapmıştır. Hayatını Türkmen siyasetine adanmıştır. Hala Irak Türklerinin manevi lideridir. *Sanan Ahmet Ağa, Her Olaya Bir Şiir*, 1. Baskı, Türkmen Enformasyon Merkezi Yayınları, Erbil, 2002, s. 22.

14. Temel (Sanan Ahmet AĞA¹⁴)

Sakin ol telaşlı gönül
 Eğri ağaç düz olmaz
 Doğruyu yalanla sarsan
 Alçak kalır üz olmaz
 Soysuzların sözleriyle
 Kara kışlar yaz olmaz
 Renkli renkli boyalarla
 Baykuş, karga baz olmaz
 Şahinler kıralı kartal
 Tehne sözle kaz olmaz
 Soyu temiz milletiz biz
 Asla bize naz olmaz (Ağa, 2002: 53).

Sanan Ahmet Ağa, düz kafiyeleli olan bu şiirin de Türkmen Milletinin büyük haysiyetli, şerefli ve yiğit bir millet olduğunu söylerken, bazı benzetmelerde bulunmuştur. “Baykuş, Karga ve Kartal” sözcüklerini kullanarak, Baykuş ve Karganın asla bir kartalın yerini alamayacağını söylemiştir. Burada şahin ve baykuş kelimeleri ile Irak’ta yaşayan diğer iki millet olan Arap ve Kürtleri ima etmiştir. “Eğri ağaç düz olmaz, Doğruyu yalanla sarsan, Alçak kalır üz olmaz, Soysuzların sözleriyle, Kara kışlar yaz olmaz” dizeleri ile yapılan kodlamalarla var olan düzene gönderme yapılarak taşlama yapılmıştır. Ayrıca şair, soyu temiz milletiz bir millet olduklarını ifade ederek Güzelleme yapmıştır.

¹⁴ Ağa, a.g.e.

15.Hoyrat (Ganim Fettah ERBİLLİ¹⁵)

Yad menden baş istiri
Gözümnden yaş istiri
Kanımlan temel kurdum
Temelden taş istiri (Erbilli, 1999: 31).

Ganim Fettah Erbilli, yazdığı bu hoyratında “yad” yani o toprakların yabancıları olanlar bu gün hiç emek vermedikleri topraklar üzerinde hak talep ettiklerini söylemektedir. Topraklarını kendi kanıyla kurduğunu ifade eden şair, ona ait bir parçayı yabancıların istediğini ifade etmiştir.

16.Cinaslı Horyat (Ganim Fettah ERBİLLİ¹⁶)

Oda bir gün
Döşenir oda bir gün
Koy zalim zulmün sürsün
Yıkılır o da bir gün (Erbilli, 2000: 19).

Hoyratla iktidarın zalim ve gaddar olduğunu ancak hiç bir iktidarın bir ömür tahtta kalmadığını, elbet bir gün bu tahtın da yıkılacağını ifade ederek var olan düzene yapılan göndermeler ile taşlama yapılmıştır.

¹⁵ 1956 yılında Erbil’de doğmuştur. Sanayi meslek lisesi mezunudur. Irak Türklerinin tanınan sanatçılarından biridir. Türkmen Edebiyatçı ve Yazarlar Birliği başkanlığını yapmıştır. *Şemsettin Veli Erbilli, Kaleden Kaleye Uçan Şahinler*, 1. Baskı, Irak Türkmen Cephesi Araştırma ve Planlama Dairesi Yayınları, Erbil, 1999, s. 10.

¹⁶ Erbilli, a.g.e.

17.Dörtlükler (Fuad Şeyh MUSTAFA¹⁷)

Erbilliyem dede men
Yurdu vermem yada men
Mertlerin baştacıyam
Baş eğmem namerde men

Erbil bizim ilimiz
Türkmencedi dilimiz
Eger millet bir birleşse
Yere gelmez belimiz. (Terzibaşı, 2007: 256).

Fuat Şeyh Mustafa'nın yazdığı dörtlüklerin ilkinde; Erbilli olduğunu ancak, yurduna sadık olduğunu ve hiç kimseye baş eğmeyeceğini yalın bir biçimde söylemiştir, ona müteakiben ikinci dörtlüğünde; Erbil'in asıl sahibi olanların Türkmence konuştuklarını bildirmiştir. "Irak Türkmenleri, dillerini korumak için edebiyatı kullanmaktadır." varsayımını destekleyen bu hoyratta, siyasi mesajların temeli olan Türkmenlerin birleşerek güçlü durmaları için çağrı yapılmıştır.

¹⁷ 16.10.1944 Erbil doğumludur. Erbil'in asil ve soylu bir Türkmen ailesine mensuptur. 6 Mayıs 2000 tarihinde vefat etmiştir. *Ata Terzibaşı, Erbil Şairleri*, 1. Baskı, Yaylacık Matbaacılık, İstanbul, 2007, s. 255.

18.Cinaslı Horyat (Fuad Şeyh MUSTAFA¹⁸)

Alışsın

Vur kibrit mum alışsın

Baba dilin unutsa

Yavru kimden alışsın

Alışmaz

Fitilsiz mum alışmaz

Baba öğüt vermezse

Yavru dilin alışmaz (Hasret, 2009: 197).

İlk cinaslı hoyratta, alışsın sözcüğü mumun yanması ve öğrenmek anlamına gelecek şekilde cinas oluşturularak kullanılmıştır. Bu hoyratta da Türkmenlerin dillerine verdikleri önemi görmekteyiz. Türkmencenin tüm yasaklara rağmen devamlılığının sağlanması için verilen mücadelede ebeveynlere düşen görev “eğer anne ve babalar Türkmenceyi konuşmazsa çocuklar nasıl anadillerini öğrenecek” diye halka soru sorularak hatırlatılmıştır. İkinci hoyrat da ise ebeveynlerin görevlerine değinilmiştir. Türkmen halkının sahip olduğu değerleri ebeveynlerin çocuklarına anlatması, bunlara sahip çıkmaları konusunda öğüt vermesi gerektiğini dile getirmiştir.

19.Horyat (Anonim)

Süseni

Su gögertmiş süseni

Geçme namert köprüsünden

Koy aparsın su seni

¹⁸ *Hisam Hasret, Alışsın*, 1. Baskı, El- Rebha Matbaacılık, Kerkük, 2009, s. 196.

Yatma tilki gölgesinde

Koy yesin aslan seni (Saatçi, 2004: 16)

Yukarıda örnek olarak ele alınan bu cinaslı hoyrat, asırlardır aynı hikâyeyle söylenmiş ve seslendirilmektedir. Kerkük ve Erbil'i biri birine bağlayan Altunköprü ilçesinde yaşandığı iddia ediliyor. Değişik şekillerde anlatılan hikâyeyi en yaygın şekilde anlatıldığı şekli şöyledir:

Sultan Murat, Şah Abbas'a giriştiği ünlü Bağdat Seferi'nden önce, Kerkük'e bir kumandan gönderir. Altunköprü'ye gelen kumandan, Zap Suyu üzerinde köprü olmadığını görünce, buraya bir köprü yapmaya başlar. Sultan dördüncü Murat da orduyla birlikte ünlü Bağdat Seferi'ne çıkar ordu Altunköprüye varınca Dördüncü Murat, daha önce Kerkük'e gönderdiği kumandanın, zamanını köprü yapmakla geçirdiğini görür. Buna çok öfkelenen padişah, savaşmamak ve zaman kazanmak gayesiyle vaktini köprü yapmakla harcayan kumandanını azarlar. Bu kızgınlık üzerine padişah köprü üzerinden geçmeyerek yukarıdaki hoyratı söyler (Saatçi, 2004: 16).

Hoyratın kulaktan kulağa günümüze kadar söylenmesinin nedeni ise, Namert köprüsünden geçileceğine Zap Suyu'nda boğulmak, tilki yatağında uyumaktansa, aslana yem olmak daha asil bir davranış olduğu mesajını taşımasıdır. Hoyratta iktidara, Türkmen halkının yaşadıklarına taşlama yapılarak gönderme yapılmıştır.

20.Erbil Hasreti (İhsan DOĞRAMACI¹⁹)

Gidin dostlar gidin doğduğum yere
Erbil Kalası'nde mor sümbül vardır
Kunyan'ın içinde akar bir dere
Dere kenarında sarı gül vardır.

Erbil Mektebi'nde geçti günlerim
Orada yeşerdi milli hislerim
O demleri anıp şimdi inlerim
İçimde oralı bir bülbül vardır.

Şimdi kalan tek şey mezar taşları
Ümitsiz ninelerin gözyaşları
Meyus Dedelerin çatık kaşları
O yangın yerinde soğuk kül vardır

Ümidini kesme gerek yok yasa
Sindirilmiş Erbil tekrar yasa
Erbil dilinde mektepler açılrsa
Destek olacak bir gönül vardır (Ertuğ, 1996: 148).

İhsan Doğramacı, Türkmen dilinde eğitim veren Türk okullarının açılması yönündeki dileklerini bu şiirde dile getirmiştir. İçerdiği konu itibarıyla şiir “Irak Türkmenleri, dillerini korumak için edebiyatı kullanmaktadır.” olan varsayımımızı destekler niteliktedir. Şiirin ilk kıtasında, şair doğup büyüdüğü şehir olan Erbil'i anlatmaktadır. İkinci kıtada ise gençliğinin Erbil'de geçtiğini

¹⁹ 03.04.1915'te Erbil Kalesi'nde doğmuştur. Erbil'de IV. Murat dönemi Doğramacı zade Kara Mehmet'in soyundan Doğramacı zade Ali Paşa'nın Çocuğudur. Dünyada tanınan bir bilim adamı olan Doğramacı Türkiye Cumhuriyeti'nde Yüksek öğretim Kurulu (YÖK) ve Bilkent Üniversitesi'nin kurucusudur. Erbil'de 1993 yılında Türkçe okullarının açılmasına en büyük desteği veren Doğramacı, 25.02.2010 tarihinde vefat etmiştir. *Celal Ertuğ, Türkiye ve Dünyada İhsan Doğramacı*, 1. Baskı, Özkan Matbaacılık, İstanbul, 1996, s. 80.

ve orada milli duygularının oluştuğunu ifade etmiştir. Üçüncü kıtada ise halkın umutsuz olduğunu anlatan sözlerle Erbil'deki Türkmen halkın durumunu ifade etmiştir. Son kıtada ise “Erbil dilinde mektepler açılrsa” diyen Doğramacı, Türkmenlerin konuştuğu Türkmençe dilinde okullar açılması yönündeki isteğini ifade etmiştir. Bu şiirde kodlar açık ve direk yazılmış bir şekilde yer almaktadır.

21.Horyat (Anonim)

Dal aşığı

Dal bitip, dal aşığı

Çerşefuv çek yuharı

Balaguv sal aşığı

Dal aşığı

Dal bitip, dal aşığı

Sakaluv taraş ele

Biglaruv sal aşığı (Demirci, 2006: 104).

Yukarıda verilen iki cinaslı hoyratın kimin tarafından yazıldığı belli değildir. Nedenini şöyle açıklayabiliriz. Bu tür hoyratlar kulaktan kulağa günümüze kadar gelmiştir, bu nedenle anonim olarak tarihe girmiştir.

İlk hoyratta “çeşef” sözcüğüyle Arapların giydiği entari kast edilirken, “balag” sözcüğüyle de paça kast edilmiştir. Hoyratta Irak Türklerinin aslında Arap entarisi değil uygarlığın simgesi olan pantolonu giymesi gerektiği ima edilmektedir. Entarini yukarı çek, paçalarını aşağı doğru indir diyerek şair halkına seslenmiştir. Şiirde entari denilerek Arap kültüründeki kıyafete gönderme yapılmıştır. Burada da Türkmenlerin farklı kültürleri benimseyip

kültürlerinin silinmemesi ve devamlılığı için kendi kültürlerine bağlı kalmalarına dikkat çekilmiştir. Bu hoyratta çerşev, balag kullanılan kodlardır.

İkinci hoyrat ise çok farklı bir mesaj taşımaktadır. Sakalların tıraş et ve bıyıklarını aşağıya doğru uzat yapılması gerekenler ifade edilmiştir. Bir Türk simgesi olan aşağıya doğru uzanan bıyıklar bu hoyratta ima şeklinde halka anlatılmaya çalışılmıştır. Bu hoyratta kullanılan kod ise “Biglaruv sal aşağı” şeklinde yazılan son mısradır.

22.Hoyrat (Anonim)

Kerkük'üm mahmur Kerkük

Tarihte meşhur Kerkük

Barını yadlar yiri

Bağvanı mağdur Kerkük

Bindi yara

Bağrımda bindi yara

Kerkük'ün bir daşını

Değişmem bin diyara (Köprülü, t.y.: 8).

Biri yedi heceli dörtlük diğeri ise cinaslı bir hoyrat olan bu iki hoyratların ilki: Kerkük'ün petrol zengini olduğunu ancak bu zenginliğini Kerkük değil de yabancıların yediğini ima etmektedir. Toplumun yaşadıklarına, uğradıkları haksızlıkları ima ederek taşlama yapılmıştır. Kerkük'ü bir bağa benzeten ve petrolü ise bir yiyecek ürününe benzeten şair halka ikinci hoyratın da, sonuç ne olursa olsun bu toprakları hiç bir yere değişmeyeceğini söylemiş ve vurgulamıştır. Böylece verilen birçok örnekte olduğu gibi umutların sürdüğü yönünde duyguların var olduğu kanısına varmaktayız.

23.Açıl Dilim (FELEKOĞLU²⁰)

Açıl dilim, açıl dilim okumalara seçil dilim
Yurda düşman olanlara ateş olup saçıl dilim

Okumlara başla dilim yurt uğruna işle dilim
Öz yurdunu sevmeyenin kafasını taşla dilim

Çalış dilim çalış dilim isteklere kavuş dilim
Şirin atasözlerinin okumasın alış dilim

Aç ağzını şakır dilim şahin gibi kaşkı dilim
Kim yurduna bakar çal yüzüne haykır dilim

Kutsal dilim kutsal dilim bülbül gibi ötsel dilim
Havalandır yüce sesin göklere çık yüksel dilim

Konuları özel dilim güzellerden güzel dilim
Yazı eğri büğrü olur sen düz oku düzel dilim

Sayla dilim sayla dilim horoz gibi bayla dilim
Derin derin duyguları okullarda söyle dilim

Ana dilim ana dilim çok şirinsin cana dilim
Doğdu dilsiz anam beni sen dil oldun bana dilim
Yurdu dolaş yokla dilim toprağını kokla dilim

²⁰Mahmut Seyit Ali Felekoğlu 1929 yılında Musul iline bağlı Telafer ilçesinde doğmuştur. 13 yaşından itibaren şiir yazmaya başlamıştır. Felekoğlu Irak Türkmen şairleri arasında özel bir yere sahiptir. Şiirleri Türkiye başta olmak üzere Azerbaycan ve diğer Türk Cumhuriyetlerinin birçoğunda bilinmektedir. 19.09.2000 yılında vefat etmiştir. **Mahmut Seyit Ali Felekoğlu, Açıl Dilim Açıl Dilim**, 1. Baskı, Yurt Dergisi Yayınları, Kerkük, 2007, s. 5.

Yurda giren düşmanlara ciğerlerin okla dilim

Felekoğlu kandır dilim sensiz öter bu bülbülüm

Her bahçede bekler seni açılmıştır kızıl gülüm (Felekoğlu, 2007: 12).

Telafer asıllı şair Mahmut Seyit Felekoğlu ele aldığımız şiirinde Irak Türkmenleri başta olmak üzere Tüm dünya Türklerine dil konusunda önemli bir mesaj vermektedir. Şair ikilikler halinde yazdığı şiirinde dilin önemine vurgu yapmıştır. Bu durum da varsayımlarımızdan olan “Irak Türkmenleri, dillerini korumak için edebiyatı kullanmaktadır.”ı doğrulamaktadır.

İlk ikilikte şair dilinin açılıp okunan dil olmasını, düşmanlara karşı söylenenlerin, itirazların, direnişlerin yapılırken kullanılan dil olmasını yani Türkmençe konuşulmasını söylemiştir. Şair, ikinci ikilikte Türkmencenin, vatanın lehine olacak şekilde konuşurken kullanılmasını, bu dilde vatanın düşmanlara karşı savunulması için konuşulan dil olması yönünde dileğini belirtmiştir. Üçüncü ikilikte şair, Türkmenlerin Türkmenceyi, haklarını talep ederken kullanacakları dil olup, şiirlerin, atasözlerin bu dilde söylenmesini dile getirmiştir. Dördüncü ikilikte ise Türkmençe ile düşüncelerin haykırılmasını, Türkmencenin, yurtlarına göz diken düşmanların yüzüne bu durumu haykıran bir dil olmasını belirtmiştir. Beşinci ikilikte Türkmencenin kutsal bir dil ve bülbül gibi öten yani Türkmen halkı tarafından konuşulan bir dil olduğunu belirten şair, Türkmenlerin sesini her yere ulaştıran, yayan bir dil olmasını ifade etmiştir. Altıncı ikilikte ise şair Türkmencenin güzel olduğunu ve yazı stili eğri büğrü olsa da Türkmencenin doğruları söyleyen bir dil olduğunu belirtmiştir. Şair yedinci ikilikte ise dilinin ötmesini yani dillerde konuşulurken kullanılmasını, horozun yüksek bir sesle öttüğü gibi yüksek sesle konuşulan bir dil olmasını ve Türkmenlerin duygu ve düşüncelerini okullarda özgürce söylenmesini ve söylerken de Türkmençe dilinin kullanılmasını ifade etmiştir.

Sekizinci ikilikte şair Türkmencenin ana dili olduğunu ve gönlünde çok şirin, değerli olduğunu belirterek, anasının kendisini doğurduğunda dilini

bilmediğini ve doğduktan sonra Türkmenceyi öğrenerek onun ana dili olduğunu ifade etmiştir. Dokuzuncu ikilikte ise şair dilinin yurdunun her yerinde konuşularak dolaşmasını, toprağını anlatmasını ve vatanına göz diken düşmanlara karşı çıkmasını dilemiştir. Son ikilikte ise Felekoğlu milletine seslenir ve bülbül gibi durmadan Türkmence konuştuğunu, bu dille fikirlerini söylediğini belirtmiştir.

Sonuç olarak şair ana dillerinin Türkmence olduğunu ve bu dilde konuşulmasını, haklarını ararken bu dili kullanmalarını, Türkmenlerin vatanın her karışına yayılmasını, Türkmenlerin yaşadıklarını anlatırken, kendilerini savunurken bu dili kullanmalarını istemiştir. Şair şiirinde yer yer dilini överek güzelleme yaparken, düşmanların yaptığı haksızlıkları Türkmence anlat diyerek taşlama da yapmıştır.

24.Bir Dünyamız Var İdi (Hüsam HASRET²¹)

Bir dünyamız var idi insanı insan idi
Fikirleri bir fikir canları bir can idi
Bitmez sermayeleri zamirle vicdan idi
Hardadı bilmem onlar, hanı o eski hayat
Onlardan kalan bugün dilde bu gamlı horyat

Bir dünyamız var idi bezekliydi her yanı
Köşk saraydan hoş idi çamırlı beyaz hanı

²¹1956 yılında Erbil’de, Erbil Kalesi’nde doğmuştur. 1973 yılında şiir yazmaya başlamıştır. Şiir ve hoyratlarını Kardeşlik ve Birlik Sesi dergileri gibi birçok dergide yayınlamıştır. Erbil şehrinin yetiştirmiş olduğu en üretken şairlerden biri olmuştur. Türkmen Kardeşlik Ocağı yönetim kurulunda olan Hasret, Irak Türkmen Cephesinde ve siyasi sahada uzun yıllar hizmet vermiştir. *Hisam Hasret, Bila Yoldaş*, 1. Baskı, El- Rebha Matbaacılık, Kerkük, 2010, s. 8.

Bilmem kimnen ki sorum diyim o dünya hanı
 Hanı o kalbi saflar, hanı o dost o ahbap
 Bilmem kaderden edim yoksa zamandan itap

Bir dünyamız var idi güvenirdik adına
 Çünkü herkes sevgi ile yetirdi muradına
 İndi hasret kalmışh havasına tadına
 Harda kaldı o dünya neden yitirdik onu
 Yazık bu güzel ömrün gam kahr olsun sonu (Hasret, 2010: 15).

Şair Hüsam Hasret'in yazmış olduğu Bir Dünyamız Var idi adlı şiiri, Erbil Kalesi'ndeki yaşam tarzını anlat ve o dönemde hayatın nasıl olduğunu ifade eden bir şiirdir. Şair şiirinde Erbil kalesinde yaşayan katıksız Türkmen insanların bir birilerine gösterdikleri saygıyı, hürmeti anlatmıştır.

Şair yazdığı şiirin ilk bölümünde Erbil kalesinde yaşayan insanları ve kurulan düzeni anlatmıştır. Kalede bir dünyalarının olduğunu bir düzen, yaşam kurduklarını ve bu düzende yaşayan insanların iyi kişiler olduklarını, aynı fikirde, tarafta olduklarını, aynı yolda tek yürek olduklarını, yaşamak için en büyük zenginliklerinin vicdanlarının olduğunu belirterek şimdi o insanların nerde olduklarını sorgulayarak, onlardan kalan tek şeyin bu hüznü hoyratın olduğunu ifade etmiştir. Burada yer alan kodların başında Türkmenlerin aynı fikirde olduğu ve tek bir parça halinde haksızlıklara karşı savaştıkları yer almaktadır.

İkinci bölümde ise şair Türkmenlerin kalede kendileri için kurdukları dünyanın süslü, güzel olduğu, çamurdan yapılmış beyaz hanların köşklenden, saraylardan daha güzel olduğunu belirtmiştir. Fakat bu güzelliklerin kalmadığını ima ederek bu güzel dünyanın nerede olduğunu, güzel dünyadaki kalbi temiz insanların, dostların nerede olduğunu sorgulamıştır.

Şair üçüncü bölümde ise kurdukları dünyaya güvendiklerini ve herkesin bu dünyada istediği amaca ulaştığını belirtirken şimdi ise havasına dahi hasret kaldıklarını belirtmiştir. Sonunda bu güzel dünyanın nerde olduğunu ve neden kaybettiklerini sorgulayarak, bu dünyanın gamla, üzüntüyle dolmasından dolayı duyduğu hüznü ifade etmiştir. O dönemde güzel ve sorunsuz bir hayatın olduğunu âdete gözler önüne seren şair, hala o arayışta olduğunu ancak o eski insanlardan geriye bir tek hoyratın kaldığını söylüyor. Bu şiirden de anlaşıldığı gibi Türkmenler için hoyrat çok değerli bir yere sahiptir.

25.Yurdumun Derdi (Nazım Refik KOÇAK²²)

Yurdum Kerkük avulum Türk Başbuğum Kemal Paşa
Ben seninle övünürüm albayrağım bin yaşa
Al bayrağım seni yurttan koparanlar savanlar
Yok olsun yurdumuzdan bizi yer yer kovanlar

Büyük Gazi kurtar bizi yağlıların bezinden
Kerkük Türk'tür gel ayırma anasını kızından
Burada bir gözü yaşlı bağı taşılı öksüz var
Gece gündüz ayrı düşen yurdu için kan ağlar
Yer yer soyup Kerkük'ümü çevirdiler soğana
Kimsesiz yurt yağlı lokma şimdi boğan boğana

²²1905'te Kerkük'te doğmuştur. 1933 yılında yazdığı ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya ithaf ettiği şiiri hiçbir yerde yayımlanmadığı halde kulaktan kulağa dolaşmıştır. Fikirleri yüzünden Koçak'ın memuriyet hayatı Kerkük dışında sürgünde geçmiştir. Şair 1962 yılında vefat etmiştir. *Suphi Saatçi, Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, 1. Baskı, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 204.

Çekemeyiz biz bu derdi içerimiz hep yandı
Artık yetiş ölüyoruz bıçak kemiğe dayandı (Saatçi, 1996: 205).

Nazım Refik Koçak, yazdığı serbest şiirinde Türkiye'ye ve Mustafa Kemal Atatürk'e seslenmiştir. İstiklalin sembolü olan Albayrak ile övündüğünü ve Türkiye ile Irak'taki Türkmenleri kopmasına sebep olanların yok olmasını dilediğini ifade etmiştir. Devamında ise Mustafa Kemal Paşa'dan onları zalimlerin elinden kurtarması, Kerkük'ün Türk olduğunu belirterek anavatanı koparmaması için yardım istemektedir. Anavatanları olan Türkiye'den koptuğu için üzgün olan bir milletin var olduğunu belirten şair, Kerkük'ün başkaları tarafından yağmalandığı, talan edildiği kötü durumda olduğu anlatılmış ve artık sabırların tükendiğini ve bıçağın kemiğe dayandığını ifade ederek savaşmak için güçlerinin kalmadığını belirtmiştir.

Bu şiirde de "Irak Türkmenleri, edebiyatı, Türkiye'ye olan özlemlerini, Türkiye'nin gelip onları kurtaracağı yönünde bir bekleyiş içinde olduklarını anlatmak için kullanmaktadır." varsayımımızı destekleyen ifadelerle ulaşmaktayız. Türkiye'yi kendilerine anavatan olarak gördüklerini, onları bu durumdan Türkiye'nin kurtaracağına yönelik bir beklenti şiirde baskın şekilde yer almıştır.

26.Kanım Sana Helal Olsun (Mehmet Ömer KAZANCI²³)

Nerede senin için
İçin için
Çarpan bir yürek varsa
Soyuyorlar derisini

Nerede senin için
İçin için
Öten bir serçe varsa
Kesiyorlar sesini

Gel bir kez daha
Bağrıma basayım seni
Gel sevgili ülkem
Gel dudaklarımı sömür
Kanımı em
Bu kan Türk kanı
Bin yıl daha yaşatabilir seni
Gel, kanım sana helal olsun (Kazancı, 2010: 80).

Mehmet Ömer Kazancı'nın ABD işgalinden sonra bastırdığı *Gündem İşgal* adlı kitabında, diğer örneklerde çok rastladığımız bir konuyla karşılaşıyoruz. Bu serbest şiir "Irak Türkmenleri, edebiyatı, Türkiye'ye olan

²³1952 yılında Kerkük'te doğdu. Ziraat fakültesi mezunudur. Profesör unvanıyla Bağda Ziraat Fakültesi, Biyoteknoloji ve Genetik Mühendisliği kürsüsünde profesör derecesiyle çalışmasını sürdürmektedir. Ayrıca Türkmen Kardeşlik Ocağı yönetim kurulu başkanıdır. Kardeşlik dergisi ile Şafak Gazetesi genel yayın yönetmenidir. Irak Üniversite Hocaları Derneği yönetim kurulu, Türkmen Edebiyatçıları ve Irak Edebiyatçıları Birliği üyesidir. **Mehmet Ömer Kazancı, *Gündem İşgal*, 1. Baskı, Türkmeneli Vakfı Yayınları, Kerkük, 2010, s. 79.**

özlemlerini, Türkiye'nin gelip onları kurtaracağı yönünde bir bekleyiş içinde olduklarını anlatmak için kullanmaktadır." varsayımını doğrular niteliktedir. Şair şiirinde Türklüğü savunanların, onun için yaşayanların işkencelere, katliamlara maruz kaldıklarını ifade ederek; Türkiye'den beklentisini ve ona olan hasretini dile getirerek Türkmen halkının bu uğurda sonuna kadar savaşıacaklarını ve canlarını feda edeceklerini ifade etmiştir. "Sevgili ülkem" diye Türkiye'ye seslenilerek bir kod oluşturulmuştur.

27.Abu Garipten Haykırış (İhsan KİTAPÇIOĞLU²⁴)

Bugün firavunlar şehre yerleşmiş
Şeytan cehenneme gitti de n'oldu?
Beterin beteri bize denk gelmiş
Bir dönem kapandı, bitti de n'oldu?

Parmaklıklar yeşil, duvarlar beyaz
Bu lanet odada geçirdim kaç yaz?
Mapushanelere bahar uğramaz
Dağlarda çiçekler bitti de n'oldu?

Ekmekler tükendi, gelince sıram,
Hangi vicdansıza ben hesap soram?
Susuzluğa devam, açlığa devam
Ramazan topunu attı da n'oldu?

²⁴1961 yılında Kerkük'te doğmuştur. Babası Abdulhalik Kitapçı Kerkük'te kitapçılıkla uğraşan biri olduğu için soy isini Kitapçıoğlu olarak kullanmaya başlamıştır. Verimli bir genç şair olan Kitapçıoğlu, ilk edebi divanını 1980 yılında ikinci divanını ise 1986 yılında basmıştır. Yurt Gazetesi, Kardeşlik ve Türkiye'deki Kerkük ve diğer Türk gazete, dergilerinde eserleri yayınlanmıştır. Basılmış üç kitaba sahiptir. *İhsan Kitapçıoğlu, Yağmur Altında Kuraklık*, 1. Baskı, Ofset Matbaa, Ankara, 2007, s. 3.

Bir  m r geçiyor, gel de sen dayan
 Sarmış etrafımı yedi gardiyan
 Göstermiyor güneş kendini bir an
  ıktı da, battı da n'oldu? (Kitapçıoğlu, 2007: 9).

şair İhsan Kitapçıoğlu Irak'ta bir dönemin en korkunç ismi olan Abu Garip Hapishanesi'ni ele almıştır. şair ilk kıtada Saddam Hüseyin'in iktidarının bittiği dönemi anlatmıştır. Saddam Hüseyin öldü fakat yerine ondan daha k t lerinin geldiğini, bir dönemi bittiği fakat ondan daha kötü bir dönemin başladığını, halkın yaşadıklarını, giden kötü gidişatı anlatarak taşlama yapmıştır. İlk kıtada firavunlar kelimesi ile Irak'ı işgal eden ABD askerleri kast edilirken, şeytan diye Saddam Hüseyin ima edilerek kodlamalar yapılmıştır.

şair şiirin ikinci, üçüncü ve dördüncü kıtalarında mahpusta hayatının nasıl geçtiğini, yaşadığı haksızlıklara olan itirazını dile getirmiştir. İkinci kıtada mahpusta yıllarca kaldığını anlatan şair üçüncü kıtada hayatta yaşadığı haksılıkların hesabını kime soracağını, bunların hesabını soracak hakkını arayacak bir yer dahi kalmadığını ifade etmiştir. Son kıtada ise şair, mahpushanede oldukça hayatın devam etmesinin onun için bir anlam ifade etmediğini dile getirmiştir.

28.Horyat (Mehmet İzzet HATTAT²⁵)

Gel gör ne berbad oldum,
Öz yurdumda yad oldum
Düştüm kara günlere
Yaman dilde yad oldum.

Yad elde yaram
Sızlar yad elde yaram
Yar sarmazsa sağalamaz
İşler yad elde yaram (Yakuboğlu, 1976: 122).

Mehmet İzzet Hattat'ın iki cinaslı hoyratını incelediğimizde Türkmenlerin topraklarında yaşadıklarına dair hissettiği duyguları net bir görmekteyiz. Usta şair ilk hoyratta birçok Türkmen şairin yaptığı gibi Türkiye'ye seslenmiştir. Türkmenlerin kendi yurtlarında yabancı durumuna düştüklerini, toprakların asıl sahibi olmadıkları halde diğer milletlerin onlara yabancı bir gözle baktığını ifade ederek, Türkiye'nin gelip Türkmenlerin düştüğü kötü hali görmesini dile getirmiştir.

İkinci cinaslı hoyrat "Irak Türkmenleri, edebiyatı, Türkiye'ye olan özlemlerini, Türkiye'nin gelip onları kurtaracağı yönünde bir bekleyiş içinde olduklarını anlatmak için kullanmaktadır." varsayımını güçlendiren bir hoyrattır. Hattat, Türkiye'ye yar diye seslenmektedir. Eğer Türkiye sesimizi duymaz ise bu yaban toprakta yaraların daha da derinleşeceğini

²⁵1929 yılında Kerkük'te Kerkük Kalesi'nde doğmuştur. Bağdat'ta Güzel Sanatlar Enstitüsü'nü bitirmiş ve 1952 yılında öğretmenliğe başlamıştır. Türkiye ve Türk dünyasında tanınan bir şairdir. Şiirlerinde toplumun sorunlarına son derece duyarlılık göstererek yer vermiştir. 1991 yılında vefat etmiştir.

Enver Yakuboğlu, Irak Türkleri, 1. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1976, s. 123.

haykırmaktadır. Şiirde en önemli kodlardan biri “yar” sözcüğüdür. Yar sözcüğü Türkiye’yi ima etmek amaçlı kullanılmıştır.

29.Hoyrat (Osman MAZLUM²⁶)

Dikene kaldı,
Dikiş dikene kaldı,
Bülbül baş aldı gitti,
Güller dikene kaldı.

Ne güne ben,
Ne ay’a ne güne ben
Kışım dert baharım ah,
Kalmışam ne güne ben (Yakuboğlu, 1976: 132).

Yukarıda örnek olarak iki cinaslı hoyratını analiz ettiğimizde kodlanmış sözcüklerle karşılaşıyoruz. İlk hoyratta bülbülle diken sözcükleri, vatan ile vatandaş sözcükleri yerine kullanmıştır. Bu toprağın gerçek sahibi olanlar gittikten sonra vatanın zalimlere kaldığı ima edilmiştir. Yaşanılanlara duyulan üzüntü ifade edilerek, vatanlarının olumsuz şekilde sıfatlandırılan dikenler yani farklı bir milletlere kaldığı dile getirilerek taşlama yapılmıştır. İkinci hoyratta ise vatanın zalimlere kalması sonucu ne günlere kaldıklarını söyleyerek yaşanan üzüntü anlatılmıştır.

²⁶1922 yılında Kerkük’te doğmuştur. Bağdat Hukuk Fakültesi’nden mezundur. Kerkük’te önde gelen hoyrat yazarların meclisine katılarak kısa zamanda sesi duyurmayı başarmıştır. 1951 yılında Kerkük Hoyratları ve 1967 yılında Gönülümün Defteri adında iki kitap yayınlamıştır. Mazlum Irak Türkmenleri Edebiyatı’nda çok önemli bir yere sahiptir. *Enver Yakuboğlu, Irak Türkleri*, 1 Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1976, s. 131.

30.Horyat (Anonim)

Böyle bağlar
 Dost başın böyle bağlar
 Bülbul ağlar gül açmaz
 Virandır böyle bağlar
 Can çıkma dost gelince
 Görek ne diyer ağlar
 Kül, toprak onun başına
 Bed asile bel bağlar
 Gel çek bu ayrılığı
 Gör yürek nece dağlar (Yakuboğlu, 1976: 162).

Bir önceki şiire benzer kafiye yazılan bu hoyratta Musul meselesi sonrası Türkiye’den koparılan Türkler tarafından yazılmıştır. Hiç kimseye güvenilmeyeceğini, tek çarenin, Türkiye’nin Musul toraklarına geri dönmesinde olduğu anlatmıştır. Türkiye’den ayrı kalmanın verdiği acının büyüklüğü ve Türkiye’den umutla gelecek olan yardımın anlatıldığı bu hoyrat “Irak Türkmenleri, edebiyatı, Türkiye’ye olan özlemlerini, Türkiye’nin gelip onları kurtaracağı yönünde bir bekleyiş içinde olduklarını anlatmak için kullanmaktadır.” varsayımını güçlendirmektedir. Hoyratta “bağ” sözcüğü ile vatan kast edilmiştir.

31.Dirim Tomurcuğu (Salah NEVRES²⁷)

Bağdat'tan çekildi tanrı katına
Kerkük saramadı bayrağa onu
Gönülde oturttuk şehit tahtına
Dört kişi verdiler toprağa onu

Yolcu edemedik yası yasaktı
Saygı duruşunu gizlice durduk
İnce boynumuzu sessizce burduk
En sıcak yaşımız ardından aktı

Güftemizi dizer destan yazarı
Kader şarkımızı besteledikçe
Dirim tomurcuğu ıssız mezarı
Kurtuluş marşını müjdeledikçe

Zulüme karşı sine gerdi dediler
Ardından dokuz mum bıraktı gitti
Bin bir Necdet Koçak yarattı gitti
Kırklara karıştı erdi dediler (Nevres, 2011: 29).

Salah Nevres Irak Türkmen Edebiyatı'nın temel taşlarından. Nevres bu şiirinde Eski rejim Saddam Hüseyin döneminde Yüksek mevkide bulunan, eğitimli ve Türkmen davasına hizmet veren Türkmen bir aydın ve

²⁷04.04.1941 yılında Kerkük'te doğmuştur. Kerkük Öğretmenler Okulu'ndan mezun olduktan sonra öğretmenlik yapmaya başlamıştır. 1987 yılında emekli olmuştur. 1969 yılında tiyatro, müzik ve milli oyunlar ekiplerinden meydana gelen Türkmen milli takımı fikrini ortaya koymuştur. O yıllarda ünlü sahne eserleri Tembel Abbas, Bazar Ağası, Yolcular gibi unutulmayan birçok esere imza atmıştır. KIBATEK 2004 uluslar arası Edebiyat Ödülü'ne sahiptir. Nevres üç şiir kitabı yayınlamıştır. *Salah Nevres, Vatan Bende Yaşıyor*, 1. Baskı, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 4.

lider olan 16 Ocak 1980 yılında idam edilen Necdet Koçak ansına yazmıştır. Salan Nevres şiirinde idam edilen Türkmen aydınının infazının ardından Türkmenlerin yaşadıklarını anlatmıştır.

Necdet Koçak Bağdat'ta idam edildikten sonra Kerkük'e getirilir ancak rejim bu kişiler için yas tutmayı ve cenaze namazının kılınmasını yasaklamıştır. Haksız yere idam edilmesinin acısının yanında değerli bir lideri, bir şehit gibi Türkmen bayrağına saramadıklarını onca seveninin olmasına rağmen dört kişinin onun defnettiğini şair ilk kıtada belirtmiştir. Şair ikinci kıtada ise devlet tarafından yasinin yapılmasının yasak olduğunu ve onun için döktükleri gözyaşlarını gizlice akıttıklarını ikinci kıta belirtmiştir.

Şair, son kıtasında ise önemli bir mesajı vermiştir. Bir Necdet şehit oldu ancak bin Necdet yarattı, diyerek bu davanın süreceğini ve bu şehitlerin hakkının alınacağını söylemekten kaçınmamıştır. Şiire bir bütün olarak bakıldığında devletin insanlar üzerindeki baskılarına, yaptırım güçlerine göndermelerle içten içe isyan belirtilerek taşlama yapılmıştır. Türkmenlere karşı yapılan haksızlıklara karşı çıkmak bir yana hissedilen duyguların dışı vurumu bile yasaklanmıştır.

32. Bize Türkmen Denilir (Salah NEVRES²⁸)

Bize Türkmen denilir soyumuz öz uludur
Bize dönmez denilir yolumuz hak yoludur.
Zincirler bent geremez kolumuz mert koludur

Mendeli bağlarında Telafer dağlarına
Her gün destan yazılır şanlı Türkmen adına

²⁸ Nevres, a.g.e.

Bize Türkmen denilir dan gelir zillet bize
 Gül bizim, gülşan bizim, kim eder minnet bize
 Her dağıyla, her taşıyla bu vatan cennet bize

Mendeli bağlarında Telafer dağlarına
 Her gün destan yazılır şanlı Türkmen adına (Nevres, 2011: 38).

Salah Nevres yazmış olduğu “Bize Türkmen Derler” adlı şiirinde Türkmenler ve onların yaşadığı yerler hakkında bilgi vermektedir. İlk bölümde şair soylarının ulu olduğunu, mücadele verdikleri yolun doğru ve hak yolu olduğunu ve mertçe bu yolda ilerlediklerini anlatmıştır. Şair milletini överek güzelleme yapmıştır. Şairin nakarat kısmında ise Türkmenlerin yaşadığı bölgenin sınırları söylenerek bu bölgelerde Türkmenler için destanların yazıldığını ifade etmiştir. Şiirde ikinci bölümde ise Türkmenler için dara düşmenin zor geleceğini, hoşlarına gitmeyeceğini ve güllerin, gül bahçelerinin onların olduğunu bu nedenle kimse Türkmenlere minnet edemez diyor. Burada Türkmenlerin yaşadığı yerleri ellerinden almaya çalışan düşman milletlere göndermeler ile taşlama yapılmıştır. Türkmenlerin yaşadığı her toprağın karış karış onların olduğunu ve bu toprakların onlar için cennet olduğunu belirtmiştir. Son nakaratta da üstteki gibi Türkmenlerin yaşadığı bölgenin sınırları belirtilerek bu yerlerde Türkmenler için şanlı destanlar yazıldığını belirtmiştir.

33.Cinaslı Horyat (Anonim)

Bağlıdı
 Neden eluv bağlıdı
 Ona men mert diyerem
 Milletine bağlıdı

Bağlı Kerkük
 Bostanlı bağlı Kerkük
 Yetimler hörigiden
 Yarası bağlı Kerkük

Be kesem
 Saki doldur be kesem
 Senden ayrı düşendem
 Onda bildim bekesem (Demirci, 2006: 56).

Anonim şiir ve hoyratlar da rastladığımız siyasi mesajlar her zaman daha cesur ve daha anlaşılırdır.

İlk cinaslı hoyratta mert insan tasvir edilmiştir. Mert insanın milletine bağlı olan kişi olarak belirtilmiştir. Böylece halkı mert ve milletine bağlı olan kişi olmaya teşvikte bulunulmuştur. İkinci cinas ise, Kerkük'teki katliamlar ve soykırımlar yüzünden Kerkük'ün yaralı olduğunu ve yarasını öksüzlerin saç örgüleriyle bağladığını ifade edilmiştir. Burada anlatılmak istenen ise, birçok Türkmen'in öldürülmesi çocukların öksüz kalmasıdır. Bu anonim hoyrat ile Türkmenlerin öldürüldüğüne dikkat çekilmiştir, böylece halkın yaşadıklarını anlatan siyasi mesajlar edebi ürünler ile dillendirilmiştir.

34.Balam (Anonim)

Yük üste yükledim yük
 Demiri ettim bükük
 Her Türkmen'in kiblesi
 Kâbe'den sonra Kerkük

Ağlama canım balam

Canım cananım balam
 Bizleri tarih söyler
 Yiğit Türkmenim balam
 Kiblem Kerkük, kabem sen
 Dilim imanım balam.

Kerkük benim canımdı
 Gök damarda kanımdı
 El bili dünya bili
 O benim vatanımdı
 Uğruna baş koymuşum
 Kürt he desin benimdi (Demirci, 2006: 288).

Evladına seslenen bir babanın feryadını ve öfkesini anlatan bu şiir, Kerkük'ün Irak Türkmenleri için kutsal olduğunu ve ondan kolay kolay vazgeçilmeyeceğini vurgulamaktadır.

Şair ilk olarak Türkmenler için Kerkük'ün ne kadar kıymetli olduğunu ifade etmiştir. Şiirin devamında Türkmenlerin tarih sahnesindeki başarısı dile getirilerek Kerkük'ün önemi tekrar vurgulanmıştır. Kerkük'ün Türkmenlere ait olduğunu herkes tarafından da bilindiğini ve Türkmenlerin vatanı olduğunu belirten şair bu uğurda canını ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Bunları iddia eden şair Türkmenler ile aynı bölgede yaşayan ve Kerkük'te hak iddia eden ayrıca Kerkük'ün Türkmenlere değil de Kürtlere ait olduğunu ifade eden Kürtlere de gönderme yapmıştır. Kürtler istedikleri kadar Kerkük Kürtlerin dese de tüm dünyanın da bildiği gibi Kerkük Türkmenlerindir diyerek iddiasını ortaya koymuştur. Kodlama gereği duyulmadan, Kürtler boşuna uğraşüyor, bu topraklarda bizim kanımız var bu nedenle onlar bu uykudan uyansın diye adeta meydan okumaktadır.

35. Bir Kurşun (Mustafa Kemal DENDENOĞLU²⁹)

Bir kurşun iki kurşun
Vurdular gönlüm kuşum
Çevirdiler yaslara
Dudağımın gülüşün

Bu yolda iki yoldaş
Biri toprak biri taş
Bu dünyada özgürlük
Benim için ekmek aş

Gökyüzünde yıldızlar
Hiç görünmez gündüzler
Hep katiller bey ağa
Zindan dolu suçsuzlar (Dendenoğlu, 2004: 31).

Mustafa Kemal Dendenoğlu, yazdığı Bir Kurşun şiirinin ilk kıtasında mutluluğunu, sevincini bozanların olduğunu anlatan şair son iki kıtada iki ayrı noktaya değinmiştir. Asıl iletmek istedikleri ikinci ve üçüncü kıtalarda yer almaktadır.

İkinci kıtada şair, hedefinin özgürlük olduğunu ve bundan daha önemli hiç bir şeyin olmadığını, belirtmiştir. Son kıtada her şeyin tersine döndüğü bir zamanda yaşandığını söyleyen Dendenoğlu, buna örnek olarak katillerin yetki ve makam sahibi olduğunu, hapishanede ise hep suçsuzların

²⁹1933 yılında Tazehurmatu'da doğmuştur lise tahsilini bitirdikten sonra Kerkük Petrol Şirketi'nde çalışmaya başlamıştır. 1960 yılında öğretmenliğe başlamıştır. Sonu olmayan bir sürgün hayatını yaşamıştır. Türkçe yayınlanan birçok dergide şiirleri yayınlanmıştır. Şiirleri Kerküklü bestekârlar ve sanatçılar tarafından ele alınmıştır. Aynaya Baktım şiiri ile Türk dünyasında tanınmıştır. *Mustafa Kemal Dendenoğlu, Aynaya Baktım*, 1. Baskı, Birli Ofset, Ankara, 2004, s. 3.

yattığını söylemiştir. Bundan asıl suç işleyenlerin dışarda gezip, iyi yerlere vardığı fakat masum olan halkın (haksızlığa uğrayan, hakkı yenen Türkmenlerin), hapishanelere girdiği kastedmiştir. Bu hoyratta da diğerlerine benzer şekilde toplumsal düzene karşı bir eleştiri getirilerek taşlama yapılmıştır.

36.Dörtlük (Hicri DEDE³⁰)

Mert odur ikrar eder
Zatin cevherdar eder
Asrımızda çoklar var
Babasın inkâr eder

Gökte yıldız mizan var
Yerde lale mercan var

Yerisen dikkat eyle
Ayağ altta çok can var (Sarıkahya, 2006: 25).

Hicri Dede Türk dünyasında tanılan isimlerden biridir. Dede ilk dörtlükte, yiğit olan bir sanat ve ya meslek sahibi olandır diyerek gençlere öğüt vermektedir ancak esas göndermek istediği mesaj ise son dizede yer almaktadır. Bu asırda bazı insanların zanaat ve çıkar peşinden koştuğunu ifade eden Dede, bu çıkarı sağlamak için aslını, soyunu inkâr edenlerin var olduğunu söylemiştir. Şiirde bunu yapanlara herhangi bir ima olmaksızın

³⁰Asıl adı Mahmut Molla Ali Efendi Naziri Dede Kayseroğludur. 1877 yılında Kerkük'te doğmuştur. 1937 yılında Kerkük Matbaa sorumlusu olmuştur. Kerkük şairleri arasında en çok esere sahip olan şairdir. 1952 yılında vefat etmiştir. *Kasım Sarıkahya, Irak Türkmen Edebiyatında Hoyratlar*, 1. Baskı, Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, Erbil, 2006, s. 24.

istenilen mesaj direk ifade edilmiş ve yapılan davranış eleştirilerek taşlama yapılmıştır.

İkinci dördlük ise, geçmişini unutmamak gerektiğini ve bu vatanın vatan olması için ne kadar cana kıyıldığını hatırlatmıştır. Bu topraklara basarken dikkatli bas, her şeyi hesap ederek bas çünkü ayağını bastığın yerde canlar var demiş ve bu toprak uğruna canlarını feda edenlerin olduğunu söyleyerek şiirine son vermiştir.

37.Cinaslı Hoyrat (Adnan TERZİ³¹)

Den elenmez
Elekte den elenmez
Bir millet bir el olsa
O millet denelenmez.

Hanı hakkım
Hak isev hanı hakkım
Haksızlar hak kazandı
Be benim hanı hakkım (Hasret, 2003: 25).

Şair Adnan Terzi, yazmış olduğu bu iki cinaslı hoyratın ilkinde verdiği mesajda, eğer bir millet birleşirse o milleti hiç bir güç ayıramaz diye birleşmek için zemin hazırlamaya çalışmış ve teşvik etmiştir. Türkmenleri birlik olmaya çağıran şair bu hoyrat ile “İrak Türkmenleri, edebiyatı siyasal iletişim aracı olarak kullanmaktadır.” varsayımımızı destekler niteliktedir.

³¹1939 yılında Erbil’de Erbil Kalesi’nde doğmuştur. 1975 yılında şiir yazmaya başlamıştır. Türkmen Kardeşlik Ocağı’nda düzenlenen şiir gecelerinde şiirlerini duyurmuştur. 1995 yılında vefat etmiştir. *Hisam Hasret, Hoyrat Vurgunu*, 1. Baskı, Yerli Matbaacılık, Erbil, 2003, s. 4.

İkinci hoyratta ise, bu zamanda hep haklı olan haksız, haksız olan haklı konumda olduğunu belirterek, dönemin haksızlıklarla dolu, haksızların hak aldığı bir zaman olduğunu vurgulamaktadır. Var olan düzeni eleştirerek şair, taşlama yapmıştır.

38.İsyan Türküsü (Nusret MERDAN³²)

Buradan bir garip geçer
Kurşunlar onu biçer
Son sözün söylemeden
Kanını toprak içer

Kalbim durmaz yerinde
Yabancıdır ilinde
Martılar da gitti yar
Deniz isyan içinde

İsyan içinde isyan
Sular içinde zaman
Devler yolları kesmiş
Dayan yüreğim dayan! (Merdan, 2004: 11).

³²1948 yılında Kerkük'te doğmuştur. Şiir, öykü ve oyun yazarıdır. Ankara Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi bölümünde mastır yapmıştır. Erbil Selahattin Üniversitesi'nde on beş yıl öğretim görevlisi olmuştur. Türkmen Edebiyatı'nda önemli bir yere sahiptir. *Nusret Merdan, Hüzünler Gurbette Büyür*, 1. Baskı, Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, Erbil, 2004, s. 6.

Şair Nusret Merdan, yedi heceli şiirinin ilk kıtasında masum bir insanın yoldan geçerken bile kurşunlara hedef olduğunu ve öldüğünü ifade ederek, masum olan Türkmen halkın her an bir tehlikeyle yaşadığını öldürüldüğünü ima etmiştir.

İkinci kıtada ise “Vatan” sözcüğü yerine “deniz” , “Millet” sözcüğü yerine ise “martı” sözcüğü ile kodlar oluşturulmuştur. İkinci kıtada yer alan bu kodlar aracılığıyla martıların denizi birer birer terk ettiği söylenerek, Türkmenlerin göç konusuna gönderme yapılmıştır, aynı zamanda bu gönderme zorlu göç politikasının uygulandığı dönemleri de kapsamıştır.

Üçüncü kıtada düşmanı, “Dev” olarak kodlayan şair, topraklarının her karışının devler tarafından kuşatılmış olduğunu, ancak sabır etmek gerektiğini söyleyerek bir umut kapısı bırakmıştır. Bu şiirde de Türkmenlerin yaşadıkları toplumda gelişen olaylar ima edilerek taşlama yapılmıştır.

39.Dönmeyiz (Sabır DEMİRCİ³³)

Özgürlük damarlarında açtı pembe gülümüz
Can verimiz uğrunda mert yoludur yolumuz
Biz Irak Türkmen’iyiz, Oğuzlardır sözümüz
Kahramanız kahraman süt gibidir gönlümüz.

Yüce Allah’a bağlı bükülmeyen belimiz

³³1940 yılında Kerkük’te doğmuştur. Okuma yazmayı kendi çabasıyla öğrenmiştir. 1959 yılında edebiyat ile ilgilenmeye başlamıştır. Yurt ve Birlik Gazetesi’nde çok sayıda şiiri yayınlanmıştır. Türkmen edebiyatçıları arasında bol verimli bir şairdir. Irak ve Arap Yazarlar Birliği üyesidir. *Sabır Demirci, Ölümsüz Türkmen*, 1. Baskı, Erbil, Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1. Baskı, 2003, s. 3.

Türkmencedir Türkmençe değişilmez dilimiz
 Tanrıdan bağışlanmış Kâbe gibi kutsaldır
 Kerkük'ten vazgeçmeyiz ora Türkmen ilimiz.

Sayfalarken tarihi izle her belgesini
 Gönüller ateşinde şanlı Kerkük sesini
 Aslanlar bileğiyle erenler onuruyla
 Evrenlere sunuyor zaferler müjdesini.

Helal olsun halkına kanımız Erbil'indi
 Özgürlük ülkemizde yeni taze gelindi
 Kurtuluşun barışın sesi yükseldi bize
 Kahir oldu karanlık gönülden kin silindi.

Gözümüzün bebeği ey canımızın canı
 Mertler diyarı Kerkük Türkmenlerin unvanı
 Mavi renkli bayrağın Türkçülük semboldür
 Seninle görüyoruz aydınlıkta cihanı (Demirci, 2003: 20).

Şair Sabır Demirci'nin "Dönmeyiz" şiiri, Türkmenleri betimleyen, özleri hakkında bilgi veren bir şiirdir. Şair ilk kıtada Türkmen ili ola Kerkük'ün özgürlüğü için canlarını feda edebileceklerini, Irak Türkmeni ve Oğuzlardan olduklarını ve bembeyaz bir süt gibi gönülleri olduğunu ifade ederek Türkmenlerin kimliğini belirtmiştir.

Şair ikinci kıtada ise Allahın arkalarında olduğunu, dillerinin Türkmençe olduğunu ve Kerkük'ü Kâbe'ye benzeterek verdikleri değeri ayrıca Kerkük'ten asla vazgeçmeyeceklerini dile getirerek Kerkük'e olan bağlılıklarını belirtmiştir.

Üçüncü kıtada ise Türkmenlerin tarihte başarılar ile adlarının geçtiğini ve Kerkük'ün savaşarak kazanıldığını dile getirmiştir. Dördüncü kıtada ise

Türkmen bir şehir olan Erbil'e atıf yapılmıştır. Şair, Erbil'in de özgür olduğunu bunun bir zafer müjdesi olduğunu belirtmiştir. Son kıtada ise göz bebekleri kadar değerli olan Kerkük'ün mertler diyarı olduğu, mavi renkte olan bayrağının Türkçülük sembolü olduğu ve Kerkük ike dünyada aydınlığa özgürlüğe kavuşacaklarını belirtmiştir. Şair şiirde, Türkmen milletini, Kahraman, Müslüman, cesur, mert sözcüklerini kullanarak güzelleme yaparak halkını övmüştür. Oğuzlardan olduklarını, dillerinin Türkmence olduğunu belirterek, "İrak Türkmenleri, dillerini korumak için edebiyatı kullanmaktadır." varsayımımızı güçlendirmektedir.

40.Horyat (Adnan İrfan NECCAR³⁴)

Yurdumdadı

Çok hoştu yurdum dadı

Her gelen ağa olup

Paylanmış yurdumdadı (Erbilli, 1998: 85).

Şair Adnan İrfan Necar, yurdunda olup bitenleri bir cinaslı hoyratla anlatmaya çalışmıştır. Yurt sevgisinin başka olduğunu vurgulayan Neccar, her gelenin bu toprağın sahibiyim dediğini ve bizim olan topraklarımızın gözlerimizin önünde bölünmeye çalışıldığını ifade etmiştir. Bu hoyratta Neccar, var olan düzene ve Türkmenlerin karşı karşıya kaldığı diğer milletlerin tavrına göndermelerle taşlama yapmıştır. Hoyratta başlıca kodlar "Her gelen ağa olup", "Paylanmış yurdumdadı" mısralarında yer almaktadır.

³⁴1975 yılında Erbil'de doğmuştur. Teknik enstitü mezunudur. 1995 yılında hoyrat yazmaya başlamıştır. Genç olmasına rağmen hoyratlarıyla ismini duyurmayı başarmıştır. *Şemsettin Veli Erbilli, Şanlı Erbil Hoyratları*, 1. Baskı, Yerli Matbaacılık, Erbil, 1998, s. 6.

SONUÇ

Bu çalışmada, siyaset, iletişim, siyasal iletişim kavramları çerçevesinde, Irak Türkmen Edebiyatı'nın Halk Edebiyatı dalının ürünlerinden 40 şiir ve hoyrat seçilmiş, edebiyatın, bir siyasal iletişim aracı olarak kullanıp kullanmadığı durumu açıklanmaya çalışılmıştır. Konuyu ortaya koymak amacıyla, hoyrat ve şiirlerde yer alan siyasal içerikli mesajların, dönemin olayları bağlamında nasıl kodlandığını belirtmek amacıyla nitel içerik analizi yapılmıştır.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda Irak Türkmenlerinin, edebiyatı siyasal iletişim aracı olarak kullandıkları; ayrıca dillerini korumak, örf ve adetlerinin devamlılığını sağlamak, Türkiye'ye olan özlemlerini, Türkiye'nin gelip onları kurtaracağı yönünde bir bekleyiş içinde olduklarını anlatmak ve yaşadıkları vatana olan sevgi ve sadakatlerini ifade etmek için kullandıkları yapılan araştırmalar, seçilen şiir ve hoyratların incelenmesi sonucu elde edilen bulgularla ortaya konmuştur.

Toplumsallaşma ile birlikte insanlar iletişime girmiş, yaşadıklarını, hissettiklerini, fikirlerini paylaşma gereği duymuşlardır. Bu doğrultuda topluluklar, yazıyı kalıcı hale getirmek için kâğıdı, biriktirdiklerini dağıtıp çoğaltmak için matbaayı ve günümüze kadar hızla oluşan birçok teknolojik araçları kullanarak, bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştır. Değişen toplumsal yapı ile yeni oluşumlar ortaya çıkmıştır, bu oluşumlardan biri de siyasettir. Siyaset, toplumların kalabalıklaşması sonucu, yönetenler ile yönetilenlerin ortaya çıktığı tarihten beri vardır. Toplumlara oluşturan bireylerin yönetilmesinde, onlardan beklenen ile halkın onları yönetenlerden bekledikleri tutum ve davranışlar farklıdır. İnsanlık tarihi kadar eski olan bir gerçek vardır ki o da insanların eşit koşullara sahip olmadıklarıdır. Kalabalıklaşma ve sonrasında bir arada yaşayabilme çabası için ortak kurallar geliştirmeye ve bu kuralları uygulayacak bir otoriteye ihtiyaç

oluşturmuştur. Bu durumda bir iktidar oluşur ve bu iktidar despotça olabilir, halkın rızasına dayanan bir yönetim de sergileyebilir. Yönetenler siyaset yaparken, kimi zaman yönettikleri halkın rızasını isterler ve bu rızayı oluşturmak için de bazı faaliyetlerde bulunurlar. İletişim meşruluğun temel dayanağıdır. İletişim olmadan meşruluk olamıyor. Bu nedenle, her iktidar sürekli kendi varlığını meşru kılmak zorundadır. Çünkü meşruluk iktidarda kalabilmenin ön koşullarından biridir. Siyaset, iletişimi bir araç olarak kullanmakta, amaçlarını gerçekleştirmek için ondan yararlanmaktadır. Toplumu yönetmeye, kendi amaçları doğrultusunda ilerlemeye çalışan siyasi partiler ya da siyasetçiler, iktidar sahibi olmak zorundadırlar. Bunun için de çeşitli iletişim kanalları kullanarak, kamuda iknayı sağlamaya çalışmak, bilgilendirmek, manipüle etmek, duygulara seslenmek amaçlı çalışmalarda bulunmaktadır. Yönetenler bunu yaparken yönetilenler de var olan duruma, iktidara karşı oluşan fikirlerini söylemek, eğer karşı iseler itirazlarını belirtmek için iletişimi kullanırlar. Böylece hem yönetenler hem de yönetilenler iletişimi siyasi mesajlarını iletmek amaçlı kullanmış olurlar. Siyasal içerikli mesajların iletilmesi için birçok iletişim kanalı kullanılmaktadır. Bunlardan biri de edebiyattır. Edebiyat, özellikle de baskı altında olan, siyasi hakları kısıtlı olan Irak Türkmenleri tarafından, edebi ürünler aracılığıyla var olan düzene karşı oluşan fikirlerini ifade ettikleri, siyasal iletişimi gerçekleştirdikleri bir mecra haline gelmiştir. Dil, Türkiye'ye duyulan özlem, yönetime karşı direniş gibi konuları ele alınan birçok şiirden ötürü, Türkmenler cezalandırılmış, yıllarca hapis yatmıştır. Maruz kaldıkları baskılar, işkenceler ve yasaklar, Türkmenleri edebiyatı siyasal iletişimi gerçekleştirecekleri bir alan arayışına koymuş ve bu alan edebiyat olmuştur. Bu sonuçları ortaya koyan bulgular, çalışmanın “IRAK TÜRKMEN EDEBİYATINDA SİYASAL İÇERİKLİ ESERLERİN ANALİZİ” başlıklı üçüncü bölümünde gerçekleştirilen şiir ve hoyratların çözümlenmesi ile elde edilmiş, çözümleme nitel içerik analizi yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Konuya Irak Türkmenlerinin dillerini koruması, açısından bakıldığında, edebiyatı; bu amaçlara ulaşmak için iletişim aracı olarak

kullandıkları ortadadır. Türkmenlerin yaşadıkları düzen içinde, iletişimlerinin yapılması için kısıtlamalar ortaya çıkınca, gündemi belirleyen konuları konuşmak için farklı bir zeminin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Toplumda meşruluğu sağlamak adına iktidarın yaptığı iletişim tarzı olan siyasal iletişime halk da katılmıştır fakat iktidarın meşruluğunu sürdürmesi adına çıkan çatlak sesleri bastırması, hatta o sesleri çıkaranları yok etmesi bile söz konusu olmuştur. Bu uygulamaları, en ağır şekliyle Irak'ta yaşayan Türkmenler görmüş, birebir şahit olmuşlardır. Her zaman bir tehlike olarak görülen Türkmenlere karşı uygulanan asimile politikaları iktidar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir milletin özünü korumasında ve devamlılığını sürdürmesinde dilin önemli olduğu açıkça ortadadır. İncelediğimiz şiir ve hoyratlarda da görüldüğü üzere Türkmen halkının dilini koruması, Türkmence konuşması, bu konuda ebeveynlere düşen roller ve bu uğurda verilen savaş, mücadele sürekli belirtilmiştir. Dillerinin devamlılığı için anne ve babanın Türkmence konuşarak gelecek nesillere aktarması gerektiği açıkça vurgulanmıştır. Dillerini konuşmanın yanı sıra kendi dillerinde eğitim almayı istediklerini ve bu nedenle de Türkmen okullarının açılması yönündeki taleplerine de eserlerde saptadığımız ayrı bir bulgudur. Türkmenlerin özgürce kendi dillerinde konuşması için haklarını aradıklarını, dillerinin Türkmence varlığının devamlılığı için ne kadar önemli olduğu, şiir ve hoyratlarda yer almıştır. Türkmenler şiirlerde kimlikleri, özleri hakkında bilgi verirken dillerinin Türkmence olduğunu üzerine basarak vurgulamıştır ayrıca böyle bir dile sahip olduklarıyla övünerek yer yer güzelleme yapmışlardır.

Türkmenlerin örf ve adetlerinin devamlılığını sağlanmak adına edebi eserlerde çağrıda bulundukları analizlerimizin sonunda ortaya konmuştur. Yaşam tarzları, Türkmenlerin susturma, sindirme çalışmaları, özlerini yok ettirme çabaları yönetim tarafından planlı şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu durumun şiddeti haksız yere idamlara kadar ulaşmış, toplu ölümleri beraberinde getirmiştir. Yaşanılan olaylara karşı savaş vermek için, tepki göstermek, politikalara direnmek için edebiyat, seslerin yükseldiği bir alan haline gelmiştir. Bu alanda şiirler ve hoyratlar ile Türkmenlerin dürüst olması,

mert olması, milletini toprağını satmaması, hatta gerekirse bu uğurda canını verecek kadar delikanlı olması belirtilerek bir Türkmen gencinin adabı, kişiliğinin nasıl olması gerektiği ifade edilmiştir.

Tarih boyunca birçok baskıya maruz kalan Türkmenler, seslerini duyurmak, var olan iktidara karşı koymak, birliği bütünlüğü sağlamak, özlerini korumak adına edebi metinler ile soydaşlarına ulaşmışlardır. Türkiye'ye olan özlemlerini, Türkiye'nin gelip onları kurtaracağı yönünde bir bekleyiş içinde olduklarını anlatmak ve yaşadıkları vatana olan sevgi ve sadakatlerini ifade etmek için edebiyat sıkça başvurulan bir mecra olmuştur. Seçtiğimiz edebi eserlerin incelenmesi sonucunda Türkmenlerin yaşadıkları zorluklardan Türkiye'nin gelip onları kurtaracağı, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkmenlere sahip çıkacağı yönünde beklentilerin varlığı elde dilen bulgulara yer almaktadır. Eserlerde Türkiye'nin bir parçası olduklarını, tıpkı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni yavru vatan yaptığı gibi Türkiye'nin de onları yavru vatan yapacağını belirten dizelere rastlanmıştır. İstiklalin önemini, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkmenlere öğrettiğine ve kodlamalar yaparken yer yer sadece "kemal" sözcüğünün kullanıldığına da analizler sonucunda varmaktayız.

Vatana olan sevgi ve sadakatlerini ise asla o topraklardan vazgeçmeyeceklerini hatta bu uğurda gerekirse savaşıp ölmeyi göze aldıklarını eserlerde net bir biçimde dile getirmişlerdir. Yaşadıkları vatanın onlara ait olduğunu ve bu topraklardan onları koparmak isteyen düşman milletlerin varlığı, Türkmenleri topraklarından uzaklaştırmak için birçok oyunların döndüğünü ifade ettikleri, ayrıca elde edilen bulgular arasında yer almaktadır.

Çözümlemeler sonucunda, çalışmanın varsayımlarını oluşturan Türkmenlerin edebiyatı siyasal iletişim aracı olarak kullandıkları, dillerini korumak, örf ve adetlerinin devamlılığını sağlamak, Türkiye'ye olan özlemlerini, Türkiye'nin gelip onları kurtaracağı yönünde bir bekleyiş içinde olduklarını anlatmak ve yaşadıkları vatana olan sevgi ve sadakatlerini ifade

etmek için kullandıklarını, seçilen kırk edebi ürünün çözümlemeleri aracılığıyla elde edilen bulgular sayesinde doğrulanmıştır.

Sonuç olarak, Türkmenler, yaşadıkları toplumsal yapıda, tehlike arz eden bir millet olarak görülmüş ve her türlü asimile politikasına maruz kalmıştır. Verilen bazı haklar ise göstermelik olup kâğıt üzerinde kalmıştır. Bu durum ise Türkmenleri, haklarını arayacakları seslerini duyuracakları, fikirlerini beyan edecekleri bir mecra arayışına itmiştir. Türkmenler çıktıkları arayış sonucu edebiyatı seçmişlerdir. Türkmenler, edebi metinler aracılığıyla yapılan siyasal iletişim ile gerekli yerlere mesajlarını göndermiş ve edebiyatı siyasal iletişim aracı olarak kullanmışlardır.

KAYNAKÇA

AĞA, Sanan Ahmet; **Her Olaya Bir Şiir**, Erbil, Türkmen Enformasyon Merkezi Yayınları, Sayı:3, 2002.

AKALIN, L. Sami; **Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Varlık Yayıncılık, 1. Baskı, 1976.

Al- HİRMİZİ, Arshad; **The Turkmen Reality in Iraq**, Kirkuk Foundation Publications, İstanbul, 1. Baskı, 2005.

ARIK, Alev; **Psikolojide Bilimsel Yöntem**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi Yayını, 1992.

AZİZ, Aysel; **Siyasal İletişim**, Ankara, Nobel Yayınları, 3. Baskı, 2011.

COŞKUN, Ferhan; **Merhaba Dostum**, Erbil, Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1. Baskı, 2002.

ÇAM, Esat; **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul, Der yayınları, 6. Baskı, 2000.

ÇEBİ, Murta, S.; **İletişim Araştırmalarında İçerik Çözümlemesi**, Ankara, Alternatif Yayınları, 1. Baskı, 2003.

DAKUKİ, İbrahim; **Irak Türkmenleri**, Ankara, Güven Yayınları, 1. Baskı, 1970.

DEMİRCİ, NEFİ; **Musul'un Siyasi Tarihi**, İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık, 2. Baskı, 2010.

DEMİRCİ, NEFİ; **Sönmeyen Ateş, Dinmeyen Hasret Kerkük**, İstanbul, Sistem Matbaacılık, 1. Baskı, 2006.

DEMİRCİ, Sabır; **Ölümsüz Türkmen**, Erbil, Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1. Baskı, 2003.

DENDENOĞLU, Mustafa Kemal; **Aynaya Baktım**, Ankara, Birli Ofset, 1.Baskı, 2004.

ERBİL, Diyar; **Dinmeyen Acılar**, Erbil, Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1. Baskı, 2004.

ERBİL, Nesrin; **Geleceğim**, Erbil, Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1. Baskı, 2004.

ERBİLLİ, Şemsettin Veli; **Erbil'den Hoyratlar**, Erbil, Irak Türkmen Cephesi Eğitim ve Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1. Baskı, 2000.

ERBİLLİ, Şemsettin Veli; **Kaleden Kaleye Uçan Şahinler**, Erbil, Irak Türkmen Cephesi Araştırma ve Planlama Dairesi Yayınları, 1. Baskı, 1999.

ERBİLLİ, Şemsettin Veli; **Şanlı Erbil Hoyratları**, Yerli Matbaacılık, 1. Baskı, 1998.

ERDOĞAN, İrfan; **Pozitivist Metodoloji**, Ankara, Pozitivist Matbaacılık, 1. Baskı, 2003.

EROL, Hacı Abidin; **Kerküklü**, İstanbul, Özener Matbaacılık, 1. Baskı, 2000.

ERTUĞ, Celal; **Türkiye'de ve Dünyada İhsan Doğramacı Olayı**, İstanbul, Komat Matbaacılık, 1. Baskı, 1996.

ERTUĞRUL, Ümit; **Irak Türkleri Ve Türkiye**, İstanbul, Acar Basım, 1. Baskı, 2006.

FELEKOĞLU, Mahmut Seyit; **Açıl Dilim Açıl Dilim**, Kerkük, Yurt Dergisi Yayınları, 1. Baskı, 2007.

GÖKKAYA, Ferah; **Sessiz Bir Ses**, Ankara, Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1. Baskı, 2003.

GÜLEÇ, Hamdi; **Türk Halk Edebiyatı**, Konya, Çizgi Kitapevi Yayınları, 1. Baskı, 2002.

HASRET, Hisam; **Alışsın, Kerkük**, El- Rebha Matbaacılık, 1. Baskı, 2009.

HASRET, Hisam; **Bila Yoldaş**, Kerkük, El- Rebha Matbaacılık, 1. Baskı, 2010.

HASRET, Hisam; **Hoyrat Vurgunu**, Erbil, Yerli Matbaacılık, 1. Baskı, 2003.

HÜRMÜZLÜ, Erşat; **Irak'ta Türkmen Gerçeği**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 1. Baskı, 2006.

HÜRMÜZLÜ, Habib; **Kerkük Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 2003.

İSA, Kayacan, KÜZECİ, Şemsettin; **İçimizdeki Kerkük**, Ankara, Vektör Yayıncılık, 1. Baskı, 2009.

KASAPOĞLU, Adnan; **Gel**, Erbil, Türkmen Kardeşlik Ocağı Yayınları, 1. Baskı, 2001.

- KAZANCI, Mehmet Ömer; **Gündem İşgal**, Kerkük, Türkmeneli Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 2010.
- KERKÜK, İzzettin; **“Büyük Kaybımız Abdurrahman Kızılay”** Kardeşlik Dergisi, sayı:49 İstanbul, 2011.
- KİTAPÇIOĞLU, İhsan; **Yağmur Altında Kuraklık**, Ankara, Ofset Matbaa, 1. Baskı, 2007.
- KÖPRÜLÜ, Sadun; **İnsan Vatanını Sever**, Ankara, Irak Türkmen Cephesi Yayınları, 1. Baskı, 2009.
- MELİK, Hayri; “Barzani ve Kürtler”, **Yeni İstanbul Gazetesi**, 7 Haziran 1965.
- MERDAN, Nusret; **Hüzünler Gurbette Büyür**, Erbil, Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1. Baskı, 2004.
- MUTLU, Erol; **İletişim Sözlüğü**, Ankara, Ark Yayınları, 4. Baskı, 2004.
- MÜBAREK, Mustafa Ali; **Bizimdir Bu Vatan Bizim Kalacak**, Kerkük, Türkmeneli Matbaası, 1. Baskı, 2008.
- NEVRES, Salah; **Vatan Bende Yaşıyor**, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 2011.
- OKTAY, Mahmut; **Politikada Halkla İlişkiler**, İstanbul, Derin Yayınları, 1. Baskı, 2002.
- ÖZKAN, Abdullah; **Siyasal İletişim Stratejileri**, İstanbul, Tasam Yayınları, 1. Baskı, 2007.
- PAŞAYEV, Gazanfer; **Irak Türkmen Folkloru**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1. Baskı, 1998.
- SAATÇİ, Suphi; **Altunköprü**, İstanbul, Birlik Ofset, 1. Baskı, 2004.
- SAATÇİ, Suphi; **Hasretin Adı Kerkük**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1. Baskı, 2004.
- SAATÇİ, Suphi; **Kerkük Güldestesi**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1. Baskı, 1997.
- SAATÇİ, Suphi, **Tarihi Gelişim İçinde Irak’ta Türk Varlığı**, İstanbul, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 1996.
- SAATÇİ, Suphi, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2. Baskı, 2003.

SAKAOĞLU, Saim; **Efsane Araştırmaları**, Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1 Baskı, 1992.

SAKAOĞLU, Saim; **101 Türk Efsanesi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1 Baskı, 2003.

SAMANCI, Aziz Kadir; **Irak Türkmenlerinin Siyasi Tarihi**, Bağdat, 1999.

SARIKAHYA, Kasım; **Irak Türkmen Edebiyatında Hoyratlar**, Erbil, Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1. Baskı, 2006.

TERZİBAŞI, Ata; **Erbil Şairleri**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 2. Baskı, 2007.

TERZİBAŞI, Ata; **Türkman Keşkülü**, Kerkük, Türkmeneli Matbaası, 2. Baskı, 2010.

TERZİ, Kasım; **Ekrem Tuzlu Kimdir?**, Selahattin, Selahattin Matbaacılık, 1. Baskı, 2007.

TOKGÖZ, Oya; **Siyasal İletişimi Anlamak**, Ankara, İmge Kitapevi, 1. Baskı, 2008.

TURAN, İlter; **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, İstanbul, Der Yayınevi, 2. Baskı, 1976.

TÜRKÖNE, Mümtaz'er; **Siyaset**, Ankara, Lotus Yayınları, 2. Baskı, 2005.

USLU, Zeynep Karahan; "Siyasal İletişim ve 24 Aralık 1995 Genel Seçimleri" **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı: 11, Ankara 1996.

YAKUBOĞLU, Enver; **Irak Türkleri**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1. Baskı, 1976.

YEVAŞGEL, Emine; **Siyasal iletişim Kavramlar ve Ardındakiler**, Ankara, Babil Yayın Dağıtım, 1. Baskı, 2004.

İNTERNET

ARTUN, Erman; "Âşık Tarzı Türk Halk Edebiyatında Uslup" **Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi**, (Erişim) <http://turkoloji.cu.edu.tr>, 20 Ağustos 2011.

ARTUN, Erman; **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı**, (Erişim) <http://turkoloji.cu.edu.tr>, 20 Ağustos 2011.

KEMAL, Cemal, **Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Musul Meselesi**, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler>, 22 Ağustos 2011.

ÇOLAK, Mustafa; **Âşık Edebiyatı**, (Erişim,) www.edebiyatogretmeni.net, 22 Ağustos 2011.

SÖZLÜK

A

Alışmak: 1) alışmak, öğrenmek. 2) tutuşmak, yanmaya başlamak.

Aparmak: götürmek, alıp götürmek

B

Bağvan: bahçıvan

Balağ: pantolonun paçası

Balamız: çocuk, yavru

Baylamak: ötmek

Bed: uğursuz

Bekes: kimsesiz

Bezekli: süslü

Biglar: bıyıklar

C

Cezir vakti: gün batımı vakti

Cevherdar: meslek edinmiş kişi

Ç

Çeşef: Çarşaf

D

Dana gitmek: gücüne gitmek, ağırına gitmek, gücenmek

Damcı: damla

Demdik: gaga

Den: yem

Desise: oyun, entrika

E

Eluv: el (ellerin)

G

Gögertmiş: filizlenmek

H

Harda: nerde

Hatem: hümetmek

Höriğ: saçının Örgüsü

İ

İkrar: açıkça söylemek

K

Kala: kale

Kahir olmak: kahrolmak

Kargışlı insan: Tanrı'nın ve insanların nefretine, lanetine uğramış, melun, lanetli.

Kasir: genellikle hükümdarlar için şehir dışında yaptırılmış saray ve köşk manasında kullanılan bir tabir.

Şahin gibi kaşkırmak: Şahin gibi ötmek

Katar: düzine

Kimin: gibi

Kizir: köy kahyası

Kurna: köşe

M

Mih: çivi

Mihnet: zorluk, sıkıntı

Mizan: ölçü, kıyas

Mukaddim: her şeyden önce olan, dilediğini öne alan; dilediğine maddî ve manevî nimetler verip yükselten, öne geçiren

O

Otağı: yurt

Oyan: Oymak

P

Pasavan: gece bekçisi

Peyman: yemin, ant

S

Saylamak: ötmek,

Süsen: çeşitli renklerde çiçeği olan bir bitki

Ş

Şivan: ağıt

Şol: şu

Şitil: fidan

T

Tehne: üstü örtülü dokunaklı söz, kınama

Törmek: filizlenmek

Uyhu: uyku

Ü

Üz: Yüz

Y

Yad: Yabancı

Z

Zamir: vicdan

Zillet: hor görülme, alçalma.

ÖZET

KHEDHER, Muhammed.

Irak Türkmen Edebiyatı'nda Siyasal İletişim; Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

Bu tez çalışması ile Irak Türkmenlerinde edebiyatın siyasal iletişim aracı olarak kullanıldığını Irak Türkmen Edebiyatı ürünlerinden seçilen 40 şiir ve hoyratlar üzerinden ortaya koymak amaçlamaktadır. Edebiyatın siyasal iletişim aracı olarak kullanılması, siyaset, iletişim, siyasal iletişim kavramları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Çalışmada, Irak Türkmenlerinin Halk Edebiyatı ürünlerinden seçilen toplam 40 şiir ve hoyrat nitel içerik analizi ile toplumsal bağlam ele alınarak kodların açılması ile çözümlenmiştir.

Şiir ve hoyratların çözümlemeleri sonucunda, Irak Türkmenlerinin, yaşadıkları baskı ve maruz kaldıkları asimilasyon politikaları nedeniyle ellerinden tüm siyasi ve kültürel hakların alınması sonucu, fikirlerini ifade etmek için edebiyatı, siyasal iletişimi sağlamak amacıyla bir araç olarak kullandıkları saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler

1.Siyaset

2.İletişim

3.Siyasal İletişim

4. Irak Türkmen Edebiyatı

ABSTRACT

KHEDHER, Muhammed

Iraqi Turkmen Literature Political Communication, Master's Thesis, Ankara, 2011.

This thesis is used as a means of political communication literature with the Iraqi Turkomans of Iraq Turkmen Literature hoyratlar products over those 40 poems, and aims to put forward. The use of literature as a means of political communication, political communication, political communication within the framework of the concepts evaluated.

In the study, the Iraqi Turkmen People's Literature selected products with a total of 40 poems and rough qualitative content analysis with the opening of the code is solved by taking the social context.

Hoyrats analysis of poetry and as a result, the Iraqi Turkmen, were subjected to repression and assimilation policies of their hands because of the result of taking all the political and cultural rights, to express ideas, literature, political communication was used as a tool to provide.

Keywords

1. Politics
2. Communication
3. Political Communication
4. Iraqi Turkmen Literature